

รายงานการวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์ (ฉบับแก้ไข)

เรื่อง

การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

MANAGEMENT LANDSCAPE ECOLOGY OF COMMUNITY AREAS AROUND
HUA KHAI KHANG WORLD HERITAGE SITE.

โดย

ดร.ประคอง มาโต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS ว 017/2567

รายงานการวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์ (ฉบับแก้ไข)

เรื่อง

การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง
Management Landscape Ecology of Community Areas Around
Huai Kha Khaeng World Heritage Site.

โดย

ดร.ประคอง มาโต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS ว 017/2567

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Final Drafted Research Report (Revised Edition)

Management Landscape Ecology of Community Areas around
Huai Kha Khaeng World Heritage Site.

Dr.Prakong Mato

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Uthai Thani College

B.E.2024

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS ว 017/2567

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง
ผู้วิจัย : ดร. ประคอง มาโต
ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี
ปีงบประมาณ : ๒๕๖๗
ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาสภาพภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ๒) ศึกษาการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง และ ๓) เสนอรูปแบบการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งที่เหมาะสม ใช้การวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ ๑ มุ่งเน้นใช้การวิจัยเชิงเอกสาร เชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ ขั้นตอนที่ ๒ มุ่งเน้นใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ขั้นตอนที่ ๓ ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี ในการศึกษาเป็นข้อมูล กับประชากรกลุ่มตัวอย่าง ใน ๒ พื้นที่ ได้แก่ บ้านคลองชะนียบ หมู่ ๓ ตำบลป่าอ้อ และ บ้านทรัพย์สมบูรณ์ หมู่ ๑๒ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าและชุมชน มาใช้ในการดำเนินการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัย

๑) ภูมินิเวศของพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้งมีความหลากหลายและซับซ้อน โดยชุมชนมีบทบาทสำคัญในการรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติผ่านการใช้ทรัพยากรอย่างมีความรับผิดชอบ และมีการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน การจัดการทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ และพื้นที่เกษตรกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับระบบนิเวศในพื้นที่ได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

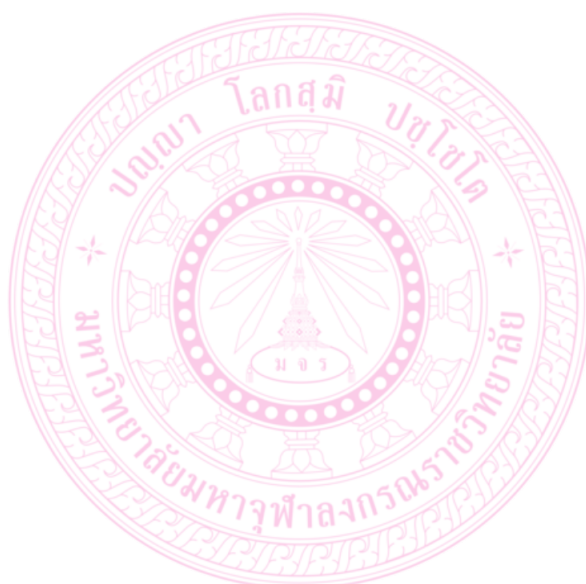
๒) การจัดการผังภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชนห้วยขาแข้งเกิดเป็นผลสำเร็จก็มาจากการมีส่วนร่วมของหลายฝ่าย โดยเน้นการวางแผนอย่างเป็นระบบและการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจและดำเนินการร่วมกับหน่วยงานรัฐและองค์กรเอกชน ผลการวิจัยนี้สะท้อนถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและภูมินิเวศที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน และ

๓) รูปแบบการจัดผังภูมินิเวศที่มีความยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผนและปฏิบัติ รูปแบบนี้ให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม การอนุรักษ์

พื้นที่สำคัญต่อระบบนิเวศ และการส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปแบบการจัดการนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและช่วยสร้างแนวทางที่ยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง นอกจากนี้ การดำเนินการดังกล่าวยังส่งผลให้เกิดความยั่งยืนทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชน

คำสำคัญ

การจัดการภูมินิเวศ, มรดกโลกห้วยขาแข้ง, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, ชุมชน, การมีส่วนร่วม

Research Title : Management Landscape Ecology of Community Areas around Huai Kha Khaeng World Heritage Site.

Researchers : Dr. Prakong Mato

Degree : Doctor of Education (Teaching Social Studies)

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Uthai Thani College

Fiscal Year : 2024

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

“Abstract”

This research article aims to: 1) study the ecological landscape conditions of the community areas surrounding the Huai Kha Khaeng World Heritage site, 2) examine the ecological landscape management in these community areas, and 3) propose appropriate management models for the ecological landscape of the community areas surrounding the Huai Kha Khaeng World Heritage site. The study employs action research divided into three phases according to the research objectives: 1.The first phase focuses on documentary, qualitative, and quantitative research. 2.The second phase emphasizes qualitative research methods. 3.The third phase adopts a mixed-methods approach.The study gathers data from two communities: Ban Khlong Chanibon, Village 3, Pa O Subdistrict, and Ban Sap Sombun, Village 12, Rabam Subdistrict, Lan Sak District. It also involves key stakeholders and experts who play significant roles in forest and community conservation for the research process.

Findings

1. The ecological landscape of the Huai Kha Khaeng World Heritage site is diverse and complex, with the community playing a crucial role in maintaining the balance of natural resources through responsible use and sustainable conservation practices. The management of water resources, forests, and agricultural areas is a key factor enabling the community to coexist harmoniously and sustainably with the ecosystem in the area.

2. The successful management of the ecological landscape in the Huai Kha Khaeng community stems from the collaboration of multiple stakeholders, emphasizing systematic planning and community participation. This approach not only leads to the conservation and restoration of natural resources but also serves as a model for balancing development and conservation. The community plays a pivotal role in decision-making and implementation alongside government agencies and private organizations. The findings highlight the significance of genuine participation in effective and sustainable natural resource and ecological management.

3. A sustainable ecological landscape management model emphasizes community participation in planning and implementation processes. This model focuses on restoring degraded natural resources, conserving critical ecological areas, and promoting activities aligned with local lifestyles and traditional knowledge. The management framework aligns with related research and provides a sustainable approach to natural resource management in the Huai Kha Khaeng World Heritage area. Additionally, this approach fosters sustainability in both environmental and community livelihood aspects.

Keywords

ecosystem management, Huai Kha Khaeng World Heritage, natural resource conservation, community, participation

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	๙
๒.๑.๑ แนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	๙
๒.๑.๒ แนวคิดของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙)	๑๐
๒.๑.๓ แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสิ่งแวดล้อม	๑๔
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้	๑๕
๒.๒.๑ ความหมายของแหล่งเรียนรู้	๑๕
๒.๒.๒ ประเภทแหล่งเรียนรู้	๑๗
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนา	๒๐
๒.๓.๑ ความหมายของการพัฒนา	๒๑
๒.๓.๒ ลักษณะของการพัฒนา	๒๕
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนา	๒๗
๒.๓.๑ แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	๒๗

๒.๓.๒ ความสำคัญของการพัฒนา	๒๙
๒.๓.๓ ยุทธศาสตร์การพัฒนา.....	๒๙
๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน	๓๗
๒.๔.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม.....	๓๗
๒.๔.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	๓๗
๒.๔.๓ ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale).....	๓๘
๒.๔.๔ ทฤษฎีสร้างความรู้รักชาตินิยม (Nationalism).....	๓๙
๒.๔.๕ ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership Theory)	๔๑
๒.๔.๖ ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administration and Method)	๔๑
๒.๔.๗ แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม.....	๔๒
๒.๔.๘ ขั้นตอนการมีส่วนร่วม.....	๔๔
๒.๔.๙ ระดับของการมีส่วนร่วม	๔๖
๒.๔.๑๐ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	๔๗
๒.๔.๑๑ กรรมวิธีในการมีส่วนร่วมของประชาชน	๔๘
๒.๔.๑๒ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม.....	๔๙
๒.๔.๑๓ กระบวนการมีส่วนร่วม.....	๕๐
๒.๕ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๐
๒.๖ กรอบแนวความคิด	๕๖
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๕๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๕๗
๓.๑.๑ ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง	๕๗
๓.๑.๒ ขั้นตอนที่ ๒ การศึกษาการจัดการผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง	๕๙
๓.๑.๓ ขั้นตอนที่ ๓ การเสนอรูปแบบการจัดการผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งโลกห้วยขาแข้ง.....	๖๐
๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๖๒
๓.๒.๑) ประชากร.....	๖๒
๓.๒.๒) กลุ่มตัวอย่าง	๖๒
๓.๒.๓) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๖๓
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๖๔

๓.๔.๑	ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง	๖๕
๓.๔.๒	ขั้นตอนที่ ๒ การศึกษาการจัดการผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง	๖๗
๓.๔.๓	ขั้นตอนที่ ๓ การเสนอรูปแบบการจัดการผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งโลกห้วยขาแข้ง	๖๙
๓.๕	การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย	๗๐
๓.๖	การวิเคราะห์ข้อมูล	๗๑
๓.๖	สรุปกระบวนการวิจัย	๗๒

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ๗๔

๔.๑	ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของข้อที่ ๑	๗๔
๔.๑.๑	การสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๔
๔.๒	ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของข้อที่ ๒	๙๙
๔.๒.๑	การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ	๙๙
๔.๒.๒	การจัดการการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน	๑๐๘
๔.๒.๓	การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่น	๑๑๓
๔.๒.๔	การมีส่วนร่วมของชุมชน	๑๑๗
๔.๓	ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของข้อที่ ๓	๑๒๓
๔.๓.๑	รูปแบบการจัดการผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง	๑๒๓
๔.๓.๒	การสร้างแผนที่ผังภูมิโนเวศ	๑๒๕
๔.๓.๓	แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาและการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน	๑๒๗
๔.๔	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๒๙
	บทสรุป	๑๒๙

บทที่ ๕ ๑๓๔

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ๑๓๔

๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๓๔
๕.๑.๑	ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑	๑๓๕
๕.๑.๒	ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒	๑๓๖
๕.๑.๓	ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓	๑๓๙

๕.๒ การอภิปรายผล	๑๔๐
๕.๒.๑ อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑	๑๔๐
๕.๒.๒ อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒	๑๔๑
๕.๒.๓ อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓	๑๔๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๔
๑) การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผนและดำเนินการ	๑๔๕
๒) การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม	๑๔๕
๓) การอนุรักษ์พื้นที่สำคัญต่อระบบนิเวศ	๑๔๕
๔) การส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑๔๖

บรรณานุกรม	๑๔๗
-------------------	------------

ภาคผนวก	๑๕๔
ภาคผนวก ก หนังสือรับรองการวิจัยในมนุษย์.....	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดที่คั่นหน้า
ภาคผนวก ข หนังสือแนะนำ	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดที่คั่นหน้า
ภาคผนวก ค หนังสือแนะนำ	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดที่คั่นหน้า

ประวัติผู้วิจัย	๑๗๒
------------------------	------------

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

ตารางที่ ๓.๑ แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๘ คน ในการดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้แบบ สัมภาษณ์เชิงลึก (IN - DEPTH INTERVIEW).....	๖๓
ตารางที่ ๓.๒ แสดงรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๒ ท่าน ในการประชุมกลุ่ม.....	๖๔
ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนความถี่ และค่าร้อยละ ในตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป.....	๙๖

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวความคิด.....	๕๖
แผนภาพที่ ๔.๑ ทีมวิจัย ประกอบด้วยคณาจารย์ และนิสิตลงพื้นที่.....	๗๕
แผนภาพที่ ๔.๒ ภูมิทัศน์โดยรอบป่าห้วยขาแข้ง	๗๖
แผนภาพที่ ๔.๓ แสดงพื้นที่ชุมชน	๗๗
แผนภาพที่ ๔.๔ ลงพื้นที่เพื่อการศึกษาวิจัย	๗๘
แผนภาพที่ ๔.๕ พื้นที่โดยรอบป่าห้วยขาแข้ง.....	๗๙
แผนภาพที่ ๔.๖ การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน.....	๘๐
แผนภาพที่ ๔.๗ เส้นทางศึกษาธรรมชาติ.....	๘๑
แผนภาพที่ ๔.๘ ทดลองการยิงชีพในป่า	๘๑
แผนภาพที่ ๔.๙ สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านทรัพย์สมบูรณ์	๘๕
แผนภาพที่ ๔.๑๐ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านทรัพย์สมบูรณ์.....	๘๘
แผนภาพที่ ๔.๑๑ ภาพการเดินลาดตระเวนป้องกันรักษาป่า	๙๓
แผนภาพที่ ๔.๑๒ กิจกรรมจิตอาสาปลูกป่า.....	๙๙
แผนภาพที่ ๔.๑๓ การทำการเกษตรของชาวบ้าน	๑๐๓
แผนภาพที่ ๔.๑๔ การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการอนุรักษ์.....	๑๐๔
แผนภาพที่ ๔.๑๕ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	๑๐๗
แผนภาพที่ ๔.๑๖ การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน.....	๑๐๙
แผนภาพที่ ๔.๑๗ การสร้างศูนย์การเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	๑๑๐
แผนภาพที่ ๔.๑๘ การมีส่วนร่วมของชุมชน.....	๑๑๑
แผนภาพที่ ๔.๑๙ กิจกรรมการเดินป่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	๑๑๓
แผนภาพที่ ๔.๒๐ การจัดการผังภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชน.....	๑๒๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

๑.๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา

วิถีชีวิตของมนุษย์โลกในปัจจุบันต้องเผชิญกับปัญหาท้าทายต่าง ๆ อย่างมาก ความเจริญก้าวหน้าด้านเศรษฐกิจและความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี ที่จะนำประโยชน์มาสู่คนส่วนใหญ่ แต่ในขณะเดียวกันก็ส่งผลเสียมาสู่สิ่งแวดล้อมและสังคมด้วย ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างระหว่างคน ร่ำรวยกับคนยากจนภายในประเทศ และความไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศต่าง ๆ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่กำลังเพิ่มขึ้นในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา สภาวะเหล่านี้ถึงแม้จะมีสาเหตุมาจากประเทศต่าง ๆ เพียงไม่กี่ประเทศ แต่ก็ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทุกคน โดยเฉพาะปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งนับวันจะเป็นปัญหาที่กำลังสู่ภาวะวิกฤติและส่งผลกระทบต่อมนุษย์โลก ไม่ว่าจะเป็นการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ความเปลี่ยนแปลงของสภาพดินฟ้า อากาศ การปนเปื้อนของมลพิษ ปัญหาดังกล่าวล้วนแล้วแต่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ ที่นำเอาทรัพยากรมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองในรูปแบบของการผลิต การบริโภคแบบไม่ยั่งยืน ขาดความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม^๑ ประเทศไทยเผชิญกับความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในหลายภูมิภาครวมทั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและประชากรสัตว์ป่าที่ลดลง การตัดไม้ทำลายป่า การกลายเป็นทะเลทราย การขาดแคลนน้ำ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและมลพิษทางอากาศและทางน้ำ^๒

ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ได้น้อมนำ ศาสตร์ของพระราชสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยยึดหลัก ๓ ประการคือ “มีความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน” มาเป็นหลักในการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติควบคู่กับการนำเป้าหมายของการ

^๑ ประยูร วงศ์จันทร์หา , การสอนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอาเซียน โดยใช้เอกสารคำสอนสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี, วารสารสิ่งแวดล้อมศึกษา-สสศท., (๒๕๕๙): ๑๗.

^๒ องค์การอนามัยโลก (พ.ศ. ๒๕๕๘), ภูมิภาคและสุขภาพ ข้อมูลประเทศ-๒๕๕๘: ประเทศไทย, สืบค้นเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๖๒.

พัฒนาที่ยั่งยืน ทั้ง ๑๗ เป้าหมาย มาเป็นกรอบแนวคิดที่จะผลักดันดำเนินการเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติทั้งมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ธรรมาภิบาล และความเป็นหุ้นส่วน ความร่วมมือระหว่างกันทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างบูรณาการ โดยมีวิสัยทัศน์เพื่อให้ประเทศไทย เป็นประเทศพัฒนาแล้วที่มีคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุดในอาเซียนภายในปี พ.ศ. ๒๕๘๐^๓

เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) ตอนนี้ได้พัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ระบุไว้ว่า “ความมั่นคง ความมั่งคั่ง และความยั่งยืน” สำหรับเศรษฐกิจ สังคมและทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” “การเจริญเติบโตสีเขียว” ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนถือเป็นหนึ่งในแนวทางสำคัญที่สอดคล้องกับวาระ พ.ศ. ๒๕๗๓ ของ เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ^๔ ปัจจุบันสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาและเป็นจุดอ่อนของการรักษา ฐานการผลิตและให้บริการ รวมทั้งการดำรงชีพที่ยั่งยืน ฐานทรัพยากรธรรมชาติถูกนำไปใช้ในการพัฒนาจำนวนมากก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง พื้นที่ป่าไม้ลดลง ทรัพยากรดินเสื่อมโทรม ความหลากหลายทางชีวภาพถูกคุกคาม ทรัพยากรน้ำยังมีส่วนที่ไม่สามารถจัดสรรได้ตามความต้องการ และมีความเสี่ยงในการขาดแคลนในอนาคต เกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น จากการเข้าถึงและการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่เป็นธรรม รวมทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อม เพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจและชุมชนเมือง ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและ ต้นทุนทางเศรษฐกิจ ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติมีความผันผวนและ รุนแรงมากขึ้นโดยเฉพาะอุทกภัยและภัยแล้ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจและห่วงโซ่การผลิต ภายในประเทศ และข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศซึ่งทวีความเข้มข้น ทำให้ประเทศไทยต้องเตรียมพร้อมรับภาระในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกภายใต้กระแสการแข่งขัน ทางการค้า ขณะที่วาระการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกหลัง ค.ศ. 2015 ซึ่งเป็นการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกในอีก ๑๕ ปี ข้างหน้า (ค.ศ. 2016-2030) จะส่งผลกระทบต่อแนวทางการพัฒนาประเทศ ในอนาคต ดังนั้นประเด็นท้าทายที่ต้องเร่งดำเนินการในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ได้แก่ การสร้างความมั่นคง ของ

^๓ ราชกิจจานุเบกษา, ยุทธศาสตร์ชาติ (๒๕๖๑-๒๕๘๐), เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก, (๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑), หน้า ๕๒.

^๔ กรมประชาสัมพันธ์ของรัฐบาลไทย ๒๕๖๐, “นโยบายประเทศไทย ๔.๐ ที่จะเป็นกลไกเพื่อการปฏิรูปประเทศ”, สืบค้นเมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๖๒.

ฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชน เร่งแก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมเพื่อลดมลพิษที่เกิดจากการผลิต และการบริโภค พัฒนาระบบบริหารจัดการที่โปร่งใสเป็นธรรม ส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับ สิ่งแวดล้อมเป็นวงกว้างมากขึ้น ต้องเร่งเตรียมความพร้อมในลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและ เพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยง ด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติ^๕ ปัญหาสิ่งแวดล้อมการแก้ไขให้ได้ผลอย่างแท้จริงต้องอาศัยทั้งเวลาและทรัพยากร โดยจะต้องแก้ไขที่ต้นเหตุสำคัญ คือตัวมนุษย์โดยทำให้มนุษย์เข้าใจ ตระหนัก เห็นคุณค่าและลงมือแก้ปัญหาล้อมด้วยตนเองจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้กลยุทธ์ทางการมีส่วนร่วม มาเป็นแนวทางในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ สร้างความตระหนัก เปลี่ยนค่านิยม ให้ประชาชนทุกคน ทุกเพศทุกวัย มาร่วมมือกันมีจิตสำนึกสาธารณะที่จะมีความรับผิดชอบต่อปัญหาพลังงาน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อมประเด็นอื่น ๆ^๖

การขยายตัวของพื้นที่เกษตรกรรมและการขยายตัวของเมืองจากอดีตจนถึงปัจจุบันของประเทศไทยได้ส่งผลกระทบต่อผลกระทบของพื้นที่ธรรมชาติ โดยส่วนหนึ่งเกิดจากขาดแนวทางการอนุรักษ์และจัดการพื้นที่ธรรมชาติที่เหมาะสม ทำให้ไม่สามารถรักษาระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพไว้ได้ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๖๔ เรื่อง แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๓-๒๕๘๐ ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๑ อนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติตามแนวศาสตร์พระราชามีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟู ดูแล รักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน โดยชุมชนมีส่วนร่วมสามารถรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และลดภัยพิบัติ และยุทธศาสตร์ที่ ๔ พัฒนาระบบ กลไกเครื่องมือ และมาตรการในการกำกับดูแลสิ่งแวดล้อมชุมชนอย่างมีธรรมาภิบาล และประสิทธิภาพ มีเป้าหมายเพื่อให้มีระบบบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนที่มีประสิทธิภาพจากการบูรณาการร่วมกันของทุกภาคส่วน มีระบบ โครงสร้าง เครือข่ายความร่วมมือตลอดจนมาตรการด้านกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และเศรษฐศาสตร์ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับการพัฒนาของชุมชนและกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก จากประเด็นดังกล่าวจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะมีเป้าหมายในการจัดการชุมชน เพิ่มภูมิคุ้มกันพื้นที่ชุมชน

^๕ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี), หน้า ๑๐๗.

^๖ นงนภัส คู่ขวัญ เที่ยงมกล, **การวิจัยเชิงบูรณาการแบบองค์รวม (Holistically Integrative Research)**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ในปัจจุบันการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากความต้องการในการใช้ประโยชน์ด้านทรัพยากรของคนมีมากขึ้น แต่ทรัพยากรของแต่ละชุมชนล้วนมีอยู่อย่างจำกัด จึงทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากร ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกิดจากการขาดการจัดการที่ดีของชุมชน รวมถึงชุมชนยังขาดความรู้ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่มีความเหมาะสม อาจทำให้แต่ละชุมชนมีการดำรงชีวิตที่ตกอยู่ในสภาวะแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างกันของแต่ละชุมชนได้ ดังนั้นจึงต้องมีการจัดการโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงประชาชนในชุมชนได้เข้ามาดูแลจัดการทรัพยากรร่วมกัน เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้มีใช้อย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด

๑.๑.๒ ความสำคัญของปัญหา

จังหวัดอุทัยธานี ปี ๒๕๕๘ มีเนื้อที่ ๔,๒๐๖,๔๐๔ ไร่ เป็นพื้นที่ป่าไม้รวม ๒,๑๓๗,๓๕๖.๖๒ ไร่ คิด เป็นร้อยละ ๕๐.๘๑ ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ไม้ใช้ป่า คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๑๙ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสูง สลับซับซ้อนลาดเอียงจากทางทิศตะวันตกลงสู่ทิศตะวันออก ตอนกลางพื้นที่เป็นที่เชิงเขา พื้นที่เป็นคลื่นลูก ระบายสลับกับเขาเตี้ย พื้นที่ทางด้านตะวันตกของจังหวัดในท้องที่อำเภอบ้านไร่ อำเภอลานสัก และอำเภอห้วยคต อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งประกอบด้วยป่าไม้ชนิดต่าง ๆ ตามสภาพภูมิประเทศและ ภูมิอากาศ คือ ป่าดิบเขา ป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่า เต็งรัง และป่าเบญจพรรณ ชนิดของไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ไม้ยางนา ไม้กะบาก ไม้แดง ไม้ตะเคียนทอง ไม้มะค่าโมง ไม้ประดู่ ไม้ชิงชัน ไม้เต็ง ไม้รัง ฯลฯ พื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดได้ถูกจำแนกให้เป็นป่าตามกฎหมาย โดยมีกฎกระทรวงกำหนด ให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน ๘ ป่า โดยเฉพาะเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ที่มีความโดดเด่นในด้านความหลากหลายของระบบนิเวศ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีสภาพป่าทุกชนิด ทั้งป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบเขา และป่าดิบชื้น ได้รับประกาศเป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ จากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๓๔ จังหวัดอุทัยธานีให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง และจริงจัง โดยเป็นตัวชี้วัดการประเมินการปฏิบัติราชการ ตามคำรับรองการปฏิบัติราชการของจังหวัดทุกปี และมีผลสัมฤทธิ์ในการทำงาน ผ่านเกณฑ์การประเมินจากสำนักงาน ก.พ.ร. เช่น ปี ๒๕๕๘ ตัวชี้วัด “ระดับ ความสำเร็จของการเพิ่มจำนวนพื้นที่ป่าไม้ของประเทศ” เกี่ยวกับจำนวนพื้นที่ป่าไม้ที่ยึดคืนได้ จำนวนทั้งสิ้น ๑,๒๖๕.๑๙๕๐ ไร่ ซึ่งสูงกว่าค่าเป้าหมายที่ส่วนกลางกำหนด (คะแนนเต็ม ๕) สำหรับในปี งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๙ ได้มีการ

กำหนดตัวชี้วัดด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ในการทำงานตามยุทธศาสตร์ฯของจังหวัด^๗

จากความสำคัญข้างต้น และความเป็นทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่จึงมีความจำเป็นในการที่จะทำการศึกษาวิจัยในการที่ทำให้ศึกษาภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนให้เห็นถึงระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ การอยู่ร่วมกันของชุมชนกับเขตพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง การจัดการผืนภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง เพื่อเป็นการจัดทำแนวกันชน ลดพื้นที่ความขัดแย้งคนกับสัตว์ ลดการรุกรทำลายป่า ป่าชุมชน ระหว่างเขตพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้งกับชุมชน พื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน รวมทั้งการพัฒนาาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเชิงพื้นที่เพื่อเป็นระบบอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

๑.๒ คำถามการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดคำถามการวิจัย ดังนี้

- ๑.๓.๑ สภาพภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งมีรูปแบบเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การจัดการผืนภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งควรอย่างไรบ้าง
- ๑.๓.๓ รูปแบบการจัดผืนภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งควรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดการผืนภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการจัดผืนภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง” ในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วิธีการวิจัยแบบ

^๗ สำนักงานจังหวัดอุทัยธานี, แผนพัฒนาจังหวัดอุทัยธานี (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๖๔), หน้า ๒๗,๗๕.

ผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) มาใช้ในการดำเนินการศึกษาวิจัย โดยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ๔ ด้าน ประกอบด้วย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ทำการศึกษากระบวนการนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ การอยู่ร่วมกันของชุมชน การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ แนวทางการจัดการผังการจัดการผังภูมิเวศน์พื้นที่ชุมชน การจัดทำแนวกันชน ลดพื้นที่ความขัดแย้งคนกับสัตว์ ลดการรุกรานทำลายป่า ป่าชุมชน ระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษา จำนวน ๒ พื้นที่ ได้แก่อำเภอลานสั๊ก ตำบลป่าอ้อ หมู่ ๓ บ้านคลองชะนิบ และอำเภอลานสั๊ก ตำบลระบำ หมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์ โดยเน้นสถานที่ที่สำคัญ และการพัฒนาที่มีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การให้ความสำคัญกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีรายชื่อตำบลในพื้นที่ดังต่อไปนี้

๑. อำเภอลานสั๊ก ตำบลป่าอ้อ หมู่ ๓ บ้านคลองชะนิบ
๒. อำเภอลานสั๊ก ตำบลระบำ หมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๑. ประชากร

ในการดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดชุมชนโดยรอบพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ประกอบด้วย หมู่ ๓ บ้านคลองชะนิบ และหมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์ รวมประชากรทั้งสิ้น จำนวน ๑,๐๓๑ คน^๔ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คำนวณโดยใช้ สูตร ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) จำนวน ๒๘๘ คน

๒. กลุ่มตัวอย่าง

ที่ใช้เป็นกลุ่มทดลอง สำหรับการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นชุมชนโดยรอบพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ประกอบด้วย หมู่ ๓ บ้านคลองชะนิบ และหมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์ จำนวน ๕๔ คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

^๔ สภาพทั่วไป อบต. ระบำ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.rabum.go.th/condition> [๕ กันยายน ๒๕๖๓].

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการดำเนินศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเอาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ที่ศึกษาวิจัยโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในพื้นที่ การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง โดยมุ่งเน้นพื้นที่ที่ตั้งอยู่โดยรอบหรือใกล้เคียงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ในเขตอำเภอลานสัก ที่ผู้วิจัยสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินการวิจัย ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview) เลือกจากคุณสมบัติ คือ เป็น

๑.๑ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนในพื้นที่พัฒนากิจกรรมการสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๒ พื้นที่ จำนวน ๖ ราย

๑.๒ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเขตอนุรักษ์ กรมป่าไม้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน เกี่ยวข้องในพื้นที่ เกี่ยวข้องในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๒ พื้นที่ จำนวน ๖ ราย

๑.๓ นักพัฒนา จิตอาสา ประชาชนท้องถิ่น ผู้อาวุโส และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่พัฒนากิจกรรม การจัดการภูมินิเวศน์พื้นที่ชุมชน การจัดทำแนวกันชน ลดพื้นที่ความขัดแย้งคนกับสัตว์ ลดการรบกวนทำลายป่า ป่าชุมชน ระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๒ พื้นที่ จำนวน ๖ ราย

๑.๔ กลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่พัฒนากิจกรรมการสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๒ พื้นที่ จำนวน ๖ ราย

๒. ขอบเขตด้านผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion)

๒.๑) ผู้ทรงคุณวุฒิ ในพื้นที่การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๘ รูป/คน โดยมีคุณสมบัติ ผู้ทรงคุณวุฒิ / ผู้เชี่ยวชาญ คือ เป็น

๒.๑.๑) พระสงฆ์ / นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๒ รูป/คน

๒.๑.๒) ผู้นำชุมชนในพื้นที่ จำนวน ๔ รูป/คน

๒.๑.๓) นักอนุรักษ์และนักวิชาการด้านทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน ๒ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการ หมายถึง การจัดการกิจกรรมที่มุ่งด้านสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป ในขณะเดียวกันก็ให้ชุมชน ท้องถิ่นมีส่วนร่วม และได้รับผลประโยชน์ทางสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

ภูมินิเวศพื้นที่ชุมชน หมายถึง การเรียนรู้ ทำความรู้จัก ความเข้าใจ สิ่งแวดล้อมนอกจากการศึกษาที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบตัวมนุษย์ มีพื้นที่ด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพื่อให้เกิดการรักษา ดูแล จนเกิดกระบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

กระบวนการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมประชาชนทุกคนต้องได้เข้ามามีส่วนร่วมเริ่มต้นจากขั้นตอนการวางแผน (Planning) ซึ่งประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและตัดสินใจกำหนดวิธีการแก้ไขร่วมกันและใช้ทรัพยากรในการบริหารให้เกิดประโยชน์ร่วมกับการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิดตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเองเน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของประชาชนใช้ความคิดสร้างสรรค์

พื้นที่รอบมรดกโลกห้วยขาแข้ง หมายถึง พื้นที่ของชุมชนบริเวณติดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลระบำ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก

ภาครัฐ หมายถึง นโยบาย แผนพัฒนา ของจังหวัดอุทัยธานี เกี่ยวกับพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๖.๑ ได้ทราบภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง
- ๑.๖.๒ ได้องค์ความรู้การจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง
- ๑.๖.๓ ได้รูปแบบการจัดผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งโลกห้วยขาแข้ง
- ๑.๖.๔ ได้สร้างองค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์กับพื้นที่ และผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำองค์ความรู้ไป ปรับและประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมพื้นที่อย่างยั่งยืนได้อีกรูปแบบหนึ่ง

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการเสริมสร้างแนวคิด หลักการ และแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับวิจัยครั้งนี้ โดยมีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๕ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิด

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๒.๑.๑ แนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

Howe อ้างใน สมพร อิศวิลานันท์^๙ กล่าวว่า ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมาบนพื้นโลก ซึ่งรวมถึงระบบนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ภายใต้สถานภาพทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคมนั้น

เกษม จันทรแก้ว^{๑๐} กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุง และการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์อย่างสมเหตุสมผลเพื่อที่จะเอื้ออำนวยให้บังเกิดคุณภาพและประสิทธิผลสูงสุดในการตอบสนองความอยู่ของมนุษย์ต่อไป

^๙ สมพร อิศวิลานันท์, เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หลักและทฤษฎี, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาเศรษฐศาสตร์และทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตร, ๒๕๓๘).

จิระ จินตनुกุล^{๑๐} กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้สิ่งที่อยู่อย่างเหมาะสมและก่อให้เกิดประโยชน์ได้มากที่สุดต่อไป มิใช่การเก็บรักษาแต่เพียงอย่างเดียวแต่เป็นลักษณะการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด และมีการฟื้นฟูดูแลรักษาอย่างดี เพื่อให้สิ่งนั้นสามารถอำนวยประโยชน์ได้มากที่สุด

อาษา พรหมบุปผา^{๑๑} อธิบายไว้ว่า “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ” หมายถึง การใช้และการระมัดระวังรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยวิธีฉลาด และให้เปิดประโยชน์มากที่สุด ซึ่งเป็นเรื่องราวระหว่าง มนุษย์กับสภาพแวดล้อม และการอนุรักษ์ธรรมชาติมีความมุ่งหมายที่จะรักษาสวัสดิภาพของสังคมหรือคนส่วนรวม การขาดแคลนสูญเสียหรือขาดความสมดุลของธรรมชาติย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อความเป็นอยู่ของสัตว์โลก

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์^{๑๒} อธิบายไว้ว่า ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ให้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมนับตั้งแต่เป็นปัจจัยรักษาดุลย์ธรรมชาติอันเป็นส่วนสนับสนุนลักษณะดินฟ้าอากาศให้อยู่ในสภาพปกติ รักษาสภาพต้นน้ำลำธารตลอดจนเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ได้ใช้ประโยชน์ เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและการประกอบอาชีพด้านการทำป่าไม้ การเก็บหาของป่า การอุตสาหกรรมตลอดจนการจำหน่ายเป็นรายได้แก่ประชาชนและประเทศชาติ แต่การที่ประชากรในประเทศเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ความต้องการพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มขึ้นและการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งถนนและเขื่อนชลประทานก็มีส่วนทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงตลอดมา

๒.๑.๒ แนวคิดของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙)

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ทรงห่วงใยในปัญหาปริมาณป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมาก จึงทรงพยายามค้นหาวินยานาประการที่จะเพิ่มปริมาณของป่าไม้ในประเทศไทย ให้เพิ่มขึ้นอย่างมั่นคงและถาวร โดยมีวิธีการที่

^{๑๐} เกษม จันทรแก้ว, **หลักการจัดการลุ่มน้ำ**, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๒.

^{๑๑} จิระ จินตनुกุล, **การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๑๒} อาษา พรหมบุปผา, **นโยบายทรัพยากรธรรมชาติ เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๖.

^{๑๓} โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, **ทรัพยากรธรรมชาติกับการพัฒนาชนบท**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๓๓).

เรียบง่ายและประหยัดในการดำเนินงาน ตลอดจนเป็นการส่งเสริมระบบวงจรป่าไม้ในลักษณะอันเป็น ธรรมชาติดั้งเดิม ประการสำคัญนั้นมีพระราชดำริที่ยึดเป็นทฤษฎีการพัฒนาด้านป่าไม้ โดยปลูกฝัง จิตสำนึกแก่ประชาชน ด้วยการให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ปลูกต้นลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นจะพา กันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง นับเป็นทฤษฎีที่เป็นปรัชญาในด้านการพัฒนา ป่าไม้ที่ยิ่งใหญ่โดยแท้

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ทรงตระหนักถึงภัยธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากการที่ป่าไม้ถูกทำลายเป็นอย่างมากพระองค์ ทรงห่วงใยในเรื่องของป่าไม้เป็นอย่างยิ่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไป ประทับแรม ณ พระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยรถยนต์พระที่นั่ง ขณะ เสด็จพระราชดำเนินผ่านจังหวัดนครปฐม ราชบุรี และเพชรบุรี ทอดพระเนตรเห็นต้นยางขนาดใหญ่ที่ ปลูกเรียงรายสองข้างทางทราบพระราชปรารภ ว่า

“...ไม่ยางเป็นไม้ที่ใช้กันมากแต่ยังมีได้มีการบำรุงกันจริงจังแต่อย่างใด...”

จึงทรงให้เก็บลูกยางแล้วนำมาเพาะที่พระตำหนักเปี่ยมสุข พระราชวังไกลกังวล ต่อมา วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๐๔ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปลูกต้นยาง จำนวน ๑,๒๕๐ ต้น พร้อม ด้วยข้าราชการบริพาร คณะอาจารย์และนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ แปลงทดลอง พร้อมกับได้ พระราชทานเนื้อที่ส่วนหนึ่งประมาณ ๒๐ ไร่ ในบริเวณสวนจิตรลดาเพื่อจัดทำเป็น ป่าไม้สาธิต โดย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำพันธุ์ต่างๆทั่วทุกภาคของประเทศไทยมาปลูก ได้ทรงรดน้ำพรวนดิน และใส่ปุ๋ยด้วยพระองค์เอง นอกจากนั้นยังได้สร้างพระตำหนักเรือนต้นไม่บริเวณป่าไม้สาธิตนั้น ในปี พุทธศักราช ๒๕๐๘ เพื่อทรงศึกษาธรรมชาติวิทยาของป่าไม้ด้วยพระองค์เองอย่างใกล้ชิด

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ได้พระราชทานพระราชดำริหลายประการ เป็นต้นว่า พระราชดำริ เรื่องการปลูกป่าโดยไม่ ต้องปลูก, เรื่องการปลูกป่าทดแทน, เรื่องการปลูกป่าในเชิงผสมผสาน, เรื่องการป้องกันไฟป่าระยะ ยาว, เรื่องการสร้างภูเขาป่า, เรื่องน้ำ คือ สิ่งที่ทำให้ป่าไม้อยู่รอด^{๑๔} จากพระราชดำริที่พระองค์ทรงใช้ ในการแก้ไขปัญหาป่าเสื่อมโทรม ทรงจำแนกเป็นหมวดหมู่ดังนี้^{๑๕}

^{๑๔} โอภาส เสวิกุล, บรรณสารสดุดี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, บทวิทยุออกอากาศทางสถานี วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย, วันที่ ๒๓ - ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๒

^{๑๕} แมน พัฒนะ, ศาสตร์พระราชา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<http://www.manpattanalibrary.com/newsdetail.php?id=๓๐> [๔ กันยายน ๒๕๖๒].

๑) การอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม

๑.๑) การรักษาป่าต้นน้ำตามหลักการขั้นพื้นฐาน คือ เมื่อมีป่าก็จะมีน้ำ มีดินอันอุดมสมบูรณ์ มีความชุ่มชื้นของอากาศและเกื้อกูลต่อการดำรงชีวิต โดยพระองค์ได้พระราชทานพระราชดำริ “ทฤษฎีป่าเปียก” โดยทรงให้หาวิธีให้น้ำจากป่าไหลผ่านลึกลงในใต้ดิน เพื่อรักษาหน้าดินให้มีความชื้น ซึ่งเป็นกลยุทธ์ในการสร้างแนวป้องกันไฟในระยะยาวได้อีกด้วย

๑.๒) การจ่ายปันน้ำ ด้วยการสร้าง ฝายชะลอความชุ่มชื้น หรือ Check Dam เพื่อแผ่ขยายความชุ่มชื้นแก่สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เพื่อการอุปโภคบริโภคและการเพาะปลูกของประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง โดยการทำท่อส่งเหมือนในการกระจายน้ำไปยังพื้นที่การเกษตร ซึ่งพระองค์ทรงเน้นการใช้วัสดุในพื้นที่ที่หาง่ายและประหยัดเป็นหลัก

๑.๓) การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ (สัตว์ป่าและอุทยาน) โดยจัดให้มีการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์สัตว์ป่าให้แพร่หลาย รวมทั้งส่งเสริมให้ราษฎรเลี้ยงสัตว์ป่าเป็นอาชีพและหากพื้นที่โครงการมีสภาพภูมิประเทศสวยงาม อุดมสมบูรณ์ มีความเหมาะสมก็ให้ดำเนินการจัดตั้งเป็นวนอุทยานหรืออุทยานแห่งชาติต่อไป

๑.๔) การรักษาป่าชายเลน การรักษาป่าชายเลน โดยส่งเสริมการปลูกป่าไม้ชายเลนด้วยการอาศัยระบบน้ำขึ้นน้ำลงในการเติบโต อันเป็นแนวป้องกันลมและป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง รวมทั้งเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นการช่วยสร้างความสมดุลให้แก่ธรรมชาติให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ดั้งเดิม

๒) การฟื้นฟูสภาพป่าและการปลูกป่า

พระองค์มีแนวพระราชดำริในการฟื้นฟูสภาพป่าและการปลูกป่า ได้แก่

“**ปลูกป่าในใจคน**” โดยการทำความเข้าใจกับราษฎรให้รู้ถึงประโยชน์ของป่าและการอยู่ร่วมกับป่าอย่างพึ่งพาอาศัยกัน ให้ราษฎรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกป่า ตลอดจนรู้จักนำพืชพรรณมาใช้สอยอย่างถูกต้อง ดังเช่นโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบนอัน เนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดมุกดาหารและโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อาว อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดลำพูน

“**ปลูกป่า ๓ อย่าง ให้ประโยชน์ ๔ อย่าง**” เป็นแนวคิดของการผสมผสานการอนุรักษ์ดิน น้ำและการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ควบคู่กับความต้องการด้านเศรษฐกิจ ด้วยการจำแนกป่า ๓ อย่าง คือ ป่าไม้ใช้สอย ป่าไม้กิน และป่าไม้เศรษฐกิจ ซึ่งช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารด้วย

“การปลูกป่าทดแทน” โดยการปลูกป่าทดแทนป่าที่ถูกทำลายตามไหล่เขาและในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม นอกจากนี้ ทรงชี้แนะแนวทางโดยถือหลักให้ธรรมชาติฟื้นตัวเอง เช่น “การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก” โดยการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเจริญเติบโตของต้นไม้และควบคุมไม่ให้คนเข้าไปตัดไม้หรือรบกวนเหยียบย่ำต้นไม้เล็ก ๆ เมื่อทิ้งไว้ช่วงระยะหนึ่ง พืช ลูกไม้ พันธุ์ไม้ต่าง ๆ จะค่อย ๆ เจริญเติบโตและขยายพันธุ์ฟื้นตัวขึ้น เช่น

โครงการศึกษาวิธีฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลเขาชะงุ้ม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ทรงแก้ปัญหาโดยหลักวิชาการ ความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่จริง การแก้ไขปัญหาด้านป่าไม้ก็เช่นเดียวกัน ดังพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทเพื่อแก้ปัญหาป่าไม้ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑. ปกป้องพื้นที่ป่า ฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม

“... ให้ช่วยดูแลรักษาป่าอย่าไปรังแกป่าถ้าปล่อยทิ้งไว้ไม่ให้ใครไปรบกวน ระยะ ๓๐ - ๔๐ ปี ป่าแห่งนี้จะฟื้นคืนสภาพจากป่าเต็งรังเป็นป่าเบญจพรรณ...”

๒. ปลูกป่าทดแทนบริเวณป่าต้นน้ำ

“... การปลูกป่าทดแทนจะต้องทำอย่างมีแผน โดยดำเนินการพร้อมกับการพัฒนาชาวเขา ในกรณีนี้ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชลประทานและฝ่ายเกษตรจะต้องร่วมมือกันสำรวจต้นน้ำในบริเวณพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อวางแผนปรับปรุงต้นน้ำและพัฒนาอาชีพได้อย่างถูกต้อง สำหรับต้นที่ปลูกทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลายนั้น ควรใช้ต้นไม้โตเร็ว ที่มีประโยชน์หลาย ๆ ทางคละไปและควรปลูกพืชคลุมแนวร่องน้ำต่าง ๆ เพื่อยึดผิวดินและเก็บรักษาความชุ่มชื้น นอกจากนั้น จะต้องสร้างฝายเล็กเพื่อหนูนน้ำส่งไปตามเหมืองไปใช้ในพื้นที่เพาะปลูก ๒ ด้าน ซึ่งจะทำให้มีน้ำค้อย ๆ แผ่ขยายออกไปทำความชุ่มชื้นให้บริเวณนั้นด้วย ในการนี้ จะต้องอธิบายให้ราษฎรรู้ว่า การที่ปริมาณน้ำตามแหล่งน้ำลดลงนั้น ก็เพราะมีการทำลายป่าต้นน้ำโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ...”

สรุปว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ทรงเล็งเห็นคุณค่า และคุณประโยชน์ของป่าเป็นอย่างสูง เพราะถ้าขาดเสียซึ่งป่าสิ่งที่ตามมาก็เกิดขึ้นได้หลาย ๆ ประการ พระองค์ทรงมีพระราชดำริ พระราชดำรัสเรื่องเกี่ยวกับป่าไว้เพื่อให้พสกนิกรของพระองค์ ได้อยู่ดีกินดี มีทรัพยากรธรรมชาติที่เกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในชุมชน และเอื้อประโยชน์ต่อโลก ด้วยเหตุนี้ จึงเกิด “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ขึ้นมากมาย

๒.๑.๓ แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติที่อำนวยการประโยชน์ต่อมนุษย์ชาติคือป่าไม้ ประโยชน์ทางตรงต่อการดำรงชีวิตหรือประโยชน์ทางอ้อมที่ทำให้มนุษย์อาศัยอยู่บนโลกอย่างสงบสุข ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถได้รับการจัดการภายใต้ระบบที่เหมาะสมให้เกิดประโยชน์อย่างสม่ำเสมอและอย่างต่อเนื่อง มนุษย์คือผู้รับประโยชน์จากป่าไม้พฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าของมนุษย์ เราจึงต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านความคิดในการรักษาป่าเพื่อประโยชน์ส่วนรวม จึงต้องมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างต่อเนื่อง จึงก่อให้เกิดนโยบาย และการปฏิบัติต่อป่าในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามยุคตามสมัย ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสิ่งแวดล้อมจึงเปิดรูปแบบการจัดการป่าที่เรียกว่า “ป่าชุมชน”

ฉลาดชาย รมิตานนท์^{๑๖} และคณะ กล่าวว่า การพัฒนาป่าชุมชนอยู่บนพื้นฐานแนวคิด ๔ ประการ คือ

๑. แนวความคิดทางด้านนิเวศวิทยา ซึ่งได้ยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสิ่งมีชีวิต คือ คน ต้นไม้ สัตว์ป่า และสิ่งมีชีวิตซึ่งประกอบเป็นระบบนิเวศ อยู่ภายใต้การโยงโยนของระบบเชื่อมโยงต่าง ๆ ที่สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในระบบนิเวศ มนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพิง และอาศัยอยู่ในระบบนิเวศ จึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งในระบบนิเวศอย่างใดก็ได้ พฤติกรรมของมนุษย์อันเกิดจากระบบสังคมของมนุษย์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อความสมดุลของระบบนิเวศ การจัดการที่มุ่งหวังให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศ จึงมุ่งถึงการที่มนุษย์สามารถอาศัยและพึ่งพิงกับระบบนิเวศโดยไม่มีการทำลาย

๒. แนวคิดของการพัฒนาชนบท ซึ่งมองเห็นว่ากิจกรรมทางด้านป่าไม้เป็นกิจกรรมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในชนบทให้สามารถยืนอยู่ได้ เนื่องจากแหล่งป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ชนบทได้พึ่งพิงในลักษณะต่าง ๆ เช่น แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ไม้ใช้สอยเป็นศูนย์รวมจิตใจอันเกิดจากความเชื่อและประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ประชาชนผู้อาศัยอยู่ในชนบทได้มีการดำรงชีวิตและมีวิธีการรักษาแหล่งป่าไม้ของประชาชนแตกต่างกันออกไปตามประโยชน์ที่ได้รับจากป่านั้นว่าเป็นความรู้และประสบการณ์พื้นบ้านที่ควรได้รับการสนับสนุนให้เข้มแข็ง เพื่อการพัฒนาชนบท กิจกรรมของป่าไม้จึงเป็นกิจกรรมที่อำนวยการผลต่อการดำรงชีพของประชาชนในชนบท สมควรที่จะถูกนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งร่วมกับกิจกรรมอื่น ๆ ในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนชนบทอยู่รอด และพัฒนาตนเองได้

^{๑๖} ฉลาดชาย รมิตานนท์, ป่าชุมชนในประเทศไทย แนวทางการพัฒนา ๒ ป่าชุมชนภาคเหนือ : ศักยภาพของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖), หน้า ๕-๖.

๓. แนวคิดของการกระจายอำนาจ เป็นแนวคิดในการกระจายอำนาจในการดูแลรักษาป่าไม้ จากที่ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐให้เป็นการร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ที่อยู่อย่างจำกัดให้สามารถอำนวยผลประโยชน์ต่อชุมชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าไม้ได้โดยตรงมากขึ้น และเน้นการกระจายงานให้หน่วยงานในภูมิภาคให้สามารถที่จะให้บริการแก่ประชาชนได้ตรงกับความต้องการมากขึ้น

๔. แนวความคิดทางด้านการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่ออกเงยได้ สามารถที่จะได้รับการจัดการให้มีผลประโยชน์ต่อเนื่องสม่ำเสมอ และเนื่องจากป่าเป็นแหล่งของทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เช่น ป่าใช้สอย แหล่งซบน้ำ การพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นศูนย์รักษาและควบคุมดุลธรรมชาติ ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตภายใต้การจัดการที่เหมาะสม ป่าสามารถให้ประโยชน์หลาก ๆ อย่างในลักษณะอเนกประสงค์ต่อชุมชนที่อยู่ใกล้แหล่งป่าไม้

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้

๒.๒.๑ ความหมายของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้มีความสำคัญในกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างมาก เพราะผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสภาพจริง แหล่งเรียนรู้ จะมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ คือ บุคคล สถานที่ ธรรมชาติ ภูมิปัญญาการประกอบอาชีพ ซึ่งแหล่งเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนสามารถศึกษา ค้นคว้า หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ได้เอง นับเป็นภูมิทรัพยากรมหาศาลของความรู้ที่มีอยู่ แหล่งการเรียนรู้เหล่านั้น มีทั้งที่อยู่ในโรงเรียนและอยู่ในชุมชน จึงมีผู้ให้ความหมาย ไว้หลากหลาย ดังนี้

กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศและประสบการณ์ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเอง ตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ ช่วยขยายแนวความคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กว้างขวางขึ้น แหล่งเรียนรู้กระตุ้นให้เกิดการพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้^{๑๗}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ แหล่งการเรียนรู้ ว่าหมายถึง “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” ซึ่งอาจเป็นสถานที่ หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มี

^{๑๗} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร , ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

กระบวนการเรียนรู้ หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนหรือศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่มีกำหนดเวลายืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน^{๑๘}

จันทรา อ่อนระหง^{๑๙} แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่ง หรือที่รวม ซึ่งอาจเป็นสภาพหรือสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วยข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนหรือเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนที่มีกำหนดเวลายืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์^{๒๐} แหล่งเรียนรู้ คือ ถิ่น ที่อยู่ บริเวณบ่อเกิด แห่งที่ หรือศูนย์รวมความรู้ ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต

ลัดดา คีลน้อย^{๒๑} แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งวิชาการหรือแหล่งทรัพยากร แหล่งข้อมูลในท้องถิ่นแต่ละแห่ง ประกอบไปด้วยบุคคลในชุมชน สถานที่สำคัญในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ

จิรศักดิ์ ประทุมรัตน์^{๒๒} หมายถึงของคำว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งวิชาการที่เป็นตัวบุคคลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถให้คุณค่าต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และสามารถนำมาใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ได้

^{๑๘} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **คู่มือการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๗).

^{๑๙} จันทรา อ่อนระหง, “ผลการสอนแบบบูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นสื่อ สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หน่วยการเรียนรู้ “บ้านหลวงของเรา” สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านหลวง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เชียงราย เขต ๔”, **วิทยานิพนธ์ คม.**, (เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๐).

^{๒๐} เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์, “แหล่งเรียนรู้ที่ครูต้องสร้าง”, **วารสารวิชาการ**, ปีที่ ๗๘ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๔๔): ๒๙-๓๒.

^{๒๑} ลัดดา คีลน้อย, “การรวบรวมแหล่งความรู้ไปสู่งานวิจัยสังคมศึกษา”, **วารสารศึกษาศาสตร์**, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๒ (มกราคม-มีนาคม, ๒๕๔๕): ๓๔-๓๘.

^{๒๒} จิรศักดิ์ ประทุมรัตน์, “รูปแบบแหล่งการเรียนรู้ตามความต้องการของเกษตรกรในจังหวัด , มหาสารคาม”, **ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐).

Nichols ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งที่เป็นวิชาการสำหรับ โรงเรียนประกอบด้วย ประชาชน สถานที่ สิ่งต่าง ๆ และกิจกรรมทั้งหลายที่นำมาใช้ในการศึกษาของ นักเรียน เพื่อให้เป็นพลเมืองดี^{๒๓}

Good ให้ความหมายของคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ใน ชุมชน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษาที่สามารถนำเอามาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงมหรสพ ห้องสมุด สวนสาธารณะ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่อยู่ใน ชุมชนด้วย^{๒๔}

Wittich และ Schuller ให้ความหมายคำว่า แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง ประชาชน สถานที่ และสิ่งที่อยู่ในชุมชน ซึ่งสามารถนำเอามาใช้ประโยชน์เพื่อให้ผู้เรียนมี ประสบการณ์ตรง^{๒๕}

สรุปว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีคุณค่าทางการศึกษาในชุมชน ซึ่งผู้เรียน เห็นคุณค่าและความสำคัญ สามารถศึกษาเรียนรู้ เพื่อประโยชน์ของชุมชนเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา และเสริมสร้างประสบการณ์ในการดำรงชีวิต

๒.๒.๒ ประเภทแหล่งเรียนรู้

เกษม คำบุตรดา ได้จำแนกแหล่งการเรียนรู้ออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ครู เพื่อในห้องเรียน เพื่อนต่างห้องเรียน เพื่อต่าง ระดับ บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครอง คนในชุมชน

๒. แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นแหล่งวิชาการ ได้แก่ สถานที่ต่าง ๆ ภายในโรงเรียนและชุมชน เช่น ห้องสมุด วัด ตลาด ร้านค้า สถานีตำรวจ สถานีอนามัย โบราณสถาน สวนสัตว์

๓. แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นแหล่งธรรมชาติ ได้แก่ ห้วย หนอง คลอง สวนสาธารณะ ป่า ต้นไม้ ไร่ ไม้อุทยานธรรมชาติ รวมทั้งสัตว์ต่าง ๆ เช่น สัตว์เลี้ยง สัตว์ป่า

^{๒๓} Nichols, et.al, "Community Resources for School", **Encyclopedia of Education**, Vol. 2 No. 1 (February, 1971): 341-347.

^{๒๔} Good, et.al, **Dictionary of Education**, (New York: McGraw-Hill Book Company, 1976).

^{๒๕} Wittich, et.al, **Audio Visual Materials**, (New York: Harper & Row Publisher, 1962).

๔. แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น หนังสือ ตำรา นิตยสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ แผ่นปลิว ป้ายโฆษณาต่าง ๆ รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ เสียงตามสาย เกมคอมพิวเตอร์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่าง ๆ^{๒๖}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดประเภทของ แหล่งเรียนรู้ได้หลายแบบตามความสอดคล้องกับโรงเรียนแต่ละแห่งเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการใช้

แบบที่ ๑ จัดตามลักษณะของแหล่งเรียนรู้

๑. แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่นักเรียนจะศึกษาหาความรู้ได้จาก สิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ลำธาร กวาด หิน ดิน ทราย ชายทะเล

๒. แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างเพื่อสืบทอด ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนเทคโนโลยี และสิ่งอำนวยความสะดวกของมนุษย์ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุดประชาชน สถาบันทางการศึกษา สวนสาธารณะ ตลาด บ้านเรือน ที่ อยู่อาศัย สถานประกอบการ

๓. บุคคล เป็นแหล่งเรียนรู้ที่จะถ่ายทอดความรู้ ความสามารถ คุณธรรม ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ทั้งด้านการประกอบอาชีพและการสืบสานวัฒนธรรม ตลอดจนนักคิด นักประดิษฐ์และผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในด้านต่าง ๆ

แบบที่ ๒ จัดตามแหล่งที่ตั้งของแหล่งเรียนรู้

๑. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เดิมจะมีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นหลัก คือ ครู อาจารย์ ห้องเรียน ห้องสมุด ต่อมามีการพัฒนาเป็นห้องปฏิบัติการต่าง ๆ เช่น ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องโสตทัศนศึกษา ห้องจริยธรรม ห้องศิลปะ ตลอดจนการใช้อาคารสถานที่บริเวณและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เช่น ห้องอาหาร สนาม ห้องน้ำ สวน ดอกไม้ สวนสมุนไพร แหล่งน้ำในโรงเรียน

๒. แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ครอบคลุมทั้งด้านสถานที่และบุคคล ซึ่งอาจอยู่ในชุมชน ใกล้เคียงโรงเรียนและชุมชนที่โรงเรียนพานักเรียนไปศึกษาหาความรู้เช่น แม่น้ำ ภูเขา ชายทะเล วัด

^{๒๖} เกษม คำบุตดา, “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม นักเรียน โรงเรียนอนุบาลมหาสารคาม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”, การศึกษาค้นคว้าอิสระ การศึกษามหาบัณฑิต., (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐).

ตลาด ห้องสมุดประชาชน สถานีตำรวจ สถานีอนามัย สวนสาธารณะ สวนสัตว์ พังนา สวนผัก สวนผลไม้^{๒๖}

Ramirez จำแนกแหล่งความรู้ในชุมชนออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. แหล่งความรู้ที่เป็นธรรมชาติ อาทิ แสงแดด อากาศ ดิน น้ำ
๒. แหล่งความรู้ที่เป็นบุคคล ได้แก่ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในชุมชน
๓. แหล่งความรู้ทางด้านเทคโนโลยี^{๒๗} ได้แก่ แหล่งความรู้ที่เกิดจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ การคิดประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ เช่น เครื่องยนต์
๔. แหล่งความรู้ที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โรงเรียน โบสถ์

Jarolimek จำแนกแหล่งความรู้ออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ประเภทที่เป็นวัสดุในการอ่าน (Reading Materials) ได้แก่ หนังสือ จุลสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ
๒. ประเภทที่ไม่ใช่วัสดุในการอ่าน (Non - Reading Materials) ได้แก่ ภาพยนตร์ รูปภาพ ฟิล์มสตริป เครื่องบันทึกเสียง แผนที่ ลูกโลก และแหล่งวิทยาการอื่น ๆ^{๒๘}

Nichols แบ่งประเภทของแหล่งความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ดังนี้

๑. ผู้ชำนาญพิเศษ เช่น นักดนตรี จิตรกร ผู้ชำนาญงานพิเศษ นักกีฬา พนักงานซื้อขายและบริการ พ่อค้า นักธุรกิจ นายธนาคาร นักอุตสาหกรรม ช่างนา
๒. พ่อแม่ หรือผู้ปกครอง
๓. ตัวแทนองค์กรต่าง ๆ ได้แก่ ตัวแทนของสังคม เทศบาล ศูนย์วัฒนธรรมหรือหน่วยงานอื่น ๆ

^{๒๖} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, คู่มือการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ครูสภา ตลาดพร้าว, ๒๕๔๗), หน้า ๓-๔.

^{๒๗} Ramirez, Emiliano C. Some Community School Practices, (Quezan City : National Printing, 1954).

^{๒๘} Jarolimek, Social Studies in Elementary Education, 3rd ed, (New York : The Macmillan Company, 1969).

๔. ผู้แทนทางด้านธุรกิจและอุตสาหกรรม ได้แก่ บุคคลที่ทำงานทางด้านธุรกิจการค้าขาย หรือโรงงานอุตสาหกรรมเช่น บริษัทขนส่ง เหมืองแร่ บริษัทห้างร้านต่าง ๆ

๕. ผู้แทนรัฐบาล เช่น ตำรวจ เทตมนตรี เจ้าหน้าที่อนามัย

๖. คณะกรรมการที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ประชาชน เช่น กรรมการศึกษา โรงเรียน คณะที่ปรึกษาให้โรงเรียน คณะครูภายในโรงเรียน

๗. ทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย พืช สัตว์ป่า น้ำ ดิน แร่ และวัสดุชนิดต่าง ๆ ทางธรรมชาติ

๘. สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาคารสถานที่ เครื่องบิน ถนน รถไฟ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ปูนียสถาน^{๓๐}

สรุปว่า แหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่รอบ ๆ ตัวเรา จะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปมากมาย หลายอย่างเช่นแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ครู ประชาชน ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น นักการศึกษา นักวิจัย ผู้ประกอบการต่าง ๆ แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ เช่น โรงเรียน ห้องสมุด สถานประกอบการต่าง ๆ ศาสนสถาน แปลงเกษตร สถานที่ทางธรรมชาติต่าง แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นสื่อ สารสนเทศ และสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ สื่อทางคอมพิวเตอร์ ผลงานประดิษฐ์ คิดค้น นวัตกรรมต่าง ๆ

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

แนวความคิดเกี่ยวกับ “การพัฒนา” เริ่มมีมาตั้งแต่อดีตกาล ด้วยการที่มนุษย์เป็นสัตว์ สังคม ดำรงชีวิตด้วยการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมแล้วมีการคัดเลือกผู้นำเพื่อดำเนินการพัฒนา กลุ่มของตนเองเพื่อการอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ อันเป็นการปฏิบัติสืบต่อกันมา กระทั่งถึงปัจจุบันก็ยัง คงต้องมีการพัฒนากันอยู่ตลอดไป นับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา การกำหนด แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนามักได้รับอิทธิพลทางความคิดจากสำนักคิดต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ด้วย เหตุดังกล่าวคำว่าพัฒนาจึงได้กลายเป็นคำที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลก เพราะจากการที่ ประเทศต่าง ๆ ต้องประสบกับปัญหาจากสงครามจึงจำเป็นอย่างที่จะต้องแสวงหาแนวทางและวิธีการเพื่อ ดำเนินการปรับปรุง พื้นฟู แก้ไขสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในประเทศของตนเอง จึงทำ ให้มีการนำคำว่าพัฒนาไปใช้ในหลายรูปแบบ กว้างขวางและแพร่หลาย เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ

^{๓๐} Nichols, et.al., “Community Resources for School”, Encyclopedia of Education, (February, 1971): 341-347.

การพัฒนาสังคม การพัฒนาการเมืองและการพัฒนาด้านอื่น ๆ เป็นต้น ดังนั้นการนำคำว่าพัฒนาไปใช้ ก็มีความหมายแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ที่นำไปใช้ โดยเนื้อหาในบทนี้เป็นการกล่าวถึงพื้นฐานของแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ซึ่งประกอบไปด้วย ความหมายของการพัฒนา ลักษณะของการพัฒนา แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ความสำคัญของการพัฒนา และยุทธศาสตร์การพัฒนา^{๓๑}

๒.๓.๑ ความหมายของการพัฒนา

ความเป็นมาของคำว่า การพัฒนาดังกล่าวเบื้องต้นเมื่อพิจารณาแล้วพบว่า กระแสแห่งความเจริญของประเทศตะวันตกหรือประเทศที่พัฒนาแล้วได้หลั่งไหลไปสู่ประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศ ที่มีความเจริญน้อยกว่า คำว่า การพัฒนาจึงได้ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายความก้าวหน้าให้ทัดเทียมกับประเทศในตะวันตก ซึ่งมีความหมายครอบคลุมหลายแง่มุม ไม่เป็นที่เข้าใจอย่างเดียวกันในแต่ละประเทศแต่ละช่วงเวลา เราจะพบว่าในช่วงแรก ๆ ของการนำเอาแนวความคิดการพัฒนามาใช้จะเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่ทันสมัย หรือการปรับให้เป็นอุตสาหกรรม เป็นต้น ต่อมานักสังคมศาสตร์สาขาต่าง ๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไปมาก ทำให้รูปแบบ วิธีการและยุทธวิธีในการพัฒนาประเทศต่าง ๆ มีความแตกต่างกันออกไป แนวคิดของการพัฒนาจึงครอบคลุมถึงด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมด้วย ดังนั้น จึงขอนำเสนอความหมายคำว่า การพัฒนา ตามทัศนะของนักวิชาการไทย ดังนี้

การพัฒนา คือ กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยการจัดสรรทรัพยากรของสังคม เพื่อการเปลี่ยนแปลงในการที่จะบรรลุเป้าหมายที่สังคมนั้นได้เลือกสรรแล้ว ด้วยการควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ดิเรก ฤกษ์ห่วย^{๓๒} ให้ความหมายว่า การพัฒนานั้นเป็นกระบวนการ (Process) ที่จะต้องมีองค์ประกอบของเครื่องชี้วัดที่สำคัญและต้องผสมผสานระหว่าง

- ๑) มีการเปลี่ยนแปลง (Change) ในทางบวก

^{๓๑} ญัตติวุฒิชัย ทรัพย์อุปถัมภ์, “ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน”, สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ม.ป.ป), หน้า ๑-๓

^{๓๒} ดิเรก ฤกษ์ห่วย, พหุคณิตกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓). หน้า ๒๘๒.

การปรับปรุงเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตเสมอ ถ้าเปลี่ยนแปลงในทางลบไม่ถือว่าเป็นการพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องดีขึ้น เจริญขึ้น งอกงามขึ้น และต้องเกี่ยวข้องกับ ๔ แกนหลัก คือคน โครงสร้าง เทคโนโลยีและระบบหรืองาน (รวมทั้งสิ่งแวดล้อมด้วย)

๒) การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมีการควบคุม (Control)

ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงได้ โดยการกำหนดเป็นแผนที่ชัดเจนและนำไปสู่การปฏิบัติที่ดำเนินตามเป้าหมายอย่างเด่นชัดและปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมของสถานการณ์และเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีจุดเน้นของการพัฒนาโดยประชาชน เพื่อประชาชนและเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน

๓) ผลของการพัฒนานั้นต้องเกิดความเสมอภาค (Equity) และการกระจายใหม่ (Redistribution)

ในการกระจายความเป็นธรรมในเรื่องรายได้ และการกระจายความเป็นธรรมในเรื่องคุณภาพชีวิต (Quality of Life) แก่กลุ่มคนในสังคมอย่างยุติธรรมและจะต้องทำให้เกิดความเท่าเทียมกันอย่างแท้จริงในเรื่องโอกาส (การศึกษา การทำงาน ความก้าวหน้าและอื่น ๆ) สัญญา สัญญาวิวัฒน์ กล่าวว่าการพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงตามแผนหรือการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Planned or Directed Change) นั่นคือการพัฒนาไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติหากเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยกำหนดทิศทางหรือรายละเอียดเอาไว้ล่วงหน้าว่าจะพัฒนาอะไร พัฒนาอย่างไร ช้าเร็วอย่างไร ใครจะเป็นผู้พัฒนาและเป็นผู้ถูกพัฒนา^{๓๓} **นันทนีย์ กมลศิริพิชัยพร** (ม.ป.ป.: ๕) ได้อธิบายว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการในการที่จะเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ของประชาชนส่วนใหญ่ให้ดีขึ้น ซึ่งรวมถึงเรื่องที่ดีสินคุณค่าของคนในแต่ละสังคมด้วย ความหมายของการการพัฒนาจึงแตกต่างกันออกไปตามกาลเวลา สถานที่และลักษณะของปัญหาหรือความต้องการของแต่ละสังคม โดยมีปัจจัยที่สนับสนุนส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปทิศทางที่พึงประสงค์ ดังนี้

๑. เป็นการเปลี่ยนแปลงที่นำมาซึ่งการปรับปรุงให้ดีขึ้นสำหรับคนส่วนใหญ่

๒. ควรจะเป็นอันตรายน้อยที่สุดและเป็นประโยชน์ต่อทุก ๆ คน

^{๓๓} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓.

๓. อย่างน้อยที่สุดควรจะตอบสนองความต้องการพื้นฐานหรือความต้องการที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต

๔. มีความสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่

๕. ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมในความหมายพื้นฐานการพัฒนา ก็คือการทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนในทุก ๆ ด้านของสังคมทั้งมวล การพัฒนามิได้เป็นเพียงการพัฒนาด้านรายได้หรือด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวและไม่ใช่เรื่องของเทคนิค แต่การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงในแนวความคิด และเปลี่ยนแปลงการกระทำที่เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองความต้องการและก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกหมู่เหล่าให้ดีขึ้น

สนธยา พลศรี^{๓๔} ได้จำแนกความหมายของการพัฒนาแต่ละประเภทไว้ ดังนี้

๑. ความหมายจากรูปศัพท์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตองงาม และดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทย และเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ

๒. ความหมายโดยทั่วไป หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้คุณภาพดีขึ้นกว่าเดิม ความหมายนี้นับว่าเป็นความหมายที่รู้จักกันโดยทั่วไป เพราะนำมาใช้มากกว่าความหมายอื่น ๆ แม้ว่าจะไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการก็ตาม

๓. ความหมายทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง ความเจริญเติบโตแต่เป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการเน้นความหมายในเชิงปริมาณ คือการเพิ่มขึ้นหรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ๆ

๔. ความหมายทางพัฒนาบริหารศาสตร์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ด้านปริมาณ (มากขึ้น) และด้านสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

๕. ความหมายทางด้านเทคโนโลยี หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความหมายอีกแนวทางหนึ่ง

^{๓๔} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒-๕.

๖. ความหมายทางด้านการวางแผน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้าในลักษณะของแผนและโครงการ แล้วบริหารหรือจัดการให้เป็นไปตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ จะเห็นได้ว่าความหมายของการพัฒนาทางด้านการวางแผนกำหนดให้การพัฒนาเป็นกิจกรรมของมนุษย์และเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดจากการวางแผนโดยมนุษย์ไม่ใช่เป็นการพัฒนาในความหมายนี้

๗. ความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติ คำว่าพัฒนาในความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติหรือการปฏิบัติการณ์นี้ เป็นความหมายต่อเนื่องจากความหมายทางการวางแผน โดยมุ่งเน้นถึงการวางแผนและโครงการไปดำเนินการอย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่องเพราะถึงจะมีแผนและโครงการแล้ว แต่ถ้าหากไม่มีการนำไปปฏิบัติการพัฒนายาก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้

๘. ความหมายในทางพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุข มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การพัฒนาในความหมายนี้มีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาในความหมายทางด้านการวางแผน คือ เป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น แตกต่างกันเพียงการวางแผนให้ความสำคัญที่วิธีการดำเนินงาน ส่วนพุทธศาสนามุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้น คือ ความสุขของมนุษย์เท่านั้น

๙. ความหมายทางสังคมวิทยา นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของการพัฒนาโดยเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม คือ มนุษย์ กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายในทางพุทธศาสนา คือ การเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุขและมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายทางการวางแผน คือ ด้วยวิธีการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งนักวางแผนเรียกว่าการบริหารและการจัดการ

๑๐. ความหมายทางการพัฒนาชุมชน นักพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายคำว่า การพัฒนาเอาไว้ใกล้เคียงกับนักสังคมวิทยา คือ การพัฒนาเป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสังคมมนุษย์ให้ดีขึ้น แต่นักพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นที่มนุษย์ในชุมชนจะต้องร่วมกันดำเนินงานและได้รับผลจากการพัฒนาร่วมกัน นอกจากนี้ **สนธยา พลศรี** ยังได้สรุปภาพรวมความหมายของคำว่า การพัฒนาไว้ว่า หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์เพื่อประโยชน์แก่ตัวมนุษย์เอง

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ กล่าวสรุปเกี่ยวกับการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีกว่าเดิม เพื่อให้ประชาชนหรือชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและมีความเจริญก้าวหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นได้มีการกำหนดไว้ก่อนและครอบคลุมทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ หรืออาจแบ่งเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง นอกจากนี้แล้วการพัฒนาในแง่ที่เป็น

กระบวนการ (Process) จะประกอบด้วยหลายขั้นตอน (Stages) ที่มีความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยง (Relation or Linkage) และสอดคล้องกัน การพัฒนายังเป็นกระบวนการต่อเนื่อง (Continuing Process) คือหลังจากดำเนินกิจกรรมพัฒนากิจกรรมหนึ่งผ่านไปแล้วก็จะนำสู่การดำเนินกิจกรรมพัฒนาอีกกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไปอีกจากทั้งหมดที่กล่าวมาสรุปได้ว่า “การพัฒนา” คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงตามแผนด้วยการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง นั่นคือการพัฒนาเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น มีการกำหนดทิศทางหรือกำหนดรายละเอียดเอาไว้ล่วงหน้าว่าใคร ทำอะไร อย่างไร เมื่อใด เป็นต้น โดยเป้าหมายสุดยุดของการพัฒนาอยู่ที่คนและคุณภาพชีวิตของคน การพัฒนาคนจึงรวมถึงการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรมและเทคโนโลยี นอกจากนี้ความหมายของการพัฒนายังเป็น เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจคุณค่าของคนในแต่ละสังคมอีกด้วย^{๓๕}

๒.๓.๒ ลักษณะของการพัฒนา

จากความหมายของการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลาย ประการ ซึ่งลักษณะสำคัญของการพัฒนานั้น **สนธยา พลศรี** อธิบายไว้ ดังนี้^{๓๖}

๑) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อมของสิ่งใด สิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นหรือให้มีความเหมาะสม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ ซึ่งเป็น ลักษณะตามความหมายทางด้านการบริหารศาสตร์

๒) มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและ อย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนใด ขั้นตอนหนึ่งได้

๓) มีลักษณะเป็นพลวัต คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้า ๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

^{๓๕} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๓๖} สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและการพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียนส โตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๕-๖.

๔) เป็นแผนโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใครด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕) เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธีหรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนด เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖) เป็นปฏิบัติการ คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิดหรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการในการที่จะพัฒนาตนเองและสิ่งต่าง ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตาม ถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้วจะไม่ใช่การพัฒนา แม้ว่าจะมีลักษณะอื่น ๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘) ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุข เพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๙) มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพ ปริมาณ สิ่งแวดล้อม ความคงทนถาวร การประเมินผลจากผู้ที่เกี่ยวข้องว่ามีความเหมาะสมหรือพึงพอใจหรือไม่ และระดับใด

๑๐) สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การพัฒนานอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์แล้ว รูปแบบ กระบวนการและวิธีการพัฒนายังสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วย การพัฒนาใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนา

จากการนำคำว่า การพัฒนามาใช้ด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันจึงให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาต่างกันไปหลายแนวความคิด ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

๑) แนวคิดด้านมนุษยนิยม

เป็นการอธิบายแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาของมนุษย์ที่เน้นเรื่องค่านิยมกับจริยธรรม โดยมองว่าเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาอยู่ที่มนุษย์และค่านิยมด้านจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญในสังคมมนุษย์ ตามแนวคิดนี้ถือว่าคนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา คนเป็นผู้บันดาลให้สิ่งต่าง ๆ ในเกิดขึ้นหรือดับสลายได้ จุดหมายปลายทางสูงสุดของการพัฒนา คือ การพัฒนาคน ซึ่งหมายถึง การทำให้คนมีทั้งคุณภาพและคุณธรรม

๒) แนวคิดทางด้านเศรษฐกิจ

เป็นการอธิบายถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งจะเน้นไป ในเรื่องของการออมและการลงทุน มองว่าการพัฒนาเปรียบเสมือนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยถือว่าเมื่อมีกระบวนการพัฒนาเกิดขึ้นแล้ว ผลแห่งการพัฒนาจะแพร่กระจายไปยังประชาชนทีละน้อย และประชาชนจะพัฒนาตามไปด้วย ซึ่งผลประโยชน์ของการเจริญเติบโตจะกระจายไปสู่ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในรูปของงานและโอกาสทางเศรษฐกิจ โดยผลของการกระจายนี้จะเพิ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่กลุ่มที่ยากจนกว่า

๓) แนวความคิดด้านความจำเป็นขั้นพื้นฐาน

เป็นผลมาจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของหลาย ๆ ประเทศและประเทศต่าง ๆ เริ่มตระหนักว่าการดำเนินการพัฒนาที่ผ่านมาไม่ได้ส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยการพัฒนาควรจะถูกกำหนดให้ไปสู่แนวคิดความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การศึกษาและสุขภาพอนามัย รวมไปถึงความต้องการด้านต่าง ๆ ของประชาชนเป็นอันดับแรก แทนการมุ่งลงทุนในด้านอุตสาหกรรม นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนาและแนวทางในการปฏิบัติแล้วการพัฒนาจะมุ่งไปที่สวัสดิการของประชาชนเพื่อลดความยากจน ลดการว่างงานและลดความไม่เท่าเทียมกันด้วย

๔) แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม

เป็นแนวคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ พยายามที่จะปรับปรุง แก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการวางแผนและปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการนี้ว่าการพัฒนา

๕) แนวคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม

เป็นแนวคิดของการพัฒนาประเทศด้วยระบอบสังคมนิยมที่นำทฤษฎีความขัดแย้งมาใช้เป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบสังคม โดยถือว่าการนำระบอบสังคมนิยมเข้ามาใช้แทนระบบที่ใช้อยู่เดิม ถือเป็นการพัฒนาในแนวความคิดนี้

๖) แนวคิดแบบการพัฒนาชุมชน

เป็นแนวคิดที่องค์การสหประชาชาตินำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาที่กล่าวมาแล้วในเรื่องความเป็นมาของการพัฒนา กล่าวคือทำให้คนและกลุ่มคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และเป็นผู้ได้รับผลของการพัฒนาตามหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชน

๗) แนวคิดแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป็นแนวคิดที่องค์การสหประชาชาติเรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้ตระหนักถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัดของทรัพยากรโลก เป็นแนวคิดการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกด้านอย่างสมดุลใน ๕ ด้าน คือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม ด้านสังคมและด้านการเมือง

จากแนวคิดหลักในการพัฒนาทั้ง ๗ ประการดังกล่าว การพัฒนาชุมชนถือเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะ คือ มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์รวมถึงศักยภาพของมนุษย์เป็นหลัก กล่าวได้ว่าการที่จะทำความเข้าใจความหมาย ลักษณะและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนานั้น จำเป็นจะต้องตระหนักในความจริงที่ว่า การพัฒนาเป็นแนวคิดเชิงปทัสฐาน การกำหนดความหมาย ทิศทางและแนวทางของการพัฒนานั้น ย่อมจะแตกต่างกันไปตามค่านิยมและความเชื่อพื้นฐานหรืออุดมการณ์ของสังคมและกาลเวลา

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาของประเทศที่มีความยึดมั่นในอุดมการณ์ทุนนิยมจึงอาจจะแตกต่างจากประเทศอุดมการณ์สังคมนิยม และเนื่องจากปทัสฐานที่มองเห็นว่าเป็นสิ่งที่ปรารถนาเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา ความหมาย แนวคิดและแนวทางการพัฒนาอาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลาด้วยเช่นกัน

๒.๓.๒ ความสำคัญของการพัฒนา

จากสภาพความแตกต่างของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งมีทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา ส่วนทางด้านสังคมก็มีทั้งสังคมเมืองและสังคมชนบท ทำให้เกิดความพยายามในการพัฒนาเพื่อที่จะลดช่องว่างของระหว่างประเทศและสังคม ประกอบกับสภาพปัญหาที่สังคมเผชิญอยู่ทำให้เกิดความพยายามที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น และยังต้องการพัฒนาสิ่งที่ได้อยู่แล้วให้ดีขึ้นกว่าเดิม หรือหากในกรณีที่เมื่อสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป แนวทางการพัฒนาที่ทำอยู่เดิมไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับแนวทางการพัฒนาหรือปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิม^{๓๗} ความสำคัญของการพัฒนาจึงมีใน ๒ แนวทาง ดังนี้

๑. การพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา

๒. การพัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดีกว่าเดิม

๒.๓.๓ ยุทธศาสตร์การพัฒนา

คำว่า “ยุทธศาสตร์” เดิมเป็นคำที่ใช้ในทางการทหาร เนื่องจากการทำสงครามนั้นต้องมุ่งเอาชนะข้าศึกให้ได้อย่างรวดเร็ว จึงต้องมีการวางแผนและกำหนดขั้นตอนในการทำสงครามที่กระชับชัดเจน เพื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะได้เข้าใจตรงกัน สามารถปฏิบัติได้ถูกต้องในเวลาที่กำหนดไว้ การวางแผนและการกำหนดขั้นตอนหลัก ๆ ในการทำสงครามดังกล่าวนี้ ก็คือการกำหนดยุทธศาสตร์การสงครามนั่นเอง ยุทธศาสตร์ได้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาดังแต่ระดับโลก ลงไปจนถึงหน่วยย่อยในระดับครอบครัวและปัจเจกบุคคลด้วย และได้ถูกนำไปใช้ในการพัฒนาแทบทุกวงการ ทั้งภาคอุตสาหกรรม ธุรกิจการค้าเอกชนและภาคบริการ เนื่องผู้ที่ทำการพัฒนาด้านต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มุ่งหวังให้เกิดผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างรวดเร็ว ยุทธศาสตร์การพัฒนา มีความหมายว่าเป็นแนวทางกลวิธีในการพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามทิศทางที่ประเทศต้องการ สำหรับประเทศไทยเนื่องจากสังคมส่วนใหญ่เป็นสังคมชนบทและผลจากการพัฒนาก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างชนบทและเมืองเพิ่มมากขึ้น จึงมีความจำเป็นในการแสวงหายุทธศาสตร์เพื่อต่อสู้กับความยากจน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม ซึ่งยุทธศาสตร์การพัฒนามีหลายรูปแบบ แต่ละยุทธศาสตร์อาจจะมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระแสของการพัฒนาและนโยบายในการพัฒนา

^{๓๗} ชีรวัทย์ ศิลารัตน์, การจัดการความรู้ชุมชน, (จันทบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๙), หน้า ๘-๙.

ประเทศ รวมไปถึงแนวคิดและทฤษฎีที่ผู้รับผิดชอบมีความเชื่อเป็นพื้นฐาน เพื่อนำไปเป็นกรอบในการกำหนด ในที่นี้จะกล่าวถึงบางยุทธศาสตร์ที่ได้ถูกนำมาใช้ในประเทศไทย ดังนี้

๑) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเกษตร

มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การเพิ่มผลผลิตของเกษตรด้วยการปรับปรุงเทคนิคในการผลิต

วัตถุประสงค์ที่สอง คือ การปรับปรุงชีวิตครอบครัวในชนบทด้วยการสอนคหกรรมศาสตร์ให้แก่ผู้หญิงและการสร้างกลุ่มเกษตรกร โดยมีจุดเน้นที่เทคโนโลยีในการผลิต ส่วนด้านเศรษฐกิจ เช่น การวางแผนจัดการไร่นา

แหล่งเงินทุนกู้ยืมการผลิตและตลาด ถือเป็นปัจจัยสำคัญรอง ได้มีการเผยแพร่วิธีการปฏิบัติที่ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญระดับสูงไปยังเกษตรกร โดยผ่านวิธีการส่งเสริมแบบต่าง ๆ ซึ่งอิงอยู่กับการผสมผสานของทฤษฎีด้านการเรียนการสอน

การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ ขั้นตอนที่สำคัญ คือ สร้างการตระหนักรู้ สร้างความสนใจ ให้ข้อมูลข่าวสาร การสาธิต การทดลองนำไปปฏิบัติ แนวทางอีกอย่างหนึ่งของยุทธศาสตร์นี้ คือ มีตัวนำพาวิญญู โดยผ่านผู้นำชาวนาที่ก้าวหน้ายุทธศาสตร์นี้มีจุดกำเนิดในต้นทศวรรษปีที่ 1940 ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในช่วงทศวรรษที่ 1950 ได้นำไปเผยแพร่ยังประเทศเอเชียอีกหลายประเทศ ในรูปของโครงการช่วยเหลือทางวิชาการ งานส่งเสริมของกรมส่งเสริมการเกษตรได้รับรูปแบบนี้มาปฏิบัติ ซึ่งเป็นผลผลิตของยุทธศาสตร์การส่งเสริมแบบดั้งเดิม เช่น โครงการที่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากธนาคารโลก คือระบบการฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน

๒) ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน

เป็นแนวคิดของอังกฤษและอเมริกัน ซึ่งเน้นที่วัตถุประสงค์ของสังคม (Social Goal) ยุทธศาสตร์นี้ได้รับการพัฒนาจากความพยายามในการเตรียมการที่จะช่วยประเทศในอาณานิคมให้ได้รับอิสรภาพด้วยสันติภาพ โดยการสนับสนุนให้ประเทศเหล่านี้สร้างชุมชนที่มีความมั่นคงและพึ่งตนเองได้ กลุ่มเป้าหมายกิจกรรมต่าง ๆ คือ ชุมชนท้องถิ่น สมมติฐานของยุทธศาสตร์นี้ คือ แนวคิดที่ว่า รัฐบาลกลางนั้นไม่สามารถที่จะให้หรือจัดหาบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนในการให้ความสนับสนุนกระบวนการทำให้ทันสมัยของชุมชนชนบทด้วยผู้เชี่ยวชาญได้ จึงต้องมีผู้ทำงานระดับหมู่บ้านในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ บทบาทของเขา คือ การกระตุ้น ติดต่อสื่อสาร สนับสนุนกิจกรรมระดับหมู่บ้านในงานด้านเกษตรกรรม การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา สาธารณสุข การฝึกอบรม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาปรัชญาของการพัฒนาชุมชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อในศักยภาพหรือขีดความสามารถของคน การให้โอกาส การพัฒนาศักยภาพและการให้ความยุติธรรมอย่างเสมอภาคแก่คนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ คนในชุมชน

สิ่งแวดล้อมในชุมชน วัสดุอุปกรณ์ กลวิธีในการพัฒนา กระบวนการพัฒนา การสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน การบริหารและจัดการ การประสานงาน โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม มีความสุข ให้ชุมชนเข้มแข็งและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนในประเทศไทยได้ดำเนินการมาตั้งแต่ ปี 1950 ด้วยการสนับสนุนทั้งด้านการเงินและวิชาการจากรัฐบาลของสหรัฐอเมริกา เช่นเดียวกันกับจำนวนกว่า ๖๐ ประเทศในภูมิภาคเอเชีย แอฟริกาและลาตินอเมริกา มาจนถึงปัจจุบันองค์การความช่วยเหลือของสหรัฐได้ปิดแผนงานพัฒนาชุมชนและหลายประเทศก็ได้ลดหรือระงับการดำเนินงานโครงการพัฒนาชุมชน แต่ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนภายใต้ความรับผิดชอบของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ยังคงเป็นยุทธศาสตร์ที่ปฏิบัติการในชุมชนทั่วประเทศอย่างกว้างขวาง โดยได้ปรับเปลี่ยนการดำเนินงานตามนโยบายรัฐบาล และกระแสการเปลี่ยนแปลงของสถานะของสังคมอย่างไรก็ตาม การดำเนินงานพัฒนาชุมชนมีข้อจำกัดหลายด้านที่ทำให้อาจไม่บรรลุตามปรัชญาและเป้าหมายของการพัฒนา สรุปได้ดังนี้^{๓๘}

๒.๑) ระบบการเมืองการปกครองเป็นแบบรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง จึงไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่มีปรัชญา แนวความคิด หลักการให้ประชาชนในท้องถิ่นดำเนินการพัฒนาด้วยตนเอง แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนจึงเกิดขึ้นได้ค่อนข้างยาก

๒.๒) นโยบายการพัฒนาของรัฐบาลที่ผ่าน ๆ มา มุ่งเพิ่มการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคน ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน จึงไม่ใช่เป็นวิธีการของการพัฒนาชุมชนที่แท้จริง

๒.๓) ระบบราชการ ข้าราชการไทย มีอุปนิสัยเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน เช่น ความไม่รับผิดชอบ ยึดถือพวกพ้อง อนุรักษ์นิยม ขาดจิตสำนึกของการพัฒนา ขาดความกระตือรือร้น ชอบสั่งการมากกว่าการคิดร่วม

๒.๔) คนไทยมีลักษณะนิสัยไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาชุมชน เช่น ไม่ชอบทำงานเป็นกลุ่ม ยอมรับในอำนาจนิยม พึ่งพาผู้อื่น รักเสรีไม่ชอบถูกจัดระเบียบ ซึ่งเป็นระบบขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชุมชน

^{๓๘} มন্ত্রী กรรพุมมัลย์ และคณะ, การพัฒนาแบบยั่งยืน, (เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ม.ป.ป.), หน้า ๖๑-๖๓.

๒.๕) ความเป็นวัตถุนิยมทำให้คนไทยยึดติดกับวัตถุมากกว่าจิตใจ ทำให้การพัฒนาตามหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นได้ยาก

๓) การฟื้นฟูชีวิตชนบท

เป็นยุทธศาสตร์ที่คล้ายคลึงกับการพัฒนาชุมชน แต่ต้นแบบเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาของอดีตประเทศอาณานิคมของฝรั่งเศสในแอฟริกาตะวันตกที่ได้รับเอกราชในระหว่างทศวรรษที่ 1950 ภูมิหลังทางปรัชญาของยุทธศาสตร์นี้ สืบเนื่องมาจากทฤษฎีการพัฒนาแนวสังคมนิยมของประเทศฝรั่งเศส และแนวคิดด้านมนุษยนิยมของศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก ยุทธศาสตร์นี้ส่งเสริมให้ผู้นำในชุมชนเป็นผู้นำในการปรับปรุงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร สร้างองค์กรระดับท้องถิ่น ด้วยวิธีการให้การศึกษา ฝึกอบรม และหลักจากฝึกอบรมผู้นำเหล่านี้ร่วมกับชาวบ้านเพื่อร่วมวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมพึ่งตนเองและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ส่งเสริมการสร้าง ความเข้าใจและปฏิบัติตามนโยบายการพัฒนาแห่งชาติในระดับหมู่บ้าน นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้จัดการหาวัสดุและความช่วยเหลือด้านวิชาการให้แก่ชุมชนทั้งการพัฒนาชุมชนและการฟื้นฟูชีวิตชนบทเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ได้รับการริเริ่มและควบคุมโดยรัฐบาล ในอันที่จะกระตุ้นให้ชุมชนชนบทช่วยกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ของงานพัฒนาและเริ่มสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล แนวปฏิบัติของยุทธศาสตร์นี้เป็นระบบจากเบื้องบน นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนมักจะมีจำกัดและเป็นการขึ้นอย่างใดก็ตามความร่วมมือกับชุมชนชนบทนั้นเป็นเรื่องของการกระจายข่าวสารข้อมูลและทรัพยากรสู่ชาวบ้านเท่านั้นเอง ทั้งสองยุทธศาสตร์ละเลยต่อความจริงที่ว่า ชุมชนชนบทนั้นมีความหลากหลาย ซึ่งผลที่ตามมา คือการที่กลุ่มผู้มีอำนาจและผู้มีโอกาสเป็นกลุ่มคนที่ได้รับประโยชน์จากกระบวนการนี้ ดังนั้นนักพัฒนาชุมชนและนักฟื้นฟูชีวิตชนบทก็กลายเป็นผู้แทนของรัฐบาลในระดับท้องถิ่นที่แบกรับภาระอันหนักอึ้งของงานบริหารและงานอื่น ๆ พวกเขาได้กลายเป็นตัวแทนของรัฐ ไม่ใช่ผู้ทำงานพัฒนาให้แก่ชุมชน ด้านการพัฒนาชุมชนนั้นได้ถูกมองว่าเน้นการทำงานในชุมชนโดยปราศจากการพัฒนาถึงภาคชนบทโดยรวมในลักษณะที่เป็นการมองเฉพาะภายในไม่ใช่ภายนอก ทั้ง ๆ ที่สองยุทธศาสตร์เน้นความพยายามในการพึ่งตนเองในระดับชุมชนแต่ทั้งสองยุทธศาสตร์ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

๔) การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ

นับเป็นแนวทางการพัฒนาการเกษตรที่ผสมผสานและกว้างขวาง ยุทธศาสตร์นี้อยู่บนสมมติฐานที่ว่า การรวมปัจจัยต่าง ๆ เท่านั้นจึงจะทำให้การเกษตรก้าวหน้าไปได้ ปัจจัยเหล่านี้ นอกจากเทคโนโลยีการศึกษาแล้วยังรวมถึงสถาบันและโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพในชนบทที่ช่วยให้มีการ

ขนส่งที่สะดวก การเข้าถึงแหล่งสินเชื่อ ปัจจัยการผลิตและบริการด้านตลาด รวมทั้งราคาที่ดีและข้อมูลที่เป็นต่อการพัฒนา ยุทธวิธีนี้มีการนำไปปฏิบัติในโครงการพัฒนาการเกษตรแบบเบ็ดเสร็จที่ได้รับคำชี้แนะโดยรัฐบาล องค์การระหว่างประเทศ รวมทั้งผู้ประกอบการเอกชน อย่างไรก็ตามโครงการเหล่านี้ได้ประสบปัญหาในการกระจายรายได้อย่างไม่เท่าเทียมกัน รวมทั้งผลข้างเคียงทางสังคมในด้านลบอีกด้วยในประเทศไทยนั้นยุทธศาสตร์ที่เพิ่มการเจริญเติบโตทางการเกษตรยังได้รับการปฏิบัติอยู่หลายหน่วยงานและเป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนในระดับชาติหรือระดับนานาชาติ โครงการเหล่านี้มีลักษณะร่วมกัน คือมีการส่งเสริมผลผลิตทางการเกษตร โดยการปรับปรุงระบบการส่งเสริมบริการให้ดีขึ้นและปรับปรุงด้านการตลาดแก่เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายของโครงการทั่วไป คือการปรับปรุงผลผลิตทางการเกษตรและสภาพความเป็นอยู่ของชาวชนบท โดยกิจกรรมสำเร็จรูปทางเศรษฐกิจที่นำไปพัฒนาชาวบ้าน โดยระบบนำส่ง (Delivery System) ที่จัดให้แก่เกษตรกรรายบุคคล บางครั้งโครงการเหล่านี้ก็เรียกตนเองว่า โครงการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน เนื่องจากการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านการเกษตรแบบเบ็ดเสร็จนั่นเอง

๕) การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานมีวัตถุประสงค์หลายอย่าง เช่น การเพิ่มผลผลิต การว่างงานที่สูงขึ้น การกระจายรายได้ที่เท่าเทียมกัน ด้วยการผสมผสานขบวนการรายย่อย ผู้เช่าที่ดินและแรงงานไร้ที่ทำกินเข้ากับส่วนอื่น ๆ ของชุมชนชนบท โดยให้คนเหล่านี้ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตและมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา องค์ประกอบหลักนั้นรวมถึงโครงการสำเร็จรูปต่าง ๆ (Package Program) ในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การพัฒนาอุตสาหกรรมในชนบทและการกระจายการเจริญเติบโตทางอุตสาหกรรม การทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการมีหลักประกันในการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม โดยเน้นที่การระดมทรัพยากรมนุษย์ สหสัมพันธ์ระหว่างการผลิตทั้งหมด การเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานนั้นกว้างขวางกว่ายุทธศาสตร์แบบอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว เนื่องจากเป็นโครงการแบบสหสาขา (Multi Sectoral) ที่รวมกันเพื่อให้บรรลุถึงการผสมผสานทางเศรษฐกิจ สังคมของกลุ่มรายได้ต่างระดับในประเทศการปฏิบัติตามยุทธศาสตร์นี้ต้องการความคิดสร้างสรรค์ การวางแผนระดับท้องถิ่น รวมทั้งการตอบสนองต่อสถาบันและการบริหารต่าง ๆ ในอีกด้านหนึ่งยุทธศาสตร์นี้ต้องเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนพัฒนาระดับชาติ และมีความต้องการความสนับสนุนช่วยเหลือจากการตัดสินใจทางการเมืองเป็นอย่างมากดังนั้นการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานจึงต้องเริ่มจากการตัดสินใจทางการเมือง ซึ่งต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง โดยพิจารณาตามความเกี่ยวข้องกับการผลิต การจ้างงาน นโยบายประชากรและบทบาทสตรี นอกจากนี้การบริหารงานแบบกระจายอำนาจ การวางแผนพัฒนาภูมิภาค กรอบนโยบายในระดับชาติจะต้องเปลี่ยนจุดเน้นไปที่ภาคชนบท อย่างไรก็ตาม

การตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายระดับชาติมีความจำเป็น เพราะการกระจายอำนาจและทรัพยากรไม่อาจทำได้ในระดับท้องถิ่นและต้องการการตัดสินใจจากส่วนกลางด้วยเหตุนี้การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน จึงเป็นยุทธศาสตร์ทางการเมืองในการพัฒนาชนบทมากกว่าเป็นวิธีการพัฒนาทางวิชาการ แต่กระนั้นก็มีจุดอ่อน เพราะต้องมีกรอบความคิดเกี่ยวกับสถาบัน ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นส่วนสนับสนุนเท่านั้น แต่เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นด้วย อันได้แก่ การปฏิรูปทางการเมือง นโยบายราคาและสินเชื่อ องค์การตลาด นโยบายสหกรณ์ การศึกษาที่เหมาะสม (ทั้งในระบบและนอกระบบ) การวิจัย การส่งเสริมบริการต่าง ๆ เทคโนโลยีที่เหมาะสม (โดยเฉพาะการใช้แรงงาน) การปฏิรูปและปรับปรุงระบบการบริหารงาน ยุทธวิธีการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานนี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานระหว่างประเทศและทวิภาคี จนมีการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาชนบทในส่วนภูมิภาค แต่เนื่องจากการแก้ไขปัญหของชนบทมีความซับซ้อนทั้งจากสาเหตุภายนอกและการตัดสินใจทางการเมือง ยุทธศาสตร์นี้จึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบต่อมาภายหลัง

๖) ยุทธศาสตร์ความจำเป็นพื้นฐาน

ยุทธศาสตร์นี้มีจุดกำเนิดในกลางทศวรรษที่ 1970 เป็นวิธีการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการในขั้นต่ำให้แก่คนกลุ่มที่ยากจนที่สุดในชุมชน เน้นการช่วยเหลือและปรับปรุงสถานการณ์ของผู้ว่างงาน ผู้ทำงานระดับต่ำ ผู้ไร้การศึกษา ผู้อ่อนแอและเจ็บป่วย ในแนวคิดความจำเป็นขั้นพื้นฐานแบบเสรีนิยมนั้นก็เพื่อต่อสู้กับความยากจน แต่ในทางตรงกันข้ามในทัศนะของความจำเป็นขั้นพื้นฐานแบบก้าวหน้าจะถือว่าปัญหาสำคัญ คือ การจัดสรรอำนาจ (Redistributing Power) ความจำเป็นพื้นฐานในแนวคิดแบบเสรีนิยมเห็นว่า ความยากจนนั้นเป็นสภาพที่จะต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุงโดยรัฐ ซึ่งจะต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ได้มาจากระบบเศรษฐกิจที่ดี

ดังนั้น แนวคิดของความจำเป็นพื้นฐานจึงเป็นความสำคัญลำดับรองของการจัดสรรสินค้าและบริการ นโยบายทางสังคมและการบริหารความยากจน ถ้าตีความตามรูปศัพท์แล้ว แนวคิดนี้จะใช้ได้ในประเทศโลกที่หนึ่ง ซึ่งเครือข่ายของมาตรการทางสังคมประกันให้ปัจเจกบุคคลมีรายได้ขั้นต่ำเป็นอย่างน้อยที่สุด ในกรณีที่เขาถูกกีดกันจากการทำงานไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตามแนวความคิดความจำเป็นพื้นฐานแบบก้าวหน้าหรือแบบโครงสร้างได้ชี้ให้เห็นว่า ความยากจนนั้นเป็นผลของกระบวนการโครงสร้างทางประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้คนจนนั้นดำรงความยากจนอยู่ต่อไป รัฐนั้นมีความมุ่งมั่นเพียงเพื่อให้โครงสร้างดำรงอยู่ต่อไป ผลก็คือได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาไม่ใช่ส่วนของการแก้ปัญหา จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอำนาจทั้งในระดับการเมืองและเศรษฐกิจ ในการจัดสรรเบื้องต้นเกี่ยวกับปัจจัยในการผลิตเสียใหม่ ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน เงินทุนหรือเทคนิควิทยาการ ซึ่งจะช่วยให้คนยากจนบรรลุความต้องการได้ยุทธศาสตร์ความจำเป็นขั้นพื้นฐานได้รับการสนับสนุนจากธนาคารโลกและองค์การแรงงานระหว่างประเทศในกลางศตวรรษที่ 1970 หลังจากได้แก้ไข

วิกฤติการณ์น้ำมัน จนกระทั่งถึงช่วงที่สภาพเศรษฐกิจฝืดเคืองในปลายทศวรรษที่ 1970 ยุทธศาสตร์นี้จึงเกิดขึ้น โดยมีเงินทุนสำหรับคนยากจนในประเทศโลกที่สาม โดยอุดมการณ์ของยุทธศาสตร์ความจำเป็นพื้นฐานนั้นจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญต่อไปนี้

๖.๑) การเจริญเติบโต โดยมองจากการขยายตัวของอาหาร การบริการและสิ่งทำให้เกิดความพอใจอื่น ๆ

๖.๒) ความเป็นธรรม หรือความเป็นธรรมในการแจกจ่าย

๖.๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตัดสินใจ การปฏิบัติการ การควบคุมและการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการรับผลพวงแห่งการพัฒนาอย่างเป็นธรรม

๖.๔) การจ้างงาน เพื่อเป็นหลักประกันในการมีรายได้ขั้นต่ำ

๖.๕) การพึ่งตนเอง หรือการมีทรัพยากรในการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับชาติและระดับนานาชาติ

๖.๖) การพัฒนาระบบนิเวศ หรือการจัดการที่ดีในด้านระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติยุทธศาสตร์ความจำเป็นพื้นฐานได้ถูกตั้งข้อสังเกตว่า ส่วนใหญ่เป็นแนวทางด้านสวัสดิการเกี่ยวกับความต้องการในด้านวัตถุ เช่น อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและบริการที่สำคัญบางอย่าง เช่น การศึกษา การสาธารณสุข น้ำดื่ม การสุขาภิบาล การคมนาคมขนส่ง สำหรับความต้องการที่ไม่อยู่ในรูปของวัตถุ เช่น การจ้างงาน การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ความเสมอภาค การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง ด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เสรีภาพของมนุษย์ ความมั่นคงปลอดภัยและอื่น ๆ นั้นไม่ได้รับการกล่าวถึง อย่างไรก็ตามความต้องการที่ไม่ใช่ในรูปวัตถุนั้นจะทำให้เกิดการเคลื่อนไหวที่ได้มาซึ่งความต้องการอื่น รัฐบาลกลางแห่งชาติซึ่งได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางอำนาจในระดับท้องถิ่นและระดับนานาชาติมักจะไม่เต็มใจหรือไม่สามารถปฏิบัติตามนโยบายจัดสรรทรัพยากรใหม่ (Redistribution Policy) อย่างแท้จริงได้ ในขณะที่เดียวกันกลุ่มผู้ยากจนอยู่ในลักษณะเป็นสัดส่วนที่ไม่ได้จัดตั้ง ดังนั้นกลุ่มคนยากจนก็ต้องดำรงความยากจนอยู่ต่อไป และไม่ได้รับโอกาสที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจระดับเศรษฐกิจของชาติเช่นเดิมจะเห็นได้ว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาในสังคมไทยได้เน้นการพัฒนาในภาคชนบท โดยใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเกษตร เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทด้วยภาวะทันสมัย มีเป้าหมายสูงสุด คือ การพัฒนาคน การฟื้นฟูชีวิตชนบทเป็นยุทธศาสตร์ที่คล้ายคลึงกับการพัฒนาชุมชน แต่เนื่องจากมิได้มีหน่วยงานของรัฐรับผิดชอบในการนำยุทธศาสตร์นี้ไปใช้ดำเนินการอย่างจริงจัง จึงมิได้รับการสนับสนุนเท่ายุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ยุทธศาสตร์การพัฒนาการเกษตรแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน เป็นความพยายาม

ในการพัฒนาการเกษตรเป็นองค์รวม โดยคำนึงถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สำหรับยุทธศาสตร์ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เป็นวิธีการพัฒนาเพื่อสนองตอบความต้องการขั้นต่ำให้แก่คนกลุ่มที่ยากจนที่สุดในชนบท ซึ่งแต่ละยุทธศาสตร์อาจจะเป็นวิธีการการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ใช้ได้ดีเหมาะสมกับช่วงเวลาหนึ่ง แต่ในเวลาต่อมาถ้ามีการเปลี่ยนแปลงของสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของกระแสโลกเกิดขึ้นก็จำเป็นต้องคิดค้นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป

สรุปว่า ความหมายของการพัฒนาได้เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ มิได้มุ่งเน้นเพียงด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่ยังคงคำนึงถึงด้านอื่น ๆ ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น รวมทั้งมุ่งให้เกิดความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมและการให้ความสำคัญกับคนในสถานะเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาการพัฒนาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามแผนด้วยการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง ซึ่งเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาอยู่ที่คนและคุณภาพชีวิตของคน ซึ่งลักษณะโดยรวมของการพัฒนา คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน การพัฒนามีความสำคัญ คือ เป็นการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมและการพัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งแนวทางทั้ง ๒ นี้เป็นแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ ๘ จนกระทั่งถึงฉบับปัจจุบัน คือฉบับที่ ๑๒ โดยการพัฒนาจะมีแนวคิดแตกต่างหลายแนวความคิด คือ แนวคิดด้านมนุษยนิยม แนวคิดด้านเศรษฐกิจ แนวคิดด้านความจำเป็นขั้นพื้นฐานแนวคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม แนวคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม แนวคิดแบบการพัฒนาชุมชน และแนวคิดแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนประเทศไทยได้ผ่านยุคของการพัฒนามาแล้วระยะหนึ่ง ซึ่งมีพัฒนาการของการพัฒนาในตัวของมันเอง การพัฒนาที่ผ่านมาดังกล่าวมีผลกระทบต่อชุมชน สังคมเป็นอย่างมาก จนกระทั่งมีการนำแนวคิดการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาใช้ปรับปรุงคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทย ทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากวิกฤติเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมที่มีความเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ทำให้ก่อเกิดปัญหาและความต้องการใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นจึงเป็นการยากที่จะทำการแก้ไขและตอบสนองให้แก่ประชาชนได้โดยรัฐฝ่ายเดียว ดังนั้นทุก ๆ ฝ่ายจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ด้วยการร่วมมือร่วมแรงในการที่จะทำการพัฒนาชุมชน สังคม ประเทศชาติของตนเองให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน^{๓๙}

^{๓๙} ญัตติ ตรีพัทธ์อุปถัมภ์, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ม.ป.ป), หน้า ๑-๓๕.

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๔.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

การจัดทำงบประมาณนั้นมีหลายขั้นตอน ฉะนั้นจึงต้องมีการมีส่วนร่วมในการ ทำงานของเจ้าหน้าที่วิเคราะห์งบประมาณของสำนักงานงบประมาณ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อ การปรับเปลี่ยนงบประมาณวิธีการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่วิเคราะห์งบประมาณ อันจะส่งผลให้สิ่งประสิทธิผลและความสำเร็จในการปฏิบัติงานของสำนักงานงบประมาณ

การมีส่วนร่วม (Participation) คือ เป็นผลมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความ ต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกัน จะต้องมีการเกิด ความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติ เหตุผลเบื้องต้นของการที่มีคนมารวมกันใดควร จะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมด ที่ทำโดยกลุ่มหรือใน นามกลุ่มนั้น กระทำผ่านองค์การ (Organization) ดังนั้นองค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้^{๔๐}

Erwin ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมี ส่วนร่วมไว้ว่า คือ กระบวนการให้บุคคลเข้ามามี ส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมีส่วนร่วม เกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของ บุคคล แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการ ปฏิบัติงานขององค์การและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

๒.๔.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมมี ๕ ทฤษฎี ซึ่ง อคิน รพีพัฒน์ ได้สรุปไว้ดังนี้

๑) ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion)

Maslow กล่าวว่า การเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียน เพื่อมุ่งให้เกิด ความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการ เกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการ ปฏิบัติงานและถ้าจะให้ เกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ย กล่อม^{๔๑}

^{๔๐} ยุพาพร รูปงาม, “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ”, บัณฑิตวิทยาลัย, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๙.

^{๔๑} อคิน รพีพัฒน์, การมีส่วนร่วมของชุมชนในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยในการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๗-๘.

โดยเฉพาะในเรื่อง ความต้องการของคนตามหลักทฤษฎีของ Maslow^{๔๒} ที่เรียกว่าลำดับขั้น ความต้องการ (Hierarchy of Needs) คือ ความต้องการของคนจะเป็นไปตามลำดับจาก น้อยไปมาก มีทั้งหมด ๕ ระดับ ดังนี้

๑.๑) ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Survival Needs) ได้แก่ ความต้องการทางด้านอาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ

๑.๒) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต (Safety and Security Needs) ได้แก่ ความต้องการที่อยู่อาศัยอย่างมีความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูก ขโมย ทรัพย์สิน หรือความมั่นคงในการทำงาน และการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

๑.๓) ความต้องการทางด้านสังคม (Social Needs) ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

๑.๔) ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง (Self - Esteem Needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการดีเด่นในเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการ ด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจในตัวเองในเรื่องความสามารถ และความสำคัญของบุคคล

๑.๕) ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (Self - Actualization Needs) เป็นความต้องการในระบบสูงสุด ที่อยากจะให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิด ของตนเองเพื่อจะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ความต้องการนี้จึงเป็นความต้องการ พิเศษของบุคคลที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็นแนวทางที่ดีที่สุด

๒.๔.๓ ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale)

คนเรามีความต้องการทางกายและใจถ้าคนมีขวัญดีพอ ผลของการทำงานจะสูง ตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็ต่ำไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่าขวัญเป็นสถานการณ์ทาง จิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่าง ๆ นั่นเอง การจะสร้างขวัญให้ดีต้องพยายามสร้าง ทศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอารัดเอาเปรียบ การให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น และเมื่อใดก็ตามถ้าคนทำงานมีขวัญดีจะ เกิดสำนึกในความรับผิดชอบ อันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงานทั้งใน

^{๔๒} Maslow, A. H., "A theory of human motivation", *Psychological Review*, Vol. 50 No. 4 (1943): 370-396.

ส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคล และขวัญของกลุ่ม ดังนั้น จะเป็นไปได้ว่าขวัญของคนเราโดยเฉพาะคนมีขวัญที่ดีย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้เช่นกัน^{๔๓}

๒.๔.๔ ทฤษฎีสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยม (Nationalism)

ปัจจัยประการหนึ่งที่น่าสู่การมีส่วนร่วมคือ การสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยมให้ เกิดขึ้น หมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศหรือ เน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์ ส่วนรวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตัวเอง พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดี ผูกพันต่อ ท้องถิ่น

ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยมหรือ Nationalism มีหลายมุมมองและนักคิดที่พัฒนาแนวคิดนี้ตลอดประวัติศาสตร์ บางทฤษฎีสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและความเข้าใจในแนวคิดชาตินิยม ได้แก่

๑) ทฤษฎีของ Benedict Anderson (Imagined Communities)

Benedict Anderson^{๔๔} ในหนังสือ Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism อธิบายว่า ชาตินิยมเป็นชุมชนที่ถูก “จินตนาการ” ขึ้นมา เขาเสนอว่าความเป็นชาติไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางชีววิทยาหรือการอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน แต่เป็นความรู้สึกของประชาชนที่เชื่อว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนใหญ่ที่มีอัตลักษณ์และจุดมุ่งหมายร่วมกัน การพิมพ์หนังสือ (print capitalism) มีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของชาติ เนื่องจากทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลและแนวคิดร่วมกันในวงกว้าง

๒) ทฤษฎีของ Ernest Gellner (Modernization Theory)

Ernest Gellner ในหนังสือ Nations and Nationalism^{๔๕} ให้ความสำคัญกับบทบาทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคสมัยใหม่ที่น่าไปสู่การเกิดชาตินิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาของระบบการศึกษาและการสื่อสารสาธารณะที่ทำให้ประชาชนมีการศึกษาร่วมกันและสามารถแบ่งปันภาษา วัฒนธรรม และอัตลักษณ์เดียวกัน การเปลี่ยนผ่านจาก

^{๔๓} ยุพาพร รูปงาม, “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ”, วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

^{๔๔} Anderson, B., Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism, (London: Verso, 1983).

^{๔๕} Gellner, E., Nations and nationalism, (Ithaca: Cornell University Press, 1983).

สังคมเกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรมถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของคนในลักษณะของชาติ

๓) ทฤษฎีของ Anthony D. Smith (Ethno - Symbolism)

Anthony D. Smith^{๔๖} เสนอทฤษฎีที่เรียกว่า Ethno - Symbolism โดยเขามองว่าชาตินิยมเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ร่วมกัน เขาให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์และสัญลักษณ์ที่ทำให้กลุ่มคนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชาติ การสร้างชาติไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในยุคสมัยใหม่ แต่รากฐานของมันมีอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีมาก่อน

๔) ทฤษฎีของ Eric Hobsbawm (Invented Traditions)

Eric Hobsbawm ในงานของเขา The Invention of Tradition^{๔๗} เสนอแนวคิดที่ว่าชาตินิยมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ (invented) โดยผ่านการใช้ "ประเพณีที่ประดิษฐ์ขึ้น" การสร้างประวัติศาสตร์และประเพณีที่ไม่มีอยู่จริงมาก่อนถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความรู้สึกเชื่อมโยงระหว่างคนในชาติ เขาเสนอว่าชาตินิยมในยุคสมัยใหม่ถูกสร้างขึ้นโดยการนำประวัติศาสตร์มาปรับเปลี่ยนและใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง

๕) ทฤษฎีชาตินิยมแบบชาติพันธุ์ (Ethnic Nationalism)

ทฤษฎีชาตินิยมแบบชาติพันธุ์ (Ethnic Nationalism) เน้นความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรมร่วมกันในกลุ่มคนที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การเป็นสมาชิกของชาติในทฤษฎีนี้จะถูกกำหนดโดยปัจจัยทางเชื้อชาติและประวัติศาสตร์ที่ใช้ร่วมกันมากกว่าความเป็นพลเมืองแบบพลเรือน

๖) ทฤษฎีชาตินิยมแบบพลเมือง (Civic Nationalism)

ทฤษฎีชาตินิยมแบบพลเมือง (Civic Nationalism) มองว่าชาติคือกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันภายใต้ระบบการเมืองเดียวกัน มีการเคารพในสิทธิและเสรีภาพของแต่ละคน ความเป็นชาติเกิดจากการมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ เช่น การเลือกตั้ง การปกครองตนเอง ความเป็นพลเมืองในรัฐเดียวกัน และความจงรักภักดีต่อรัฐและหลักการของประชาธิปไตย

^{๔๖} Smith, A. D., *The ethnic origins of nations*, (Oxford: Blackwell, 1986).

^{๔๗} Hobsbawm, E. et.al., *The invention of tradition*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1983).

๒.๔.๕ ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership Theory)

การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคน จูงใจไปยังเป้าประสงค์ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการเกี่ยวกับการสร้างผู้นำที่ดี^{๔๘} ดังนี้

๑) ผู้นำปฏิฐาน (Positive Leader)

ผู้นำที่ดีที่สามารถสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี ผู้นำลักษณะนี้มีความคิดบวก กระตุ้นให้ทีมมีขวัญกำลังใจ และสร้างแรงจูงใจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา

๒) ผู้นำพลวัต (Dynamic Leader)

ผู้นำที่มีความเคลื่อนไหว กระตือรือร้น และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการทำงานของทีม โดยทำหน้าที่ในการนำองค์กรหรือกลุ่มคนไปสู่ความสำเร็จด้วยการคิดริเริ่มใหม่ ๆ และปรับตัวตามสถานการณ์

๓) ผู้นำนิเสธ (Negative Leader)

ผู้นำที่ไม่สามารถนำคนหรือสร้างผลงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การขาดความคิดสร้างสรรค์หรือการดำเนินงานที่ไม่มีการพัฒนาส่งผลให้การทำงานในทีมไม่เกิดความก้าวหน้า และขาดแรงจูงใจ

ผลของการให้ทฤษฎีการสร้างผู้นำ จึงทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญกำลังใจ งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดี ย่อมจะนำไปสู่ การมีส่วนร่วมใน กิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดีนั่นเอง

๒.๔.๖ ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administration and Method)

เน้นถึงการนำระบบบริหารเข้ามาใช้เพื่อระดมความร่วมมือและบรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือรัฐ โดยใช้กฎหมาย ระเบียบ และแบบแผนเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม

^{๔๘} Northouse, P. G., **Leadership: Theory and practice**, 8th ed., (Thousand Oaks: Sage Publications, 2019).

ธรรมชาติของมนุษย์และการทำงานที่มีความสมัครใจยังคงเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหาร ประเด็นหลักของทฤษฎี^{๔๙}นี้ ประกอบด้วย

๑) การใช้กฎหมายและระเบียบเป็นเครื่องมือ ระบบบริหารที่ใช้กฎหมายและระเบียบเป็นกรอบในการดำเนินงานช่วยให้เกิดความสม่ำเสมอและการควบคุมในองค์กร โดยเฉพาะในรัฐหรือองค์กรใหญ่ ซึ่งมีความซับซ้อนในการจัดการ

๒) การทำงานตามความสมัครใจ ธรรมชาติของมนุษย์คือ หากคนทำงานตามความสมัครใจโดยไม่ถูกบังคับ พวกเขามักจะทำงานด้วยความรักและความตั้งใจ ซึ่งส่งผลให้งานมีคุณภาพมากขึ้น แต่หากไม่มีการควบคุมหรือการใช้ระบบบริหาร งานก็อาจไม่เป็นไปตามนโยบายหรือความจำเป็นของรัฐ

๓) การควบคุมเพื่อบรรลุนโยบายและเป้าหมาย การใช้ระบบบริหารจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามนโยบายขององค์กรและรัฐ โดยการใช้วิธีการควบคุมช่วยให้การทำงานมีทิศทางชัดเจนและสามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ ทั้งนี้การคาดหวังผลประโยชน์จากการทำงานที่เป็นระบบจะช่วยเพิ่มความสำเร็จในการบริหาร

การผสมผสานทั้งการบริหารที่ใช้กฎหมายและระเบียบควบคู่กับการให้คนทำงานด้วยความสมัครใจอย่างมีความตั้งใจ จึงเป็นแนวทางที่สามารถสร้างความสมดุลระหว่างการควบคุมและความร่วมมือที่เกิดจากความรักในงานได้

๒.๔.๗ แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ และทบวงมหาวิทยาลัย ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ ในการกำหนด นโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วม ในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมว่ามี ๒ ลักษณะ คือ^{๕๐}

^{๔๙} Robbins, S. P. et.al., **Management**, 14th ed., (Boston: Pearson, 2018).

^{๕๐} สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษาและทบวงมหาวิทยาลัย, **วิชาการวิจัยชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์., ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๔.

๑) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

๒) การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือ ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และ โครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนเองและได้รับ ผลประโยชน์จากการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชน มีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคต ของตนเอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์^{๕๑} ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของ บุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุ จุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา^{๕๒} ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้า ร่วม การตัดสินใจหรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมี อิสรภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผิน แต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้นและ การเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

^{๕๑} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๓.

^{๕๒} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๖), หน้า ๔.

ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร^{๕๓} ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม ของประชาชนในการพัฒนาชนบท หมายถึง การที่ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทได้เข้ามีส่วนร่วมหรือเข้ามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาชนบทขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือทุกขั้นตอนแล้วแต่เหตุการณ์จะเอื้ออำนวย

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน^{๕๔} ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขัน และอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุก ขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจ การตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมเข้าร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ ผู้มีส่วนได้เสียต้องการที่สุดนั้น จักได้รับการตอบสนอง และทำให้มีความเป็นไปได้มาก ขึ้นว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการที่แท้จริง และมั่นคงมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วม ทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากัน

๒.๔.๘ ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

โกวิทย์ พวงงาม^{๕๕} ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนา ควรจะมี ๔ ขั้นตอน คือ

๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อม ไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการ ดำเนินงานเหล่านั้น

๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

^{๕๓} ชิต นิลพานิช และคณะ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๓๕๐.

^{๕๔} วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, การพัฒนาชนบทไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑).

^{๕๕} โกวิทย์ พวงงาม, “แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี”, วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๔): ๑๕-๓๐.

๓) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีแรงงานของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวชนบทสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนิน กิจกรรมอย่างใกล้ชิด

๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำ ไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันใน โอกาสต่อไป จึงอาจจะประสบความยากลำบาก

นอกจากนี้สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย ยังได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา ๕ ขั้น^{๔๖} ดังนี้

๑) ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจน กำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

๒) ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ และแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากร และแหล่งทรัพยากรที่ใช้

๓) ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วม บริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

๔) ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับ ผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

๕) ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วม ประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

^{๔๖} สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษาและทบวงมหาวิทยาลัย. วิชาการวิจัยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์., ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๖.

๒.๔.๙ ระดับของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา^{๕๗} ได้กล่าวถึงระดับของการมีส่วนร่วมตามหลักการทั่วไปว่า แบ่งเป็น ๕ ระดับ คือ

๑. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ของตน/ครอบครัว/ชุมชนของตน
 ๒. การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร
 ๓. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะในโครงการที่ตนมีส่วนได้เสีย โดย แบ่งเป็น ๓ กรณีแล้วแต่กิจกรรมในตนอยู่ในขั้นตอนใดต่อไปนี้
 - ๓.๑ ตนนี้น้ำหนักการตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ
 - ๓.๒ ตนนี้น้ำหนักการตัดสินใจเท่ากับเจ้าของโครงการ
 - ๓.๓ ตนนี้น้ำหนักการตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ
 ๔. การมีส่วนร่วมทำ คือ ร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด
 ๕. การมีส่วนร่วมสนับสนุน คือ อาจไม่มีโอกาสร่วมทำแต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือในด้านอื่น
- นอกจากนี้ยังได้มีการแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมเป็นระดับของการมีส่วนร่วม ตามแนวทางพัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้ แบ่งไว้ดังนี้
๑. ร่วมค้นหาปัญหาของตนให้เห็นว่าสิ่งใดที่เป็นปัญหารากเหง้าของปัญหา
 ๒. ร่วมค้นหาสิ่งที่จำเป็นของตนในปัจจุบันคืออะไร
 - ๒.๑ ร่วมคิดช่วยตนเองในการจัดลำดับปัญหา เพื่อจะแก้ไขสิ่งใดก่อนหลัง
 - ๒.๒ วางแผนแก้ไขปัญหานั้นเป็นเรื่อง ๆ
 - ๒.๓ ร่วมระดมความคิด ถึงทางเลือกต่าง ๆ และเลือกทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหานั้นที่วางแผนนั้น
 - ๒.๔ ร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้
 - ๒.๕ ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ

^{๕๗} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง, (เชียงใหม่: 598 Print, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗.

๒.๖ ร่วมติดตามการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงาน

๒.๗ ร่วมรับผลประโยชน์/หรือร่วมเสียผลประโยชน์จากการดำเนินงาน

๒.๔.๑๐ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมี ดังนี้^{๕๘}

๑. หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างทางราชการกับประชาชน โดยยึดถือความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานหรือต่อบุคคล

๒. หลักการจัดความขัดแย้ง ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์และความคิด จะมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมากเพราะจะทำให้งานหยุดชะงักและล้มเหลว

๓. หลักการสร้างอุดมการณ์และค่านิยมในด้านความขยัน ความอดทน การร่วมมือ การซื่อสัตย์ และการพึ่งตนเอง เพราะอุดมการณ์เป็นเรื่องที่จะจูงใจประชาชนให้ร่วมสนับสนุนนโยบาย และเป้าหมายการดำเนินงาน และอาจก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจ ในการปฏิบัติงาน

๔. การให้การศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่องเป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ความคิด ของตนเอง ช่วยให้ประชาชนมั่นใจในตนเองมากขึ้น การให้การศึกษาอบรมโดยให้ ประชาชนมีโอกาสทดลองคิด ปฏิบัติ จะช่วยให้ประชาชนสามารถคุ้มครองตนเองได้ รู้จักวิเคราะห์เห็นคุณค่าของงาน และนำไปสู่การเข้าร่วมในการพัฒนา

๕. หลักการทำงานเป็นทีม สามารถนำมาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาได้ดี

๖. หลักการสร้างพลังชุมชน การรวมกลุ่มกันทำงานจะทำให้เกิดพลังในการ ทำงาน และทำให้งานเกิดประสิทธิภาพ

อนึ่ง สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับสูง, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๒ ประการ คือ^{๕๙}

^{๕๘} ชิต นิลพานิช และคณะ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๓๖๒.

^{๕๙} สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับสูง, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษาและทบวงมหาวิทยาลัย, วิชาการวิจัยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์., ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๘.

๑. การจัดกระบวนการเรียนรู้ สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

๑.๑ จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ

๑.๒ จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาระหว่างกลุ่มองค์กร ต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

๑.๓ แก่อบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ

๑.๔ ลงมือปฏิบัติจริง

๑.๕ ถ่ายทอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุง กระบวนการทำงานที่เหมาะสม

๒. การพัฒนาผู้นำเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความและ ความสามารถที่มี จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการ พัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

๒.๑ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายใน และภายนอกชุมชน

๒.๒ สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนอย่างต่อเนื่อง และสนับสนุน ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

๒.๓ แลกเปลี่ยนเรียน และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการ และจัดองค์กรร่วมกัน

๒.๔.๑๑ กรรมวิธีในการมีส่วนร่วมของประชาชน

กรรมวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถทำได้หลายวิธีที่สำคัญมี ดังต่อไปนี้^{๖๐}

๑. การเข้าร่วมประชุมอภิปราย เป็นการเข้าร่วมถกปัญหาหรือเนื้อหาสาระของแผนงานหรือโครงการพัฒนา เพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชน

^{๖๐} โกวิท พวงงาม, “แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี”, วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๔): ๑๕-๓๐.

๒. การถกเถียง เป็นการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งตามวิถีทางประชาธิปไตยเพื่อให้ทราบถึงผลดี ผลเสียในกรณีต่าง ๆ โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นที่มีผลกระทบ ทั้งทางบวกและทางลบต่อความเป็นอยู่ของเขา

๓. การให้คำปรึกษาแนะนำ ประชาชนต้องร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการบริหารโครงการเพื่อให้ความมั่นใจว่ามีเสียงของประชาชนที่ถูกละเลย เข้ามีส่วนร่วม รับรู้และร่วมในการตัดสินใจและการวางแผนด้วย

๔. การสำรวจ เป็นวิธีการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่อง ต่าง ๆ อย่างทั่วถึง

๕. การประสานงานร่วม เป็นกรรมวิธีที่ประชาชนเข้าร่วมตั้งแต่การคัดเลือก ตัวแทนของกลุ่มเข้าไปเป็นแกนนำในการจัดการหรือบริหาร

๖. การจัดทัศนศึกษา เป็นการให้ประชาชนได้เข้าร่วมตรวจสอบข้อเท็จจริง ณ จุดดำเนินการ ก่อนให้มีการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง

๗. การสัมภาษณ์หรือพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้นำ รวมทั้งประชาชนที่ได้รับผลกระทบเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น

๘. การไต่สวนสาธารณะ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าร่วมแสดง ความคิดเห็นต่อนโยบาย กฎ ระเบียบในประเด็นต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชน โดยรวม

๙. การสาธิต เป็นการใช้เทคนิคการสื่อสารทุกรูปแบบเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ให้ประชาชนรับทราบอย่างทั่วถึงและชัดเจนอันจะเป็นแรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วม

๑๐. การรายงานผล เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทบทวนและสะท้อนผลการตัดสินใจต่อโครงการอีกครั้งหนึ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงจะได้แก้ไขได้ทันที่

๒.๔.๑๒ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

Rose ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ กล่าวคือ ชุมชนใดที่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใด ก็จะทำให้การพัฒนาชุมชนนั้นสามารถเป็นไปได้โดยสะดวก และสามารถดำเนิน ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ได้ ทั้งนี้โดยมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่า คนมีศักยภาพในการ

เปลี่ยนแปลง คุณค่าของความคิดและสมรรถภาพของคนเรานั้นจะไม่มีความหมาย ถ้าหากขาด การมีส่วนร่วมกับบุคคลอื่น^{๖๑}

๒.๔.๑๓ กระบวนการมีส่วนร่วม

Szentendre^{๖๒} กล่าวถึงการแบ่ง กระบวนการการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การมีส่วนร่วมคานการวางแผน
๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ
๓. การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์
๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

๒.๕ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สรายุทธ์ คาน, สมกุล ถาวรกิจ ศึกษาเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน กรณีศึกษา:ชุดโครงการวิจัยและพัฒนา การเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน กรณีศึกษาโครงการวิจัยและพัฒนาการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ ประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบหลัก คือ ๑) หลักการและแนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๒) วัตถุประสงค์ของรูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และ ๓) ขั้นตอนในการดำเนินการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยองค์ประกอบที่ ๑) หลักการและแนวคิดการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมของชุมชน อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดและทฤษฎีด้านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและ วิทยาการด้านสิ่งแวดล้อมที่ผสมผสานเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและสภาพแวดล้อมของชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม และการสงวนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่หายาก สำหรับองค์ประกอบ ที่ ๒) วัตถุประสงค์ เพื่อให้เป็นกระบวนการในการดำเนินงานให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่เหมาะสมกับบริบท

^{๖๑} สานิตย์ บุญชู, การพัฒนาชุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๗.

^{๖๒} สถาบันพระปกเกล้า, การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมดาเพรส, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐-๓๑.

ของชุมชน และองค์ประกอบที่ ๓) ขั้นตอนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนย่อย ดังนี้ ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักร่วมกันในการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน (ระยะก่อเกิด) ขั้นตอนที่ ๒ การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ ด้วยทักษะกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เชิงปฏิบัติ เพื่อปรับปรุง/แก้ไข ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม/เปลี่ยนแปลงไป (ระยะพัฒนา) ขั้นตอนที่ ๓ การควบคุมและการเผยแพร่กิจกรรมเพื่อเพิ่มสมรรถนะด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ยั่งยืน (ระยะขยายผล)^{๖๓}

ประกอบ มาโต ศึกษาเรื่อง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง, ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบริเวณโดยรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เป็นชุมชนที่มี ลักษณะเป็นชุมชนผสมผสาน มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชาวบ้านมีประวัติการมีส่วนร่วมใน การจัดการป่าในระดับหนึ่งผ่านมิติของวัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ ก่อให้เกิด กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง โดยมีการร่วมมือกันโดยการสร้างเครือข่าย ในการทำงานร่วมกันของ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และประชาชนในพื้นที่ โดยหน่วยงานรัฐทำหน้าที่เป็นหลักในการ จัดโครงการให้ความรู้กับประชาชน เพื่อพูดคุย และวางกติกาข้อตกลงร่วมกันในการใช้ทรัพยากรจากป่า เพื่อลดความขัดแย้ง และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวในมรดกโลกห้วยขาแข้ง มีความสอดคล้องกับแนวคิดความสำคัญของภูมิศาสตร์ ทำให้ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเหมาะสม และเห็นความสำคัญของการรักษาสภาพแวดล้อม เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง จนเกิดเป็นความตระหนักในความสำคัญต่อสิ่งนั้นหรือเรื่องนั้นโดยเฉพาะขึ้น นำไปสู่แนวทาง ดังนี้ ๑) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ๒) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว และเป็นการสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร ๓) การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการชมหรือสัมผัส ศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ รวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี ๔) การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ และ วัฒนธรรมพื้นถิ่น เป็นการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหา การสัมผัสโดยตรงกับคนที่มีเชื้อชาติ และภูมิหลัง ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างไป ไม่ใช่การสัมผัสผ่านสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม และ ๕) การท่องเที่ยวเชิง สุขภาพ เป็นการท่องเที่ยวเพื่อบำบัดโรค บำรุงสุขภาพกาย หรือสุขภาพจิต ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่ธรรมชาติให้

^{๖๓} สรายุทธ คาน และคณะ, “รูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนกรณีศึกษา:ชุดโครงการวิจัยและพัฒนา การเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ”, วารสารสารสนเทศ, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๐): ๑๖๙.

มา ชมความงามตามธรรมชาติ ที่ประชาชนในชุมชนได้เข้าไปดำเนินกิจกรรม ในชุมชน กำหนดปัญหา และความต้องการ เพื่อร่วมปฏิบัติกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมติดตาม ประเมินผลกิจกรรม และร่วมรับผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมนั้น^{๖๔}

ปริญญา จันทะคาม ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน, ผลวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ การปรับปรุงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมกับ ชุมชน การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง การนิเทศติดตาม และประเมินผลการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชน การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การตรวจสอบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชน การส่งเสริมใช้แหล่งเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล การปฏิบัติตามแผนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชน การวางแผนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชน และการสำรวจแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชน ผลการประเมินแนวทาง พบว่ามีความเหมาะสมโดยรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีแนวทางปฏิบัติดังนี้ ๑) การดำเนินงานร่วมกับชุมชน ประกอบด้วย ๑.๑) การสำรวจแหล่งเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชน สถานศึกษาเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยสถานศึกษาสำรวจแหล่งการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับ การพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั้งในสถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่น มีการจัดบันทึกข้อมูลไว้เป็นรูปเล่ม และรูปแบบออนไลน์ เพื่อเป็นสารสนเทศ ทุกหน่วยงานสามารถสืบค้นได้ง่าย ๑.๒) การวางแผนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชน เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล การระบุปัญหา และการวางแผนในการดำเนินงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชน ทั้งด้านเป้าหมาย วัตถุประสงค์วิธีดำเนินงาน ระยะเวลาผู้รับผิดชอบ และทรัพยากรที่ต้องการ และ ๑.๓) การปฏิบัติตาม แผนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชน เป็นการนำแผนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชนที่ได้กำหนดไว้แล้วไปสู่การปฏิบัติ ได้แก่ การปรับปรุง พื้นฟู เพิ่มเติม แหล่งเรียนรู้เดิมให้สมบูรณ์ขึ้น^{๖๕}

ชัชฎา อุดมสิทธิ์ ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน, ผลวิจัยพบว่า การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน แยกออกได้ ดังนี้ ด้านสภาพปัญหาการจัดการแหล่งเรียนรู้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูและ

^{๖๔} ประคอง มาโต, “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง”, วารสารวิจัยวิชาการ, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๒): ๘๙.

^{๖๕} ปริญญา จันทะคาม, “แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๓).

เจ้าหน้าที่ มีสภาพปัญหาด้านระบบการจัดการแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน ให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้แหล่งเรียนรู้ ด้านความต้องการในการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายใน โรงเรียน ต้องมีการกำหนดนโยบายในการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนให้ชัดเจน ให้ทุกฝ่าย มีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน และต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ และกำกับ ดูแลการใช้แหล่งเรียนรู้ให้กับครู เจ้าหน้าที่ รวมถึงควรมีแนวปฏิบัติในการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายใน โรงเรียนให้มีประสิทธิภาพและสนองต่อการพัฒนาศักยภาพของนักเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ **มินตรา งามทรัพย์** (๒๕๕๓) ได้กล่าวว่า ปัญหาการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ยังเป็นไปโดยไม่เป็นระบบ และกระบวนการที่ชัดเจน การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้บางแห่ง จึงไม่ได้ถูกใช้ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารโรงเรียนจึงต้องเป็นผู้นำการดำเนินการสู่ความสำเร็จ โดยกำหนดเป็น นโยบายที่ชัดเจน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **จิระพล พุกกัน** (๒๕๕๙) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัญหาและ แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนที่ ๓๕ สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร ได้กล่าวว่า การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนในกลุ่ม เครือข่ายโรงเรียนที่ ๓๕ กรุงเทพมหานคร มีปัญหาในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน ควรให้ความสำคัญที่ตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยงบประมาณที่จัดสรรนั้น ควรได้รับจัดสรรให้มากที่สุดจึงจะเป็นแนวทางพัฒนามากที่สุด ควรปรับ ภูมิทัศน์ภายในบริเวณการจัดแหล่งเรียนรู้ให้มีความสวยงาม ความสะอาดภายในบริเวณจัดแหล่งเรียนรู้ และสร้างสื่อการเรียนการสอนและอุปกรณ์ให้เพียงพอและเหมาะสม ควรส่งเสริมการทำงานเป็นทีม ของเจ้าหน้าที่ครูควรมีการอบรมในเรื่อง ให้บริการและเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่ครูและควรจัดให้มีจำนวน เจ้าหน้าที่ ครู ให้บริการคำปรึกษาแก่ผู้ใช้บริการอย่างเพียงพอ ผู้บริหารควรมีแผนงาน หรือโครงการ การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ควรมีการตรวจสอบ ปรับปรุงและพัฒนาการจัดการแหล่ง เรียนรู้ให้อยู่ในสภาพดีพร้อม ให้บริการและควรมีการประเมินผลพัฒนาการของผู้เรียนในการใช้แหล่ง เรียนรู้ได้อย่างถูกต้อง ผลจากการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการแหล่งเรียนรู้ ภายในโรงเรียนเพชรพิทยาคม และความสอดคล้องกับงานวิจัยดังกล่าว อภิปรายได้ว่า สภาพปัญหา และความต้องการการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนนั้น การจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน ผู้บริหารมีหน้าที่ในการ กำหนดนโยบายที่ชัดเจน มีแผนงานและโครงการพัฒนาการบริหารจัดการ แหล่งเรียนรู้ต้องมีการ กำหนดบทบาทหน้าที่ในการจัดการแหล่งเรียนรู้ควรมีการอบรมครู เจ้าหน้าที่ ในเรื่องการให้บริการในการใช้แหล่งเรียนรู้การตรวจสอบ ปรับปรุงการพัฒนาการจัดการแหล่งเรียนรู้ การจัดหาสื่อ อุปกรณ์

ควรให้มีเพียงพอ เหมาะสม และควรทำอย่างต่อเนื่องควรจัดให้มีจำนวนเจ้าหน้าที่ ครู ให้บริการ
คำปรึกษาแก่ผู้ใช้บริการอย่างเพียงพอ ครูที่เกี่ยวข้องกับการใช้แหล่งเรียนรู้ ควรมีการ ประเมินผล
พัฒนาการของผู้เรียนในการใช้แหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง^{๖๖}

คำพิเศษ เพ็งวันสวรรค์, ศึกษาเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้เขตป่า
สงวนแห่งชาติดงห้วยสาบพื้นที่บ้านน้ำปาก เมืองปทุมพร แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตย
ประชาชนลาว, ผลวิจัย พบว่า ๑. สภาพทรัพยากรป่าไม้ พบว่า ปัจจุบันสภาพทรัพยากรป่าไม้ในเขต
ป่าสงวนได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง พื้นที่ ป่าไม้ถูกทำลายจากการนำใช้ทรัพยากรของชุมชนและนอก
ชุมชนเกินกำลังผลิต การใช้ประโยชน์จากป่า พบว่า ชุมชนและนอกชุมชนบ้านน้ำปากได้ใช้ประโยชน์
ร่วมกันหลายหมู่บ้าน ๒. ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่า พบว่า ๒.๑
ด้านปัญหาในการอนุรักษ์และ ฟื้นฟูทรัพยากรป่า ยังมีชาวบ้านจำนวนหนึ่งทิ้งขว้างบ้านในชุมชน และ
นอกชุมชน ยังคงมีการละเมิดกฎระเบียบป่าสงวน มี ๖ ปัญหา คือ ๑) การเก็บของป่า ๒) บุกรุกพื้นที่
เพื่อปลูกพืชพันธุ์ต่างๆ ๓) การลักลอบตัดไม้ ๔) การขยายพื้นที่ ปลูกกาแฟ ยางพารา มะม่วง มัน ๕)
การล่าสัตว์น้ำ - สัตว์ป่า และ ๖) การตั้งถิ่นฐาน ๒.๒ ด้านอุปสรรคในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากร
ป่า ได้แก่ ๑) การโยกย้ายเจ้าหน้าที่ ๒) เจ้าหน้าที่มีจำนวนน้อย ๓) การขาดเจ้าหน้าที่ที่มีความ เข้าใจ
เกี่ยวกับป่าสงวนอย่างถ่องแท้ ๔) ประชาชนยังขาดความรู้และเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ ๕)
งบประมาณมีน้อย ๖) จำนวนประชากร ๗) การดำรงชีพของชาวบ้านเคยผูกพันกับป่ามาช้านาน ๘)
การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมของชาติ ๙) การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไม่ได้เด็ดขาด และ ๑๐)
ประชาชนส่วนมากมีฐานะยากจน ๓. แนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ พบว่า ปฏิบัติ
ตามแผนพัฒนาป่าไม้ของกรมป่าไม้ คือ ๑) ปกป้องดูแลรักษาป่า ๒) ฟื้นฟูสภาพป่า ๓) แก้ไขปัญหา
การบุกรุกป่าทำสวนกาแฟ ๔) ปลูกจิตสำนึก และแนวทางแก้ปัญหา มี ๔ แนวทางคือ ๑) หยุดยั้งการ
บุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ๒) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป้องกัน และปราบปรามการตัดไม้
ทำลายป่า ๓) ปลูกจิตสำนึกรักผืนป่าของแผ่นดินเกิด ๔) ฟื้นฟูและดูแลรักษาป่าไม้อย่างยั่งยืน พันธ
กิจ (Mission) จะต้องทำมี ๙ พันธกิจ คือ ๑) หยุดยั้งการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ทุกประเภทโดยเร่งด่วน ๒)
หยุดยั้ง การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ๓) จัดทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน ๔) สร้างจิตสำนึกรักและหวงแหน
ทรัพยากรป่าไม้อย่าง จริงจังและต่อเนื่อง ๕) จับกุมเอาผิดกับผู้เข้าครอบครองพื้นที่ป่าโดยผิด
กฎหมาย ขับไล่อพยพ ๖) ฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรม ควบคุมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน
๗) ป้องกันการบุกรุกแผ้วถางป่าของราษฎรรายใหม่ ในเขต พื้นที่รกร้าง หรือ เสื่อมโทรม ๘) ปรับปรุง

^{๖๖} ชัชฎา อุดมสิทธิ์ และคณะ, “การพัฒนารูปแบบการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนเพชรพิทยาคม
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๐”, วารสารเซนต์จอห์น, (๒๕๖๓): ๒๖๓-๒๖๗.

ระบบการดูแลรักษาป่าโดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง และ ๙) ปรับปรุงและจัดสรรเนื้อที่ดินทำกินคืนใหม่^{๖๗}

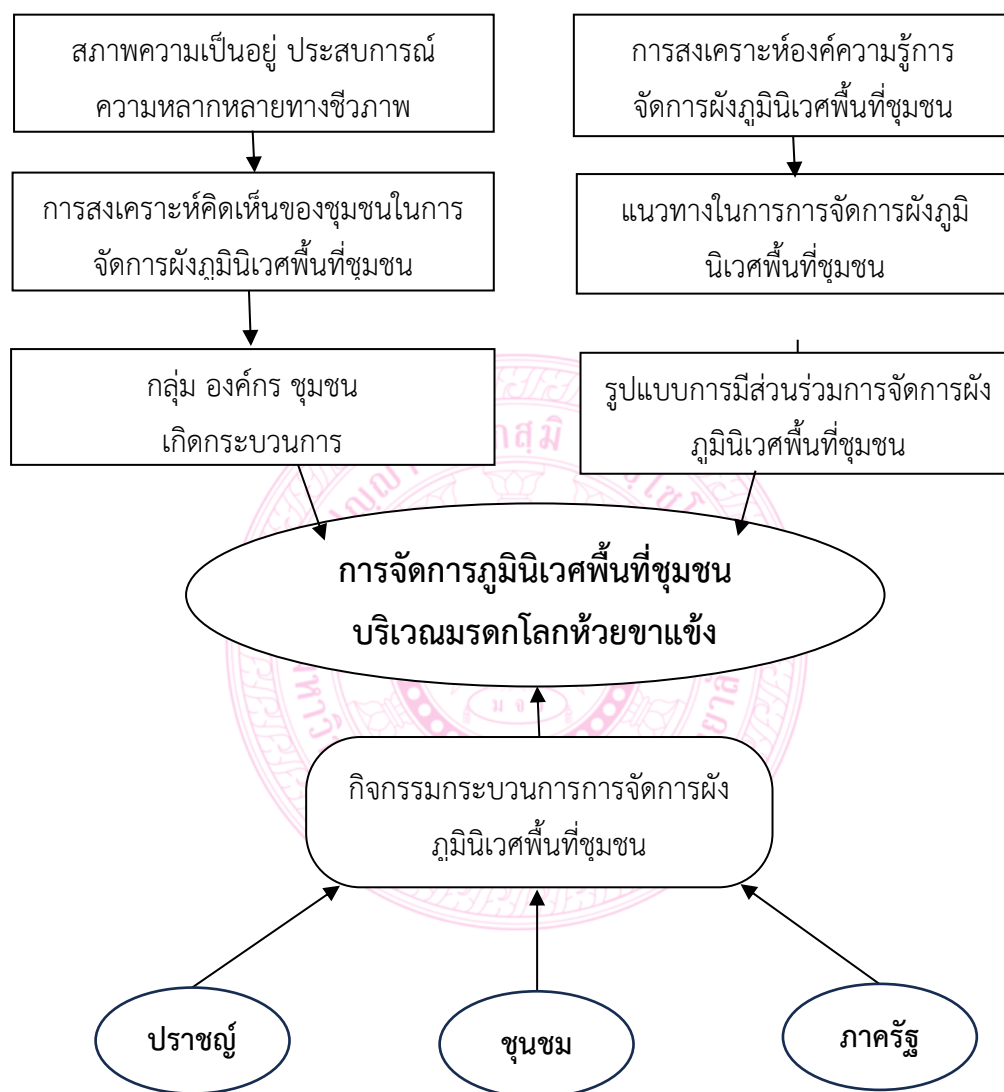
ศุภวิชญ์ จิราพงษ์, ศึกษาเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบยั่งยืน, ผลวิจัยพบว่า มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ในประเทศไทย ดังต่อไปนี้ ๑. ด้านการปลูกป่าควรสร้างจิตสำนึกให้กับชุมชนส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ ๒. ด้านการป้องกันรักษาป่าควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบมีการแบ่งงานป้องกันรักษาป่าที่ชัดเจน และสร้างเครือข่ายกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) หน่วยงานในท้องถิ่นที่เข้ามาร่วมปฏิบัติงาน ๓. ด้านการดูแลป้องกันรักษาป่า ควรจัดตั้งเครือข่ายภาคประชาชน เพื่อทำให้เกิดการมีส่วนร่วม ระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ ๔. ด้านการป้องกันไฟป่า ควรร่วมกับชุมชนรอบพื้นที่ป่า จัดกิจกรรมทำแนวกันไฟ โดยชุมชนแบ่งพื้นที่ รับผิดชอบ สนับสนุนงบประมาณ ให้รางวัลแก่ชุมชนที่สามารถป้องกันไฟป่าได้ผล ใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการออกตรวจลาดตระเวน และให้ความรู้ถึงโทษของไฟป่ารวมถึงการตรวจสอบ ติดตาม โดยอาศัยภาพถ่าย จากดาวเทียมกำหนดจุด Hot Spot เพื่อให้เกิดความถูกต้อง แม่นยำมากยิ่งขึ้น จากที่ได้กล่าวไปจึงจำเป็นต้องการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาดต้องร่วมมือ กันทุกฝ่ายทั้งประชาชนในเมืองในชนบทและผู้บริหาร โดยเริ่มต้นที่ตนเองและท้องถิ่นของตน ร่วมมือกันทั้ง ภายในประเทศ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน รวมถึงจำเป็นต้องให้ความรู้ในการรักษา ทรัพยากรธรรมชาติที่จะให้ประโยชน์แก่มนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ อย่างทั่วถึง และที่สำคัญควรส่งเสริมให้ประชาชน ในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลรักษาให้คงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม เพื่อ ประโยชน์ในการดำรงชีวิตในสังคม รวมถึงประโยชน์ต่อส่วนรวมทั้งสังคม และประเทศชาติอีกด้วย^{๖๘}

^{๖๗} คำวิเศษ เพ็งวันสุวรรณ, “แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้เขตป่าสงวนแห่งชาติดงหัวสาวพื้นที่บ้าน น้ำพอก เมืองพุมพร แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”, วารสารวิชาการการจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรม, ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (๒๕๖๕): ๓๗.

^{๖๘} ศุภวิชญ์ จิราพงษ์, “แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบยั่งยืน”, วารสารวิชาการ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๐ (ตุลาคม ๒๕๖๔): ๔๕๖-๔๕๗.

๒.๖ กรอบแนวความคิด

จากแนวคิดทฤษฎีและวิธีการดำเนินการวิจัยสามารถทำเป็นกรอบแนวคิดได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวความคิด

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ๒) เพื่อศึกษาการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งโลกห้วยขาแข้ง รายละเอียดในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง” ในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) มาใช้ในการดำเนินการศึกษาวิจัย โดยแบ่งกระบวนการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ขั้นตอน ได้แก่

๓.๑.๑ ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

๓.๑.๒ ขั้นตอนที่ ๒ การศึกษาการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

๓.๑.๓ ขั้นตอนที่ ๓ การเสนอรูปแบบการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งโลกห้วยขาแข้ง

๓.๑.๑ ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

ใช้การวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) มุ่งเน้นใช้รูปแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการศึกษาเป็นข้อมูลเบื้องต้น ดังนี้

๑) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงาน การวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกับ ทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

๑.๑) ประวัติความเป็นมาของพื้นที่การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ

๑.๒) ระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ การอยู่ร่วมกันของชุมชน การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ

๑.๓) การจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชน การจัดทำแนวกันชน ลดพื้นที่ความขัดแย้ง คนกับสัตว์ ลดการรุกรทำลายป่า ป่าชุมชน ระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน

๒) การศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๒.๑) ศึกษา วิเคราะห์ ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล ความคิดเห็นของชุมชนในการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง เช่น สภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน เพื่อหาข้อบกพร่อง และปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไข

๒.๒) ศึกษา วิเคราะห์ ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล ความคิดเห็นของชุมชนในการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง จากเอกสาร บทความ งานวิจัย เพื่อสังเคราะห์เป็นข้อมูลเชิงลึก

๓) ออกหนังสือ ขอใบรับรองจริยธรรมของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัย

๔) ผู้ศึกษาวิจัยนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการดำเนินการวิจัย มาสังเคราะห์ข้อมูลเป็นองค์ความรู้รูปแบบเป็นข้อคำถาม

๑) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview)

๒) แบบสอบถามเพื่อการวิจัย (Questionnaire for Research)

เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล เช่น การเป็นอยู่ วิถีชีวิต การทำเกษตร ระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ การอยู่ร่วมกันของชุมชน การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ

๕) สัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview) ผู้วิจัยศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับการศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง นำมาออกแบบเป็นคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกโครงสร้าง กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่

๕.๑) ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๘ คน โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้ เป็นตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเขตนุรักษ์ กรมป่าไม้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนา การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การจัดการผังภูมิทัศน์พื้นที่ชุมชน การจัดทำแนวกันชน ลดพื้นที่ความขัดแย้งคนกับสัตว์ ลดการรุกรทำลายป่า ป่าชุมชน ระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน แนวทางระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเชิงพื้นที่ GPS กับการพัฒนาภูมิทัศน์พื้นที่ชุมชน

๕.๒) ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญ และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ จำนวน ๓ ชุมชน ๆ ละ ๕ คน รวม ๑๕ คน เพื่อให้ได้หลักการการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการผังภูมิทัศน์พื้นที่ชุมชน การจัดทำแนวกันชน ลดพื้นที่ความขัดแย้งคนกับสัตว์ ลดการรุกรทำลายป่า ป่าชุมชน ระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน

๕.๓) ประชาชนแต่ละพื้นที่ พุดคุยกลุ่มย่อย จำนวนชุมชนละ ๔ คน จำนวน ๓ ชุมชน รวม ๑๒ คน เพื่อให้ได้สรุปประเด็น รูปแบบ วิธีการ หาแนวทางการสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการผังภูมิทัศน์พื้นที่ชุมชน การจัดทำแนวกันชน ลดพื้นที่ความขัดแย้งคนกับสัตว์ ลดการรุกรทำลายป่า ป่าชุมชน ระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน

๖) ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิตามวันเวลาที่นัดหมายไว้โดยขออนุญาตบันทึกเสียง บันทึกภาพ ในระหว่างวันที่ ๑ เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๗ ถึง วันที่ ๓๑ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ ได้ทำการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินการวิจัย จำนวนทั้งสิ้น ๕๔ คน และเก็บข้อมูลกลับมาให้ครบร้อยละ ๑๐๐

๗) นำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ เทปบันทึกเสียงจากการสัมภาษณ์ มาดำเนินการถอดเทป บันทึกเสียง เป็นเอกสารเพื่อสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

๓.๑.๒ ขั้นตอนที่ ๒ การศึกษาการจัดการผังภูมิทัศน์พื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

ใช้การวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) มุ่งเน้นใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการศึกษาเป็นข้อมูล ดังนี้

๑) สรุป วิเคราะห์ ข้อมูล จากเอกสาร สืบค้นและรวบรวมข้อมูลภูมิศาสตร์และประชากรของพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

๒) นำผลข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และเอกสารข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องนำมาออกแบบเป็นแผนผังการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อวิเคราะห์และสร้างแผนที่ภูมินิเวศ การวิเคราะห์ลักษณะภูมิประเทศ การกระจายของพืชพรรณและสัตว์ป่า วิเคราะห์ผลกระทบจากกิจกรรมของมนุษย์ต่อระบบนิเวศ

๓) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ ในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๒ รูป/คน โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้

๓.๑) พระสงฆ์ / นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา	จำนวน ๓ รูป/คน
๓.๒) ผู้นำชุมชนในพื้นที่	จำนวน ๖ รูป/คน
๓.๓) นักอนุรักษ์และนักวิชาการด้านทรัพยากรธรรมชาติ	จำนวน ๓ รูป/คน

เพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการภูมินิเวศ

๔) วิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) สังเคราะห์ออกแบบเป็นการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ประกอบด้วย การประเมินความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงของภูมินิเวศ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การลักลอบล่าสัตว์ วิเคราะห์โอกาสในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยไม่ทำลายระบบนิเวศ เสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการภูมินิเวศที่มีความยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เสนอแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์ระบบนิเวศที่เสื่อมโทรม พัฒนาแผนการใช้ที่ดินที่คำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพ

๓.๑.๓ ขั้นตอนที่ ๓ การเสนอรูปแบบการจัดผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งโลกห้วยขาแข้ง

ใช้การวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ในการศึกษาข้อมูล ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลและการประเมินผล ที่ได้จากการศึกษาวิจัยในขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง และขั้นตอนที่ ๒ การศึกษาการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

๒) ประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งโลกห้วยขาแข้ง

๓) ออกแบบแบบการจัดผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งโลกห้วยขาแข้ง ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชน เป็นพื้นที่สีเขียว พื้นที่อนุรักษ์ และพื้นที่ใช้สอยตามความเหมาะสม มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

๔) จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้การ จำนวน ๓ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วม ๕๐ คน เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจในกิจกรรม กระบวนการ การสร้างภูมิโนเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ ในแต่ละพื้นที่เพื่อสรุปประเด็น รูปแบบ วิธีการ หาแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมในการดำเนินงาน

๕) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่สำรวจกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมิโนเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ ในแต่ละพื้นที่จากอดีตจนถึงปัจจุบันในพื้นที่เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ การจัดการ การสร้างภูมิโนเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ ของแต่ละชุมชน ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปพัฒนาสร้างรูปแบบ กิจกรรมในการสร้างภูมิโนเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยเน้นการทำงานวิจัยแบบปฏิบัติการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ลงพื้นที่ชุมชน เพื่อศึกษาข้อมูลภูมิโนเวศชุมชนทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนกับพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง พื้นที่ชุมชน พื้นที่ป่ากันชน พื้นที่ความหลากหลายทางธรรมชาติ

ขั้นตอนที่ ๒ วิเคราะห์ภูมิโนเวศชุมชนทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนกับพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง การจัดลำดับความสำคัญและความต้องการในการพัฒนาการเรียนรู้ ภูมิโนเวศน์ของพื้นที่ ผังภูมิโนเวศน์พื้นที่ชุมชน แนวกันชน พื้นที่ความขัดแย้งคนกับสัตว์ การรุกรทำลายป่า ป่าชุมชน พื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน

ขั้นตอนที่ ๓ การวางแผน เป็นการวางแผนการพัฒนาการเรียนรู้ กิจกรรมการสร้างภูมิโนเวศน์ของพื้นที่ การจัดการผังภูมิโนเวศน์พื้นที่ชุมชน การจัดทำแนวกันชน ลดพื้นที่ความขัดแย้งคนกับสัตว์ ลดการรุกรทำลายป่า ป่าชุมชน ระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน

ขั้นตอนที่ ๔ ออกแบบผังบริเวณภูมิโนเวศ โดยแบ่งเป็นสัดส่วนของแต่ละพื้นที่ประกอบไปด้วย พื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่เกษตร พื้นที่สาธารณะ พื้นที่ป่ากันชน พื้นที่ความหลากหลายทางธรรมชาติ

ขั้นตอนที่ ๕ การสร้างการรับรู้ของชุมชน เพื่อการเรียนรู้ รักษา ต่อยอด ขับเคลื่อน การดำเนินการในระยะยาวของพื้นที่ภูมินิเวศทรัพยากรธรรมชาติ

ขั้นตอนที่ ๖ การคืนข้อมูลแก่ชุมชน สังคม โดยการจัดเวทีสาธารณะ สร้างการรับรู้ กับชุมชนเพื่อการรับรู้ของชุมชนพื้นที่

ขั้นตอนที่ ๗ สรุปผลงาน สรุปการดำเนินการ และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยนี้ คณะผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษา จำนวน ๒ พื้นที่ ได้แก่

อำเภอลานสัก ตำบลป่าอ้อ หมู่ ๓ บ้านคลองชะนีนับ และ

อำเภอลานสัก ตำบลระบำ หมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์

โดยเน้นสถานที่ที่สำคัญ และการพัฒนาที่มีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การให้ความสำคัญกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ดังนี้

๓.๒.๑) ประชากร^๑

ในการดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดชุมชนโดยรอบ พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ประกอบด้วย หมู่ ๓ บ้านคลองชะนีนับ และหมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์ รวมประชากรทั้งสิ้น จำนวน ๑,๐๓๑ คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คำนวณ โดยใช้ สูตร ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) จำนวน ๒๘๘ คน

๓.๒.๒) กลุ่มตัวอย่าง

ที่ใช้เป็นกลุ่มทดลอง สำหรับการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นชุมชนโดยรอบพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ประกอบด้วย หมู่ ๓ บ้านคลองชะนีนับ และหมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์ จำนวน ๕๔ คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกจากคุณสมบัติ คือ

๒.๑) พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาสีสิ่งแวดล้อม ๒ พื้นที่ จำนวน ๖ ราย

^๑ สภาทัวไป อบต. ระบำ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.rabum.go.th/condition>, [๕ กันยายน ๒๕๖๗].

๒.๒) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเขตอนุรักษ์ กรมป่าไม้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน เกี่ยวข้องในพื้นที่ เกี่ยวข้องในพื้นที่พัฒนากิจกรรมการสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาสีงแวดล้อม ๒ พื้นที่ จำนวน ๖ ราย

๒.๓) นักพัฒนา จิตอาสา ประชาชนท้องถิ่น ผู้อาวุโส และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่พัฒนากิจกรรม การจัดการผังภูมิทัศน์พื้นที่ชุมชน การจัดทำแนวกันชน ลดพื้นที่ความขัดแย้งคนกับสัตว์ ลดการรุกรทำลายป่า ป่าชุมชน ระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาสีงแวดล้อม ๒ พื้นที่ จำนวน ๖ ราย

๒.๔) กลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาสีงแวดล้อม ๒ พื้นที่ จำนวน ๖ ราย

๒.๕) กลุ่มผู้นำและนักพัฒนาที่ทำงานในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาสีงแวดล้อม ๒ พื้นที่ จำนวน ๑๐ ราย

๒.๖) กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่พัฒนากิจกรรม การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาสีงแวดล้อม อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ๒ พื้นที่ เพื่อร่วมเรียนรู้ในการพัฒนา กิจกรรม การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาสีงแวดล้อม ๒ พื้นที่ รวม ๑๐ ราย

๒.๗) กลุ่มประชาชนในพื้นที่ จำนวน ๑๐ ราย

๓.๒.๓) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview) โดยเป็นชุมชนโดยรอบพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ประกอบด้วย หมู่ ๓ บ้านคลองชะนิบ และหมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์ ดังรายละเอียดที่แสดงใน ตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๘ คน ในการดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview)

ลำดับที่	ชื่อ ฉายา/สกุล	ตำแหน่ง
๑.	ผู้ใหญ่เรงชัย ฉิมมาลี	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์
๒.	นายเข้มเพชร แซ่ตั้ง	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนิบ
๓.	นางสาวอาภากร ชาดาสุข	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองชะนิบ
๔.	นายพงษ์ศักดิ์ จันทร์ศรี	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนิบ
๕.	นางเอื้องผึ้ง แสงศรี	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ

ตารางที่ ๓.๑ (ต่อ) แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๘ คน ในการดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview)

๖.	นางอาทิตย์ยา พงษ์ประเสริฐ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนี
๗.	นายสันติ เอสมรรค์	เจ้าหน้าที่หน่วยฐานปฏิบัติการป้องกันรักษาป่าที่ ๒
๘.	นายสุรศักดิ์ นาคบุตร	เจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันและพัฒนาป่าไม้ ที่ ๑๓.๘

๔) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ ในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๒ รูป/คน โดยเป็นชุมชนโดยรอบพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ประกอบด้วย หมู่ ๓ บ้านคลองชะนี และหมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์ ดังรายละเอียดที่แสดงใน ตารางที่ ๓.๒

ตารางที่ ๓. ๒ แสดงรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๒ ท่าน ในการประชุมกลุ่ม

ลำดับที่	ชื่อ ฉายา/สกุล	ตำแหน่ง
๑	พระราชอุทัยโสภณ, ดร.	เจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี
๒	พระครูอุทัยสุตกิจ, ดร.	รองเจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี
๓	พระอธิการชูศักดิ์ ธมมสกุวโร	เจ้าอาวาสวัดทรัพย์สมบูรณ์
๔	ผู้ใหญ่เรงชัย ฉิมมาลี	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์
๕	ผู้ใหญ่เข้มเพชร แซ่ตั้ง	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓บ้านคลองชะนี
๖	นางสาวจิราพร สอนบ่อแร่	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนี
๗	นายพงษ์ศักดิ์ จันทร์ศรี	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนี
๘	นางอาทิตย์ยา พงษ์ประเสริฐ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓บ้านคลองชะนี
๙	นางสาวอาภากร ขาดาสุข	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองชะนี
๑๐	นางเอื้องผึ้ง แสงศรี	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ
๑๑	นายสมบัติ ชูมา	หัวหน้าสถาบันธรรมชาติพัฒนา
๑๒	ดร.ประคอง มาโต	ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นใช้การวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ที่นำรูปแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาผลการ

วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการลงพื้นที่สำรวจ พื้นที่ ระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ ของพื้นที่ การดำเนินการในแต่ละพื้นที่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่ กิจกรรม แนวทางการสร้างพื้นที่ การจัดผังภูมินิเวศของชุมชน ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน เพื่อให้การจัดผังภูมินิเวศของชุมชน ในรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน เครื่องมือที่ใช้ เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วย

๓.๔.๑ ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยขั้นตอนที่ ๑ ประกอบด้วย

๑. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview)

การดำเนินงานการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi - Structured Interview) สำหรับสัมภาษณ์เกี่ยวกับการศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง มีขั้นตอนในการสร้าง ดังนี้

๑.๑ กำหนดวัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษาความคิดเห็น และความต้องการของชุมชนในการจัดการผังภูมินิเวศ โดยกำหนดขอบเขตที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นชุมชนในการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

๑.๒ สร้างคำถาม แบบสัมภาษณ์ โดยสร้างข้อคำถามเกี่ยวข้องกับการศึกษาความคิดเห็นและความต้องการของชุมชนในการจัดการผังภูมินิเวศ ตามขั้นตอนประกอบด้วย

๑) ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับผังภูมินิเวศ

๒) ประสบการณ์ส่วนตัวและความคิดเห็น

๓) ความต้องการและความคาดหวัง

๔) การมีส่วนร่วมและการสื่อสาร

๕) ความท้าทายและปัญหา

๖) ผลกระทบและประโยชน์ เพื่อให้ได้การจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งที่มีประสิทธิภาพ

๑.๓ นำโครงสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi - Structured Interview) เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือเพื่อการวิจัย โดยมีขั้นตอนในการตรวจสอบคุณภาพ ดังนี้

๑) ตรวจสอบความชัดเจน ตรวจสอบว่าข้อคำถามของการสัมภาษณ์มีความชัดเจน ไม่มีความกำกวม และสามารถเข้าใจได้ง่ายและข้อคำถามมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาความคิดเห็น และความต้องการของชุมชนในการจัดการผังภูมิวิเทศ

๒) ความเหมาะสมของภาษา ตรวจสอบว่าข้อคำถามใช้ภาษาที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ตอบสัมภาษณ์ ตรวจสอบว่าไม่มีคำศัพท์ที่ซับซ้อนเกินไปหรือไม่เหมาะสม

๓) ความสม่ำเสมอ ตรวจสอบว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องกัน และไม่มีการซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน

๔) ตรวจสอบความละเอียด ข้อคำถามควรมีความละเอียดเพียงพอที่จะได้รับข้อมูลที่ต้องการ แต่ไม่ซับซ้อนจนเกินไป

เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์และปรับปรุงแก้ไขความเหมาะสมตามที่ผู้เชี่ยวชาญให้คำแนะนำ

๑.๔ นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไข จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขปรับปรุงแล้วนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย

๒. แบบสอบถาม (Questionnaire)

ในการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อสอบถามเกี่ยวกับการใช้พื้นที่และการจัดการภูมิวิเทศซึ่งจัดทำเป็น ๒ ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัว (Demographic Information)

ในขั้นตอนนี้ จะมีการเก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ และศาสนา

ขั้นตอนที่ ๒ เนื้อหาหลัก (Body)

ในขั้นตอนนี้ จะเป็นการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิศาสตร์ พืชพรรณ สัตว์ป่า และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยแบบสอบถามจะเป็นลักษณะมาตรวัดประเมินค่า (Rating Scale) ซึ่งกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนเป็น ๕ ระดับ ได้แก่ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย เห็นด้วยปานกลาง ไม่ค่อยเห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง กระบวนการสร้างแบบสอบถามมีดังนี้

๑.๑) ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

๑.๒) นำข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมากำหนดเป็น:

๑.๒.๑) วัตถุประสงค์ของแบบสอบถาม เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ตรงตามวัตถุประสงค์จากผู้ตอบคำถาม

๑.๒.๒) ระบุเนื้อหาหรือประเด็นหลัก เพื่อให้เนื้อหาหรือประเด็นคำถามครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่จะประเมิน โดยจัดลำดับและเขียนคำถามให้เป็นหมวดหมู่หรือช้อย่อย เพื่อความสะดวกในการตอบ

๑.๒.๓) กำหนดประเภทของคำถามให้ตรงตามวัตถุประสงค์ในการศึกษาภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

๑.๓) สร้างคำถาม โดยจัดทำข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของชุมชนและความต้องการของชุมชน เพื่อศึกษาภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งอย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๔) นำโครงร่างแบบสอบถามเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือเพื่อการวิจัย เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ และปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

๓.๔.๒ ขั้นตอนที่ ๒ การศึกษาการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยขั้นตอนที่ ๒ ประกอบด้วย

๑) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ ในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๒ รูป/คน การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีประสิทธิภาพในการเข้าใจความคิดเห็น ความรู้สึก และประสบการณ์ของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้การสนทนากลุ่มมีประสิทธิภาพและได้ข้อมูลที่มีคุณค่า สามารถออกแบ่งขั้นตอนการสนทนากลุ่ม ได้ดังนี้

๑.๑) การเตรียมการล่วงหน้า ประกอบด้วย

๑.๑.๑) กำหนดวัตถุประสงค์ของการสนทนาและประเด็นคำถามที่ต้องการสำรวจ

๑.๑.๒) เลือกกลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสมและเชิญเข้าร่วม โดยอาจคำนึงถึงอายุ เพศ อาชีพ และประสบการณ์ เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลาย

๑.๑.๓) จัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น ห้องประชุมที่เงียบสงบ เครื่องบันทึกเสียง หรือเครื่องมืออื่น ๆ ที่จะใช้ในกระบวนการ

๑.๒) การเริ่มต้นการสนทนา

๑.๒.๑) ต้อนรับผู้เข้าร่วมและแนะนำวิทยากรหรือผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator)

๑.๒.๒) อธิบายวัตถุประสงค์ของการสนทนาและกฎกติกาในการพูด เช่น การให้ความเคารพต่อความคิดเห็นของผู้อื่น และการไม่พูดพร้อมกัน

๑.๒.๓) สร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลายและเป็นมิตร เพื่อให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกสบายใจในการแสดงความคิดเห็น

๑.๓) การดำเนินการสนทนา

๑.๓.๑) เริ่มต้นด้วยคำถามที่ง่าย ๆ เพื่อทำความรู้จักและสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่ม โดยค่อย ๆ ตั้งคำถามที่เจาะลึกมากขึ้นตามลำดับความสำคัญ และกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี

๑.๓.๒) ใช้เทคนิคการตั้งคำถามที่เปิดกว้าง (Open - Ended Questions) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและลึกซึ้ง

๑.๔) การสรุปและสะท้อนความคิดเห็น

๑.๔.๑) รวบรวมและสรุปประเด็นสำคัญที่ได้รับจากการสนทนา

๑.๔.๒) เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมหรือสรุปความเห็นของตนเอง

๑.๔.๓) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการสะท้อนความคิดเห็นกลับไปยังผู้เข้าร่วม เพื่อยืนยันความเข้าใจที่ตรงกัน

๑.๕) การปิดการสนทนาและติดตามผล

๑.๕.๑) ขอขอบคุณผู้เข้าร่วมสำหรับเวลา และความคิดเห็นที่มีค่า

๑.๕.๒) อธิบายขั้นตอนต่อไปในการนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์

๑.๕.๓) ส่งเอกสารหรือรายงานผลการสนทนาให้กับผู้เข้าร่วม หากเป็นไปได้ เพื่อให้เขาเห็นว่าความคิดเห็นของเขาได้รับการพิจารณา

๓.๔.๓ ขั้นตอนที่ ๓ การเสนอรูปแบบการจัดผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลก ห้วยขาแข้งโลกห้วยขาแข้ง

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยขั้นตอนที่ ๓ ประกอบด้วย

๑. แบบการประเมินศักยภาพของพื้นที่
๒. แบบสำรวจระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ ของพื้นที่
๓. แบบสัมภาษณ์จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาอุปสรรคของพื้นที่ แนวทางการสร้างพื้นที่
การจัดผังภูมิโนเวศของชุมชน
๔. กิจกรรมวิเคราะห์ วางแผนการดำเนินการจัดผังพื้นที่ภูมิโนเวศ
๕. กิจกรรมการจัดการผังภูมิโนเวศในพื้นที่ชุมชน พื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่เกษตร พื้นที่
สาธารณะ พื้นที่ป่ากันชน พื้นที่ความหลากหลายทางธรรมชาติ
๖. เวทีสาธารณะการจัดการภูมิโนเวศของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ
เป็นการใช้วิถีชีวิตอยู่ร่วมกับป่า โดยการรักษา อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
๗. แบบสังเกตการณ์ชุมชนที่ได้ทำกิจกรรมเพื่อวิเคราะห์การสร้างภูมิโนเวศของ
พื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการใช้วิถีชีวิตอยู่ร่วมกับป่า โดยการรักษา อนุรักษ์
สิ่งแวดล้อม

การสร้างเครื่องมือการวิจัย

- ๑) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้าง
เครื่องมือที่เกี่ยวข้องทั้ง แบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ชุดปฏิบัติการ
วิจัย และแบบประเมินโครงการ
- ๒) ร่างเครื่องมือทุกฉบับ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม
(Focus Group) ชุดปฏิบัติการวิจัย และแบบประเมินโครงการ เพื่อให้เป็นต้นแบบการรวบรวมข้อมูล
ในพื้นที่
- ๓) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ เพื่อทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดย
ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการวิจัย

๔) นำผลการตรวจสอบมาคำนวณหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับ วัตถุประสงค์หรือนิยาม (IOC: Item Objective Congruence Index) เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือก ตามวัตถุประสงค์ที่มีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ ๐.๕๐ ถึง ๑.๐๐ ซึ่งแสดงว่าจุดประสงค์นั้นวัดได้ครอบคลุม เนื้อหา หรือข้อสอบนั้นวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์ และถ้าข้อใดได้คะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า ๐.๕๐ ต้อง นำไปปรับปรุงแก้ไข เพราะอาจมีความสอดคล้องกันต่ำ และปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยตามข้อเสนอแนะ ของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อจัดทำแบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ชุด ปฏิบัติการวิจัย และแบบประเมินโครงการ ฉบับสมบูรณ์

๕) จัดทำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้ในการวิจัย

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยมีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑) จัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจและการจัดสร้างเครื่องมือประกอบการ วิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์ เครื่องมือการทำงาน

๒) ลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบ เจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพของพื้นที่ ๓ แห่ง โดยการทำ จดหมายและประสานงานติดต่อเพื่อขออนุญาตทำวิจัยกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย โดยใช้แบบ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ร่วมกับการศึกษา ค้นคว้าจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ โดยการสำรวจข้อมูล และคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

- สถานที่ในการลงพื้นที่สำรวจต้องเป็นสถานที่เหมาะสมและมีศักยภาพในการ จัดการ การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ ของแต่ละชุมชน
- สถานที่ในการลงพื้นที่สำรวจนั้น ต้องมีองค์กรชุมชน ผู้นำ และประชาชนอนุญาต และให้ความร่วมมือในพัฒนาองค์ความรู้
- สถานที่ในการลงพื้นที่สำรวจนั้น มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ และข้อมูลที่เป็น ประโยชน์ในการนำมาสังเคราะห์องค์ความรู้

๓) ปฏิบัติการพัฒนาพื้นที่ และกิจกรรม กระบวนการ ที่กำหนดไว้ในการศึกษาวิจัย เพื่อให้ได้ผลงานการพัฒนาพื้นที่ และกิจกรรม การจัดการ การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ ของแต่ละชุมชน

๔) จัดพิมพ์เอกสารรายงานความก้าวหน้างานวิจัยเพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่แหล่งทุนสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงรายงานความก้าวหน้างานวิจัยและนำเครื่องมือการวิจัยไปทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ในการจัดทำฉบับสมบูรณ์

๕) สรุปองค์ความรู้การพัฒนา แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ หลังจากนั้น จึงดำเนินการลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ พัฒนากิจกรรม กระบวนการ

๖) จัดประชุมเสวนาทางวิชาการ และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาพื้นที่การจัดการ การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ ของแต่ละชุมชน และกิจกรรมเพื่อประเมินผลการดำเนินการวิจัย

๗) การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ ผลงานวิจัยนำเสนอ เพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับ หนังสือสรุปองค์ความรู้ การเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ วารสาร และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content Analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) หลังจากนั้น ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษา ตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและ

ข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการนำเสนอภาพกิจกรรมและชุดองค์ความรู้ (หนังสือสรุปองค์ความรู้) และวิธีทัศน์บรรยายการสังเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่ให้ได้ผลเป็นเชิงประจักษ์ และนำผลไปใช้ประโยชน์ได้จริงในวงกว้าง โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้

- ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ วิถีชีวิต เช่น กิจกรรม วิถีชีวิต และความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ เช่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต การออกแบบงานการพัฒนาพื้นที่ กิจกรรมในพื้นที่ชุมชนที่สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติ

- รูปแบบและกระบวนการพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม กระบวนการ เช่น การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรมกระบวนการรูปแบบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

- การจัดการทรัพยากรของชุมชน

- รูปแบบสำรวจกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

- การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เป็นกรณีศึกษา ในมิติของสำรวจกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ ร่วมกัน

- แนวทางสำรวจกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

- การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ของการจัดกิจกรรมสำรวจกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งแนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การประเมิน การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากระบวนการกิจกรรม และการสนทนากลุ่มเฉพาะ นำมาทำการวิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผล โดยจับประเด็นหลักของเรื่อง และจำแนกเหตุการณ์หลัก ๆ ด้วยการแยกเป็นประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจะนำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical

Description) พร้อมอ้างอิงคำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และนำเสนอรูปภาพประกอบเหตุการณ์ของเรื่อง เพื่อยืนยันประเด็นที่พรรณนาวิเคราะห์ตามความเหมาะสม โดยเป็นการนำเสนอผลการวิจัยชุดองค์ความรู้ในการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบการบรรยายตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายพร้อมการบรรยาย จากผลการลงพื้นที่สำรวจผลงานการดำเนินการวิจัยในแต่ละพื้นที่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อหาข้อมูลที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้การเรียนรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ ในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ หลังจากนั้น จึงดำเนินการลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อพัฒนากิจกรรม สำรวจกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ โดยการประเมินผลจากการสอบถามทัศนคติของคนในพื้นที่ เพื่อจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ ผลงานวิจัยนำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับโบว์ชัวร์ หนังสือสรุปองค์ความรู้ และการเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ วารสาร และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการดำเนินการศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ๒) เพื่อศึกษาการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการจัดผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งโลกห้วยขาแข้ง โดยผู้วิจัยได้นำเสนอเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๔.๑ ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของข้อที่ ๑

เพื่อศึกษาภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

๔.๑.๑ การสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง เพื่อการจัดการภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่รอบ ๆ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก

แผนภาพที่ ๔.๑ ทีมวิจัย ประกอบด้วยคณาจารย์ และนิสิตลงพื้นที่

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง” โดยใช้การวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่มีกระบวนการที่สำคัญ คือ กระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) ในสองพื้นที่ คือ

๑) บ้านคลองชะนีน บ่าบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

๒) หมู่บ้านทรัพย์สมบูรณ์ หมู่ ๑๒ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ประกอบด้วย ๑) ขั้ววางแผน และ ๒) ขั้วสัมภาษณ์ / สอบถาม

๑) ขั้ววางแผน

ผู้วิจัยได้ศึกษา และทำการสังเคราะห์เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง พบว่า ในสองพื้นที่ คือ

๑) บ้านคลองชะนีน บ่าบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

๒) หมู่บ้านทรัพย์สมบูรณ์ หมู่ ๑๒ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

มีภูมินิเวศที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่โดยรอบบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งอันมีความสำคัญทางชีวภาพอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิด รวมถึงสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ ภูมินิเวศในพื้นที่นี้มีลักษณะที่หลากหลาย ตั้งแต่ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง ซึ่งแต่ละประเภทของ

ป่ามีความสำคัญต่อระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ ป่าดิบแล้งเป็นแหล่งน้ำและแหล่งอาหารสำหรับสัตว์ป่า ขณะที่ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรังเป็นแหล่งของพืชสมุนไพรและวัตถุดิบที่ชุมชนใช้ในการชีวิตประจำวัน

แผนภาพที่ ๔.๒ ภูมิทัศน์โดยรอบป่าห้วยขาแข้ง

โดยชุมชนทั้งสองแห่งมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรแบบพึ่งพาธรรมชาติและการเก็บของป่า ซึ่งการรักษาภูมิโนเวศเหล่านี้มีความสำคัญในการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ธรรมชาติและการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนโดยคำนึงถึงการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและการสนับสนุนความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการภูมิโนเวศในพื้นที่นี้โดยแยกประเด็นในการศึกษา ดังนี้

๑. บ้านคลองชะนีนบน ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

บ้านคลองชะนีนบน ตั้งอยู่ในตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เป็นชุมชนที่ใกล้เคียงกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ชุมชนนี้มีการดำรงชีวิตที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและการเกษตรแบบดั้งเดิม ภูมิทัศน์ของบ้านคลองชะนีนบนประกอบด้วยป่าเขา และพื้นที่การเกษตร ชาวบ้านยังคงดำเนินการเกษตรกรรมที่รักษาสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกข้าวไร่ การทำสวนผลไม้ และการเก็บของป่าตามฤดูกาล ชุมชนมีความรู้ และทักษะในการใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและสนับสนุนการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ บ้านคลองชะนีนบนยังเป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทางเดินป่าหรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สามารถเข้าถึงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ทำให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการอนุรักษ์ธรรมชาติและการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ภูมิโนเวศในพื้นที่ชุมชนบ้านคลองชะนีนบนมีความสำคัญในการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสิ่งแวดล้อมที่พวกเขา

อาศัยอยู่ รวมถึงวิธีการที่พวกเขาจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ และการพิจารณาลักษณะทางธรรมชาติและภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อวิถีชีวิตและการพัฒนาของชุมชน

๑) พื้นที่และอาณาเขตติดต่อ

บ้านคลองชะนีนบน หมู่ ๓ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสกก จังหวัดอุทัยธานี มีพื้นที่ทั้งหมด ๔,๓๐๐ ไร่ ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอลานสกกไปทางทิศใต้ประมาณ ๑๑ กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดอุทัยธานีไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๗๐ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ: ติดต่อกับ ป่าห้วยขาแข้ง

ทิศใต้: ติดต่อกับ ตำบลทองหลาง

ทิศตะวันออก: ติดต่อกับ หมู่ ๗ บ้านคลองชะนีน

ทิศตะวันตก: ติดต่อกับ บ้านห้วยร่วม ตำบลทองหลาง

แผนภาพที่ ๔.๓ แสดงพื้นที่ชุมชน

๒.๑) ลักษณะทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศ บ้านคลองชะนีนบนมีภูมิประเทศที่หลากหลาย ประกอบด้วยพื้นที่ป่าเขา แม่น้ำลำธาร และพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งมีผลต่อการดำรงชีวิตและการใช้ทรัพยากรของชุมชน ภูมิประเทศของตำบลป่าอ้อเป็นที่ราบสูงสลับที่สูง มีอ่างเก็บน้ำเขาวงและอ่างเก็บน้ำวังเป็นแหล่งเก็บน้ำของตำบล มีห้วยซับป่าพลูเป็นลำห้วยสายหลัก ลักษณะลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก บ้านคลองชะนีนบนมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบสูง มี ๓ ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว โดยฤดูร้อนจะร้อนมาก ส่วนฤดูฝนอาจไม่มีฝนตกตามฤดูกาล และฤดูหนาวจะค่อนข้างหนาวเย็น แหล่งน้ำมีน้อย ดินเป็นดินร่วนปนทราย บางพื้นที่มีหินปน เหมาะสำหรับการเกษตรกรรม

๒.๒) ลักษณะภูมิอากาศ สภาพอากาศในพื้นที่มีผลต่อประเภทของพืชผลที่ปลูกและวิธีการจัดการน้ำ ข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณน้ำฝนและฤดูกาลจะช่วยให้การวางแผนการเกษตรและการจัดการน้ำ ตำบลป่าอ้ออยู่ในแนวเชื่อมต่อระหว่างภูมิอากาศแถบร้อน (Tropical Climate) กับภูมิอากาศในแถบกึ่งร้อน (Subtropical Climate) โดยแบ่งฤดูกาลออกเป็น ๒ ช่วง คือ ฤดูแล้ง (เดือนพฤศจิกายน - เมษายน) และฤดูฝน (เดือนพฤษภาคม - ตุลาคม) ช่วงฤดูหนาวมีระยะเวลาสั้นมาก โดยในเดือนมกราคมเป็นเดือนที่หนาวที่สุด อาจมีการเกิดไฟป่า ส่งผลให้เกิดหมอกควันในพื้นที่ มีสภาพภูมิอากาศร้อน แห้งแล้ง และฝนตกน้อย พื้นที่ทั่วไปมีดินทรายและอากาศร้อนขึ้นในฤดูฝน

๓) ทรัพยากรธรรมชาติ

๓.๑) ทรัพยากรน้ำ แม่น้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติในพื้นที่มีบทบาทสำคัญในการให้บริการน้ำสำหรับการเกษตรและการดำรงชีวิต ชุมชนต้องจัดการใช้น้ำอย่างยั่งยืนเพื่อป้องกันปัญหาน้ำขาดแคลนหรือมลพิษ

๓.๒) ทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้ในพื้นที่มีประโยชน์หลายอย่าง เช่น การจัดหาวัสดุก่อสร้าง การสร้างแหล่งอาหาร และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนเป็นสิ่งสำคัญในการปกป้องระบบนิเวศ

แผนภาพที่ ๔.๔ ลงพื้นที่เพื่อการศึกษาวิจัย

แผนภาพที่ ๔.๕ พื้นที่โดยรอบป่าห้วยขาแข้ง

๔) การใช้ที่ดิน

๔.๑) การเกษตรกรรม พื้นที่การเกษตรมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของชุมชน การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เช่น การเลือกพืชพันธุ์ที่เหมาะสมและการใช้ปุ๋ยอย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๒) การพัฒนา การพัฒนาพื้นที่ต้องมีการวางแผนอย่างมีระเบียบ เช่น การสร้างถนนและสิ่งปลูกสร้าง ควรคำนึงถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย

๕) ความหลากหลายทางชีวภาพ

๕.๑) สัตว์และพืชพันธุ์ ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ เช่น พืชพันธุ์ท้องถิ่นและสัตว์ป่า เป็นส่วนสำคัญของระบบนิเวศ การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพช่วยสร้างสมดุลของระบบนิเวศ

๕.๒) ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพืชและสัตว์ เช่น การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพืชและแมลง สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานของระบบนิเวศ

๖) การจัดการทรัพยากรและการอนุรักษ์

๖.๑) การมีส่วนร่วมของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญ โดยชุมชนอาจจัดตั้งกลุ่มหรือคณะกรรมการเพื่อดูแลการใช้ทรัพยากร

๖.๒) การอนุรักษ์ การดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ เช่น การปลูกป่าและการฟื้นฟูแหล่งน้ำ ช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศและความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ

การจัดการภูมินิเวศในบ้านคลองชะนิบนครคำนึงถึงการเลือกพืชที่เหมาะสมและเทคนิคการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนในชุมชน เช่น การอบรมและกิจกรรมต่าง ๆ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรและการพัฒนา เช่น การจัดกิจกรรมทำความสะอาดพื้นที่และการบำรุงรักษาแหล่งน้ำ

แผนภาพที่ ๔.๖ การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

๒. บ้านทรัพย์สมบูรณ์ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

บ้านทรัพย์สมบูรณ์ ตั้งอยู่ในตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เป็นชุมชนที่มีความสำคัญในพื้นที่ใกล้เคียงกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ชุมชนนี้มีความหลากหลายทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างสูง โดยเฉพาะในด้านการเกษตรและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิทัศน์ของบ้านทรัพย์สมบูรณ์ประกอบด้วยพื้นที่ป่าเขาและเกษตรกรรม ชาวบ้านในพื้นที่นี้มักประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการเก็บของป่า โดยเฉพาะการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าว ข้าวโพด และพืชสวนอื่น ๆ รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งวิถีชีวิตนี้สอดคล้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนบ้านทรัพย์สมบูรณ์ยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นักท่องเที่ยวมีโอกาสสัมผัสกับวิถีชีวิตของชุมชนและธรรมชาติอันงดงาม เช่น การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การดูนก และการเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

แผนภาพที่ ๔.๗ เส้นทางศึกษาธรรมชาติ

นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น งานประเพณีท้องถิ่นและการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของชุมชน ภูมินิเวศของชุมชนบ้านทรัพย์สมบูรณ์ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เป็นการศึกษาและจัดการเกี่ยวกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

แผนภาพที่ ๔.๘ ทดลองการยั้งชีพในป่า

๑) ลักษณะทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศ

๑.๑) ภูมิประเทศ

บ้านทรัพย์สมบูรณ์ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศหลากหลาย รวมถึงพื้นที่ที่เป็นที่ราบและที่ดินสูง โดยทั่วไปพื้นที่อาจมีลักษณะเป็นเนินเขา พื้นที่เกษตรกรรม และลำธาร

๑.๒) ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพอากาศในพื้นที่อาจเป็นแบบเขตร้อน มีฤดูกาลที่ชัดเจนเช่น ฤดูฝนและฤดูแล้ง ซึ่งมีผลต่อการเกษตรและการจัดการทรัพยากรน้ำ

๒) ทรัพยากรธรรมชาติ

๒.๑) ทรัพยากรน้ำ

แหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ลำธารหรือแม่น้ำในพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อการเกษตรและการดำรงชีวิต การจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เพียงพอสำหรับการเกษตรและใช้ในชีวิตประจำวันเป็นสิ่งสำคัญ

๒.๒) ทรัพยากรป่าไม้

พื้นที่ป่าไม้ให้ประโยชน์ด้านการจัดหาวัสดุก่อสร้าง การจัดหาอาหาร รวมถึงการเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า การอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อป้องกันการทำลายและการสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์

๓) การใช้ที่ดิน

๓.๑) การเกษตรกรรม

ชุมชนบ้านทรัพย์สมบูรณ์อาจทำการเกษตรเพื่อการยังชีพและรายได้หลัก เช่น การปลูกข้าว พืชผัก และผลไม้ การใช้ที่ดินในกิจกรรมการเกษตรต้องคำนึงถึงความยั่งยืนและการจัดการดินอย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๒) การพัฒนา

การพัฒนาพื้นที่ต้องคำนึงถึงการรักษาสีงแวดล้อม เช่น การสร้างถนน อาคาร หรือโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ต้องมีการวางแผนให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๔) ความหลากหลายทางชีวภาพ

๔.๑) สัตว์และพืชพันธุ์

ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ประกอบด้วยพืชพันธุ์และสัตว์ที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพช่วยให้ระบบนิเวศทำงานได้อย่างสมดุล

๔.๒) ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต

การศึกษาเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพืชและสัตว์ เช่น การทำงานร่วมกันระหว่างแมลงผสมเกสรและพืช สามารถช่วยให้เข้าใจการทำงานของระบบนิเวศได้ดียิ่งขึ้น

๕) การจัดการทรัพยากรและการอนุรักษ์

๕.๑) การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การสร้างกลุ่มอนุรักษ์ การจัดการการใช้ที่ดิน และการควบคุมการใช้ทรัพยากรน้ำ

๕.๒) การอนุรักษ์

การดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ เช่น การปลูกป่า การฟื้นฟูแหล่งน้ำ และการจัดการขยะ สามารถช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศและเพิ่มความยั่งยืน

การจัดการภูมินิเวศในบ้านทรัพย์สมบูรณ์ ควรคำนึงถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การวางแผนต้องพิจารณาถึงการใช้ที่ดิน การจัดการน้ำ และการอนุรักษ์ป่าไม้ การสร้างความรู้และสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนผ่านการอบรม การประชุม และการทำกิจกรรมต่าง ๆ การสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร การวางแผนการใช้ที่ดิน และการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์

การศึกษาภูมินิเวศในบ้านทรัพย์สมบูรณ์ช่วยให้เข้าใจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาชุมชนในลักษณะที่มีความยั่งยืน การรักษาสมดุลของระบบนิเวศและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามหมู่บ้านทรัพย์สมบูรณ์ ซึ่งเดิมที่อาศัยอยู่ในป่าห้วยขาแข้ง (กร.๑๒) ก่อนที่ภาครัฐจะมีคำสั่งให้โยกย้าย ในปี พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยจะจัดสรรที่ดินทำกิน สปก. ๔-๓๑ ก. ให้ครัวเรือน ละ ๑๕ ไร่ แรกเดิมขึ้นอยู่กับหมู่ ๓ แยกออกมาเป็นหมู่ ๑๒ ตำบลระบำ ส่วนใหญ่เป็นคนอุทัยธานี มาจากห้วยขาแข้ง และทางภาคอีสานส่วนหนึ่ง

๑) สภาพทั่วไป

หมู่บ้านทรัพย์สมบูรณ์ หมู่ ๑๒ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี มีพื้นที่ทั้งหมด ๒,๗๔๔ ไร่ ห่างจากอำเภอลานสักไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดอุทัยธานี ไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๗๒ กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ป่าชุมชนเขาวง หมู่ ๑ ตำบลระบำ

ทิศใต้ ติดต่อกับ แนวรั้วรวดหนามเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ พื้นที่หมู่ ๘ ตำบลป่าอ้อ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ พื้นที่หมู่ ๑๕ ตำบลระบำ

บ้านทรัพย์สมบูรณ์ มีจำนวนประชากร รวมทั้งสิ้น ๔๑๒ คน แยกเป็นชาย ๑๙๗ คน หญิง ๒๑๕ คน สามารถจำแนก ผู้สูงอายุ (อายุ ๖๐ ปี บริบูรณ์ขึ้นไป) รวมทั้งสิ้น ๙๓ คน แยกเป็นชาย ๓๘ คน หญิง ๕๕ คน คนพิการ รวมทั้งสิ้น ๓๖ คน แยกเป็นชาย ๑๖ คน หญิง ๒๐ คน จำนวนครัวเรือน ๑๔๐ ครัวเรือน

๒) ชั้นสัมภาษณ์

ผู้ศึกษาวิจัยได้ออกสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๙ คน โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้

เป็นพระสงฆ์ ผู้นำชุมชนในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การสร้างภูมิคุ้มกันของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาสีงแวดล้อม ๒ พื้นที่ จำนวน ๓ ราย

เป็นตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเขตอนุรักษ์ กรมป่าไม้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน เกี่ยวข้องในพื้นที่ เกี่ยวข้องในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การสร้างภูมิคุ้มกันของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาสีงแวดล้อม ๒ พื้นที่ จำนวน ๓ ราย

เป็นนักพัฒนา จิตอาสา ประชาชนท้องถิ่น ผู้อาวุโส และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การจัดการผังภูมิคุ้มกันพื้นที่ชุมชน การจัดทำแนวกันชน ลดพื้นที่ความขัดแย้งคนกับสัตว์ ลดการรุกรานทำลายป่า ป่าชุมชน ระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาสีงแวดล้อม ๒ พื้นที่ จำนวน ๓ ราย ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๒.๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑^๑ ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗ ณ บ้านทรัพย์สมบูรณ์ เมื่อเวลา ๐๙.๐๐ น. สิ้นสุดการสัมภาษณ์ เวลา ๙๐.๔๐ น. เกี่ยวกับ

๑. ชุมชนของท่านมีวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดลอมอย่างไรบ้าง?

ชุมชนบ้านทรัพย์สมบูรณ์มีวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดลอมอย่างยั่งยืน โดยเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและการฟื้นฟูธรรมชาติ ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ทำงานร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่เพื่อวางแผนและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า การปลูกป่าทดแทน และการใช้พลังงานทางเลือกเช่น พลังงาน

^๑ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

แสงอาทิตย์ นอกจากนี้ ชุมชนยังให้ความสำคัญกับการจัดการขยะ โดยมีโครงการรีไซเคิลและการรณรงค์ให้ลดการใช้พลาสติก

แผนภาพที่ ๔.๙ สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านทรัพย์สมบูรณ์

๒. ท่านคิดว่าอะไรคือประโยชน์ที่สำคัญที่สุดที่ชุมชนของท่านได้รับจากการที่ห้วยขาแข้งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก?

การที่ห้วยขาแข้งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกนั้นนำมาซึ่งประโยชน์หลายประการ แต่ที่สำคัญที่สุดคือการเพิ่มความตระหนักรู้และการสนับสนุนจากทั้งในและต่างประเทศในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ทำให้ชุมชนบ้านทรัพย์สมบูรณ์ได้รับการสนับสนุนทางการเงิน และเทคนิคในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สร้างรายได้ และเพิ่มโอกาสการจ้างงานให้กับชุมชน

๓. มีปัญหาอะไรบกวนหรือเป็นอุปสรรคต่อการจัดการภูมิเนศในชุมชนของท่านบ้าง และท่านมีวิธีการแก้ไขอย่างไร?

ปัญหาหลักที่รบกวนการจัดการภูมิเนศในชุมชนบ้านทรัพย์สมบูรณ์ คือ การบุกรุกพื้นที่ป่าและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่มียั้งยืน นอกจากนี้ยังมีปัญหาของการขาดความรู้และทักษะในการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการแก้ไขที่ชุมชนได้ดำเนินการ คือ การจัดฝึกอบรมและให้ความรู้แก่ชาวบ้านเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการดูแลและอนุรักษ์พื้นที่ป่า

๔. ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไรในการปรับปรุงการจัดการภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งให้ดียิ่งขึ้น?

ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการจัดการภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งคือการเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างความร่วมมือกับองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรและหน่วยงานวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ช่วยในการอนุรักษ์ นอกจากนี้ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีการควบคุมอย่างเข้มงวดเพื่อให้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างยั่งยืน

๒.๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒^๒ ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗ ณ บ้านคลองชะนิบ เมื่อเวลา ๑๐.๐๐ น. สิ้นสุดการสัมภาษณ์ เวลา ๑๐.๓๐ น. เกี่ยวกับ ข้อมูลพื้นฐานบ้านคลองชะนิบ

๑. ชุมชนของท่านมีวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง?

ชุมชนบ้านคลองชะนิบมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยการใช้วิธีการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน การใช้ปุ๋ยธรรมชาติ และการเลี้ยงสัตว์ในระบบปิดเพื่อลดการปล่อยของเสีย นอกจากนี้ยังมีการอนุรักษ์แหล่งน้ำและป่าไม้ในพื้นที่ เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติสามารถใช้ได้อย่างยั่งยืน

๒. ท่านคิดว่าอะไรคือประโยชน์ที่สำคัญที่สุดที่ชุมชนของท่านได้รับจากการที่ห้วยขาแข้งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก?

การที่ห้วยขาแข้งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกนั้นนำมาซึ่งประโยชน์หลายประการแก่ชุมชนบ้านคลองชะนิบ ประโยชน์ที่สำคัญที่สุดคือการเพิ่มโอกาสในการท่องเที่ยว ซึ่งช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ทำให้ชุมชนมีความตระหนักและมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

๓. มีปัญหาอะไรบกวนหรือเป็นอุปสรรคต่อการจัดการภูมินิเวศในชุมชนของท่านบ้าง และท่านมีวิธีการแก้ไขอย่างไร?

ปัญหาที่รบกวนการจัดการภูมินิเวศในชุมชนบ้านคลองชะนิบ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ทำให้เกิดภัยแล้งและน้ำท่วมบ่อยครั้ง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่าง

^๒ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

ไม่ยั่งยืน และการขาดความรู้ในการจัดการทรัพยากร วิธีการแก้ไขที่ชุมชนใช้คือการส่งเสริมการเรียนรู้ และการฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากร

๔. ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไรในการปรับปรุงการจัดการภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชน บริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งให้ดียิ่งขึ้น?

ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการจัดการภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วย ขาแข้ง ได้แก่

๔.๑ การส่งเสริมการศึกษาและการฝึกอบรม ให้ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

๔.๒ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สร้างระบบชลประทานที่มีประสิทธิภาพและการ จัดการน้ำที่ดี

๔.๓ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลาย สิ่งแวดล้อมและสร้างรายได้ให้กับชุมชน

๔.๔ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการ อนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่

๒.๓) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๓^๓ ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗ ณ บ้าน คลองชะนีนบน เมื่อเวลา ๑๑.๔๐ น. สิ้นสุดการสัมภาษณ์ เวลา ๑๒.๒๐ น. เกี่ยวกับ ข้อมูลด้านการจัด การศึกษาบ้านคลองชะนีนบน

๒.๓.๑) โรงเรียน

โรงเรียนบ้านคลองชะนีน หมู่ที่ ๓ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี โรงเรียนระดับชั้นที่เปิดสอนระดับอนุบาล ๒ – ประถมศึกษาปีที่ ๖ เขตการศึกษา สพ. อุทัยธานี เขต ๒ มีนักเรียนทั้งหมดประมาณ ๑๔๔ คน ครูผู้สอน ๙ คน

ทิศเหนือ: จุดที่ ๑ ถึงจุดที่ ๒ ถนนเฉลิมพระเกียรติหมายเลข ๔๔๐๐๐ จุดเริ่มต้น บริเวณ สามแยกตัดกับถนนทางหลวงชนบทหมายเลข ๔๐๒๙ รวมทั้งบริเวณ ๒ ฝั่งถนน ในรัศมี ๕๐

^๓ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

เมตร จากกึ่งกลางถนน จนถึงจุดสิ้นสุดต่อเนื่องจากแนวเขตรั้ว สถานศึกษาด้านทิศเหนือ ระยะทาง ๑๐๐ เมตร

ทิศตะวันออก: จุดที่ ๓ ถึงจุดที่ ๔ บริเวณต่อเนื่องติดกับแนวเขตรั้วสถานศึกษา (ติดกับพื้นที่ เกษตรกรรม)

ทิศใต้: จุดที่ ๔ ถึงจุดที่ ๕ บริเวณต่อเนื่องติดกับแนวเขตรั้วสถานศึกษา (ติดกับพื้นที่ เกษตรกรรม)

ทิศตะวันตก: จุดที่ ๕ ถึงจุดที่ ๑ ถนนเฉลิมพระเกียรติหมายเลข ๔๔๐๐๐ จุดเริ่มต้น บริเวณห่างจาก แนวเขตรั้วสถานศึกษา ระยะทาง ๕๐ เมตร จรดแนวถนนทางทิศเหนือบริเวณ สามแยกถนนเฉลิมพระเกียรติหมายเลข ๔๔๐๐๐ รวมทั้งบริเวณ ๒ ฝั่งถนนในรัศมี ๕๐ เมตรจากกึ่งกลางถนน

๒.๓.๒) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลป่าอ้อ อยู่ในพื้นที่โรงเรียนบ้านคลองชะนี ปีการศึกษา ๒๕๖๗ มีนักเรียนทั้งหมด ๓๘ คน แบ่งเป็น ๒ ห้อง

ห้องที่ ๑ ชั้นเตรียมอนุบาล ช่วงอายุ ๒-๓ ปี มีนักเรียน ๒๐ คน แบ่งเป็น ชาย ๑๑ คน หญิง ๙ คน

ห้องที่ ๒ ชั้นอนุบาล ๑ ช่วงอายุ ๓-๗ ปี มีนักเรียน ๑๘ คน แบ่งเป็น ชาย ๑๐ หญิง ๘

แผนภาพที่ ๔.๑๐ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านทรัพย์สมบูรณ์

๑. ชุมชนของท่านมีวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง?

ชุมชนบ้านคลองชะนีบนมีวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เช่น ๑) การจัดการป่าชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมดูแลรักษาป่าชุมชน โดยมีการหมุนเวียนเฝ้าระวังป้องกันการบุกรุกทำลายป่า การปลูกป่าทดแทน และการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน ๒) การจัดการแหล่งน้ำ ชุมชนจัดการแหล่งน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การขุดลอกคูคลอง การสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อรักษาปริมาณและคุณภาพน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและการเกษตร ๓) การจัดการขยะ ชุมชนมีการจัดการขยะมูลฝอยอย่างถูกสุขลักษณะ โดยมีการคัดแยกขยะและนำไปกำจัดอย่างเหมาะสม ๔) การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และระบบนิเวศในท้องถิ่น ๕) การส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ ชุมชนสนับสนุนให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และวิธีการปลูกพืชที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

๒) ท่านคิดว่าอะไรคือประโยชน์ที่สำคัญที่สุดที่ชุมชนของท่านได้รับจากการที่ห้วยขาแข้งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก?

การที่ห้วยขาแข้งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกนั้นส่งผลดีต่อชุมชนบ้านคลองชะนีเป็นอย่างมาก เช่น ๑) การส่งเสริมการท่องเที่ยว ช่วยให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ๒) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ได้รับการดูแลรักษาอย่างเข้มงวด ๓) การยกระดับคุณภาพชีวิต ชุมชนได้รับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๔) การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จักในระดับประเทศและนานาชาติ

๓) มีปัญหาอะไรบกวนหรือเป็นอุปสรรคต่อการจัดการภูมิเวศในชุมชนของท่านบ้าง และท่านมีวิธีการแก้ไขอย่างไร?

ปัญหาที่พบในการจัดการภูมิเวศในชุมชนบ้านคลองชะนีบน ได้แก่ ๑) การบุกรุกทำลายป่า เกิดจากการขยายพื้นที่เกษตรกรรมและการตัดไม้ทำลายป่า ๒) มลพิษทางน้ำ เกิดจากการทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำและการใช้สารเคมีในการเกษตร ๓) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทำให้เกิดภัยแล้งและน้ำท่วม ส่งผลกระทบต่อการเกษตรและวิถีชีวิตของชุมชน วิธีการแก้ไข คือ

๑) การสร้างจิตสำนึก สร้างความเข้าใจให้กับคนในชุมชนถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๒) การบังคับใช้กฎหมาย ดำเนินการตามกฎหมายอย่างเข้มงวดกับผู้กระทำผิด

๓) การส่งเสริมอาชีพทดแทน สร้างอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้กับชุมชน

๔) การร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

๔) ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไรในการปรับปรุงการจัดการภูมิโนเวตในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งให้ดียิ่งขึ้น?

๔.๑) การมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินโครงการอนุรักษ์

๔.๒) การพัฒนาศักยภาพของชุมชน จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

๔.๓) การสนับสนุนงบประมาณ เพิ่มงบประมาณสำหรับการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์

๔.๔) การประชาสัมพันธ์ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลเกี่ยวกับมรดกโลกห้วยขาแข้งให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

๔.๕) การวิจัยและพัฒนา สนับสนุนการวิจัยเพื่อหาแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

๒.๔) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗ ณ บ้านคลองชะนิบ เมื่อเวลา ๑๒.๕๐ น. สิ้นสุดการสัมภาษณ์ เวลา ๑๓.๓๐ น. เกี่ยวกับ รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่ของหมู่ ๓ บ้านคลองชะนิบ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสั๊ก จังหวัดอุทัยธานี ว่า ได้ดำเนินการจัดทำปฏิทินชุมชนเพื่อการจัดการภูมิโนเวตพื้นที่ของชุมชน โดยปฏิทินชุมชนนี้แบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก ได้แก่ ปฏิทินเศรษฐกิจ และปฏิทินวัฒนธรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๔.๑) ปฏิทินเศรษฐกิจ

ปฏิทินเศรษฐกิจจะระบุช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว และการตลาดสินค้าเกษตร เพื่อให้ชาวบ้านสามารถจัดการทรัพยากรและเวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^๔ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

เดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ เตรียมแปลงเพาะปลูกข้าวและพืชผัก

เดือนมีนาคม - เมษายน เริ่มการปลูกข้าวและพืชผักต่าง ๆ

เดือนพฤษภาคม - มิถุนายน ดูแลรักษาแปลงเพาะปลูกและเริ่มการเก็บเกี่ยวพืชผัก

บางชนิด

เดือนกรกฎาคม - สิงหาคม เก็บเกี่ยวข้าวและพืชผักที่เหลือ

เดือนกันยายน - ธันวาคม ตลาดนัดและการจัดงานขายสินค้าเกษตร

๒.๔.๒) ปฏิทินวัฒนธรรม

ปฏิทินวัฒนธรรมจะระบุวันที่สำคัญและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชุมชนจัดขึ้น เพื่อส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

เดือนมกราคม งานวันเด็กแห่งชาติ

เดือนกุมภาพันธ์ งานประเพณีวันมาฆบูชา

เดือนเมษายน งานสงกรานต์และประเพณีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ

เดือนกรกฎาคม งานเข้าพรรษาและประเพณีทำบุญตักบาตร

เดือนตุลาคม งานทอดกฐินและประเพณีลอยกระทง

เดือนธันวาคม งานฉลองปีใหม่และการจัดกิจกรรมกีฬาของชุมชน

การจัดทำปฏิทินชุมชนนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้ชาวบ้านสามารถวางแผน และจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังเป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และการร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชนในการพัฒนาภูมิโนเทศพื้นที่ให้ยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

๒.๕) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๕^๕ ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗ ณ บ้านคลองชะนิบ เมื่อเวลา ๑๓.๒๐ น. สิ้นสุดการสัมภาษณ์ เวลา ๑๔.๐๐ น. เกี่ยวกับ รูปแบบการบริหารจัดการชุมชน การบริหารจัดการพื้นที่ป่า ทรัพยากรธรรมชาติของหมู่ ๓ บ้านคลองชะนิบ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสั๊ก จังหวัดอุทัยธานี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ปัจจุบัน ป่าชุมชนตำบลป่าอ้อมีการบริหารจัดการพื้นที่ร่วมกับภาครัฐ ได้แก่

^๕ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๕ วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

๑) หน่วยป้องกันและพัฒนาป่าไม้ ที่ ๑๑.๘ (บ้านกม.๕๓) ตั้งอยู่ที่ หมู่ ๑๔ ตำบล
ระบำ อำเภอลานสัก

๒) ฐานปฏิบัติการป้องกันรักษาป่าที่ ๒ (ซับป่าพลู) ตั้งอยู่ที่ หมู่ ๘ บ้านซับป่าพลู
ใหม่ ตำบลป่าอ้อ

๒.๕.๑) บ้านคลองชะนิบ ได้จัดทำโครงการป่าชุมชนบ้านคลองชะนิบ ปีที่เริ่มโครงการ
๒๕๔๓ ตั้งอยู่ที่ บ้านคลองชะนิบ (หมู่ ๓) ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี มีเนื้อที่ ๓๑
ไร่ งาน ตารางวาประเภทป่า ป่าสงวนแห่งชาติ

๑) มีทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ติดกับป่าสงวน มีการบริหารจัดการพื้นที่ป่า ดังนี้

๑.๑) มีการทำแนวกันไฟ นำโดยผู้นำชุมชน และชาวบ้าน บ้านคลองชะนิบ โดย
การทำเป็นถนนดิน ป่าชั้นนอกถากถางเก็บกวาดพื้นที่ให้โล่งเตียน ไม่ให้มีใบไม้แห้ง กิ่งไม้แห้ง หรือ
หญ้าแห้งกองสุม เพราะหากเกิดไฟไหม้จะเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี ทำให้ไฟปะทุ และลุกลามอย่างรวดเร็ว

๑.๒) การทำแนวเขตป่าชุมชน เป็นแนวที่บ่งบอกถึงขอบเขตของพื้นที่ป่าแต่ละป่า
อาจเป็นแนวที่แบ่งได้โดยธรรมชาติ เช่น แนวลำห้วย แม่น้ำ หรือสันเขา หรือเป็นแนวที่สร้างขึ้นมาโดย
การกระทำของมนุษย์ เช่น การติดป้ายแสดงขอบเขตพื้นที่การฝังเสาหลักแนวเขต ขุดร่องน้ำล้อมรอบ
แนวเขตป่าชุมชน การถางป่าเป็นแนวเขต ซึ่งอาจใช้ประโยชน์เป็นแนวกันไฟและทางลาดตระเวนป่า
ไปพร้อมกันด้วยก็ได้ หรือการปลูกต้นไม้กินได้ล้อมรอบเป็นแนวเขต เช่น ขี้เหล็ก สะเดา

๑.๓) จุดประสงค์การทำแนวกันไฟบ้านคลองชะนิบ

๑.๓.๑) เพื่อป้องกันไม่ให้ไฟป่าลุกลามเข้าไปในพื้นที่ที่จะคุ้มครอง

๑.๓.๒) เพื่อแบ่งพื้นที่คุ้มครองออกเป็นส่วน ๆ สะดวกในการควบคุมไฟ

๑.๓.๓) เพื่อใช้เป็นเส้นทางตรวจการณ์ระวังไฟป่า

๑.๓.๔) เป็นแนวตั้งรับในการดับไฟป่า

๒.๖) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗ ณ บ้าน
คลองชะนิบ เมื่อเวลา ๑๔.๒๐ น. สิ้นสุดการสัมภาษณ์ เวลา ๑๕.๐๐ น. เกี่ยวกับ รูปแบบการการ

^๖ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

บริหารจัดการชุมชน การบริหารจัดการพื้นที่ป่า ทรัพยากรธรรมชาติของหมู่ ๓ บ้านคลองชะนีบน ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสกก จังหวัดอุทัยธานี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การลาดตระเวนป้องกันรักษาป่า จะมีลักษณะคล้ายกับการลาดตระเวนป้องกันไฟป่า แตกต่างกันตรงที่การลาดตระเวนป้องกันไฟป่านั้นจะทำการลาดตระเวนเฉพาะฤดูกาลที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดไฟป่าเท่านั้น

แผนภาพที่ ๔.๑๑ ภาพการเดินลาดตระเวนป้องกันรักษาป่า

แต่การลาดตระเวนป้องกันรักษาป่านั้นจะทำการลาดตระเวนอย่างต่อเนื่องแล้วแต่การกำหนดของแต่ละชุมชนว่าจะจัดเวรยามในการลาดตระเวน เดินตรวจป่า มีการเดินตรวจป่า นำโดยผู้นำในชุมชน เจ้าหน้าที่ และชาวบ้าน บ้านคลองชะนีบน โดยจะเดินตรวจป่าทุก ๆ วันที่ ๔ ของทุกเดือน มีจุดประสงค์ของการเดินการลาดตระเวนป้องกันรักษาป่า คือ

๑) ตรวจการณ์ได้ใกล้ขีดบริเวณที่เกิดไฟป่าได้มากที่สุด ทำให้ทราบตำแหน่งไฟ และสถานการณ์ของไฟในขณะนั้นอย่างถูกต้อง และชัดเจน

๒) เมื่อตรวจพบไฟป่า สามารถทำหน้าที่หมู่ดับไฟป่าเคลื่อนที่เร็วเข้าสกัดไฟได้ทันที ซึ่งถ้ายังเป็นไฟขนาดเล็ก ก็สามารถดับไฟนั้นได้เลยโดยไม่ต้องแจ้งขอกำลังจากหน่วยดับไฟป่า หรือถ้าเป็นไฟขนาดใหญ่ก็จะเข้าควบคุมไม่ให้ไฟนั้นลุกลามออกไปมากนัก เพื่อประวิงเวลารอกำลังหลักจากหน่วยควบคุมไฟป่าที่กำลังเดินทางไปสมทบ

๓) ทำหน้าที่เป็นหน่วยประชาสัมพันธ์ป้องกันไฟฟ้าเคลื่อนที่ หากลาดตะเวนผ่านหมู่บ้าน หรือลาดตะเวนไปพบกับประชาชน

๔) การลาดตะเวนของเจ้าหน้าที่ในป่าเป็นการสร้างความกดดันเพื่อป้องปรามการตัดไม้ทำลายป่า และการจุดไฟเผาป่าไปในตัว

๕) ประหยัดค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะค่าน้ำมันเชื้อเพลิง

๒.๗) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗^๗ ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗ ณ บ้านคลองชะนีบน เมื่อเวลา ๑๕.๑๐ น. สิ้นสุดการสัมภาษณ์ เวลา ๑๕.๔๕ น. เกี่ยวกับ รูปแบบการการบริหารจัดการชุมชน การบริหารจัดการพื้นที่ป่า ทรัพยากรธรรมชาติของหมู่ ๓ บ้านคลองชะนีบน ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสกก จังหวัดอุทัยธานี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

คณะกรรมการป่าชุมชนและชาวบ้านบ้านคลองชะนีบน หมู่ที่ ๓ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสกก จังหวัดอุทัยธานี ได้รวมพลังบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านคลองชะนีบนกันอย่างสุดพลัง ดังนี้

๑) การทำแนวกันไฟ ผู้นำชุมชนและชาวบ้านจัดทีมทำแนวกันไฟด้วยการขุดถนนดินในป่าขึ้นนอก! พร้อมทั้งจัดการเคลียร์พื้นที่ให้โล่งสะอาดไร้ใบไม้แห้งและกิ่งไม้ที่อาจกลายเป็นเชื้อเพลิงให้ไฟป่าแผดเผาได้อย่างรวดเร็ว แนวเขตป่าชุมชนที่สร้างขึ้นนั้นเป็นตัวบ่งบอกพื้นที่ชัดเจน เช่น แนวลำห้วยหรือสันเขา หรือจะติดป้ายบอกเขตและขุดร่องน้ำรอบ ๆ ก็ได้ การถางป่าเป็นแนวเขตนี้อยู่ช่วยเป็นแนวกันไฟและทางลาดตระเวนได้ไปในตัว แถมการปลูกต้นไม้ให้ผล เช่น ขี้เหล็ก สะเดา ยังเป็นการสร้างเขตที่มีประโยชน์ กล่าวคือ

๑.๑) ป้องกันไม่ให้ไฟป่าลุกลามเข้ามาในพื้นที่คุ้มครอง

๑.๒) แบ่งพื้นที่คุ้มครองให้เป็นส่วนๆ เพื่อควบคุมไฟได้ง่ายขึ้น

๑.๓) ใช้เส้นทางตรวจการณ์ป้องกันไฟฟ้า

๑.๔) เป็นแนวตั้งรับในการดับไฟฟ้า

๒) การลาดตระเวนป้องกันรักษาป่า การลาดตระเวนนี้มีลักษณะคล้ายการลาดตระเวนไฟฟ้า แต่จะอย่างต่อเนื่อง โดยมีการกำหนดเวรยามลาดตระเวนเพื่อดูแลป่า โดยมีผู้นำชุมชนเจ้าหน้าที่ และชาวบ้านร่วมเดินตรวจป่าทุกวันที่ ๔ ของทุกเดือน โดยมี จุดประสงค์ของการลาดตระเวนป้องกันรักษาป่า บ้านคลองชะนีบน คือ

^๗ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

๒.๑) ตรวจการณ์ใกล้ชิดบริเวณที่เกิดไฟฟ้าเพื่อทราบสถานการณ์อย่างถูกต้อง

๒.๒) เมื่อตรวจพบไฟขนาดเล็ก สามารถดับได้ทันที

๒.๓) ประชาสัมพันธ์ป้องกันไฟฟ้าเคลื่อนที่เมื่อเดินตรวจในชุมชน

๒.๔) สร้างความกดดันในการป้องปรามการตัดไม้ทำลายป่า

๒.๕) ประหยัดค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะค่าน้ำมันเชื้อเพลิง!

๒.๘) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๘^๔ ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗ ณ บ้านคลองชะนีบน เมื่อเวลา ๑๖.๐๐ น. สิ้นสุดการสัมภาษณ์ เวลา ๑๖.๔๕ น. เกี่ยวกับ รูปแบบการการบริหารจัดการชุมชน การบริหารจัดการพื้นที่ป่า ทรัพยากรธรรมชาติของหมู่ ๓ บ้านคลองชะนีบน ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสั๊ก จังหวัดอุทัยธานี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การลาดตระเวนเพื่อป้องกันและรักษาป่าชุมชนบ้านคลองชะนีบนอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยป้องกันและพัฒนาป่าไม้ ที่ อน.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสั๊ก ร่วมกับคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคลองชะนีบน เพื่อดำเนินการลาดตระเวนป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับการป่าไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านคลองชะนี หมู่ที่ ๓ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสั๊ก จังหวัดอุทัยธานี

การลาดตระเวนป้องกันรักษาป่ามีลักษณะคล้ายกับการลาดตระเวนป้องกันไฟฟ้า แต่แตกต่างกันตรงที่การลาดตระเวนป้องกันไฟฟ้าจะดำเนินการเฉพาะในฤดูกาลที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดไฟฟ้าเท่านั้น ขณะที่การลาดตระเวนป้องกันรักษาป่าจะดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของแต่ละชุมชนในการจัดเวรยามเพื่อเดินตรวจสอบป่า โดยมีผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ และชาวบ้านในบ้านคลองชะนีบนร่วมกันเดินตรวจป่าทุกวันที่ ๔ ของทุกเดือน

การจัดการป่าชุมชนระหว่างรัฐกับชุมชนบ้านคลองชะนีบน หมู่ที่ ๓ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสั๊ก จังหวัดอุทัยธานี มีการวางแผนโครงการร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น เช่น โครงการส่งเสริมการปลูกป่าเพิ่มในพื้นที่ป่าชุมชนและการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โครงการรักษาน้ำ รักษาป่า รวมถึงโครงการทำฝายชะลอน้ำในป่าชุมชน นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนขึ้นเพื่อร่วมกันดูแลและพัฒนาป่าชุมชนบ้านคลองชะนีบน

^๔ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

จากข้อมูลที่กำลังมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่าการจัดการพื้นที่ระหว่างรัฐกับชุมชนบ้านคลองชะนีนี้นั้น คณะกรรมการป่าชุมชนมีการลาดตระเวนร่วมกับหน่วยอนุรักษ์ทุกวันที่ ๔ ของทุกเดือน เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติในป่าชุมชน ซึ่งจะนำกลับมาวิเคราะห์ปัญหาเพื่อจัดสรรการใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องและเพียงพอ

๓) แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

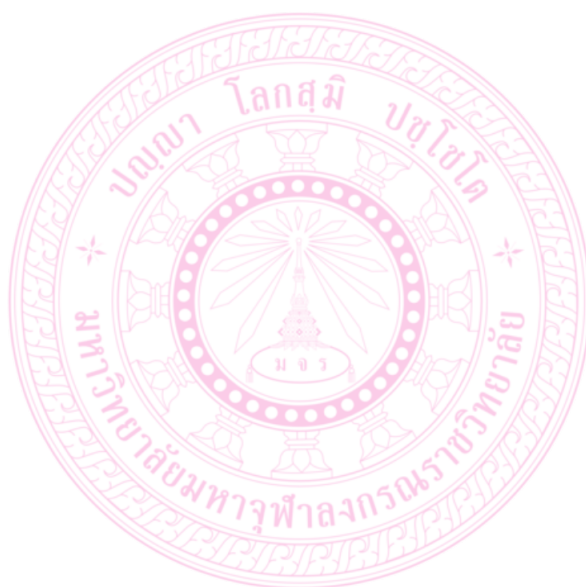
ผู้ศึกษาวิจัยได้แจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ในการดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานโดยกำหนดชุมชนโดยรอบพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ประกอบด้วย หมู่ ๓ บ้านคลองชะนีนี้นับและหมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์ กับตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คำนวณโดยใช้ สูตร ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) จำนวน ๒๘๘ คน ดังรายละเอียดที่แสดงใน ตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนความถี่ และค่าร้อยละ ในตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ ชาย	๑๐๙	๓๘.๐๐
หญิง	๑๗๙	๖๒.๐๐
รวม	๒๘๘	๑๐๐.๐๐
อายุ ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๖๖	๒๓.๐๐
๒๐ - ๔๐ ปี	๑๐๗	๓๗.๐๐
๔๑ - ๖๐ ปี	๔๖	๑๖.๐๐
๖๑ ปีขึ้นไป	๖๙	๒๔.๐๐
รวม	๒๘๘	๑๐๐.๐๐
วุฒิการศึกษา ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๖๗	๕๘.๐๐
ปริญญาตรี	๗๘	๒๗.๐๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๔๓	๑๕.๐๐
รวม	๒๘๘	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า เพศ ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เพศหญิง จำนวน ๑๗๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๐๐ รองลงมา เพศชาย จำนวน ๑๐๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๐๐ อายุ ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุ ๒๐ - ๔๐ ปี จำนวน ๑๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๐๐ อายุ ๖๑

ปีขึ้นไป จำนวน ๖๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๐๐ อายุ ต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐๐ อายุ ๔๑ – ๖๐ ปี จำนวน ๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๐๐ วุฒิการศึกษา ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๐๐ ปริญญาตรี จำนวน ๗๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๐๐ สูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๐๐

ขั้นตอนที่ ๒ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย ดังรายละเอียดที่แสดงใน ตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ในขั้นตอนที่ ๒

รายละเอียดประเด็นพิจารณา	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย			
๑. ท่านคิดว่าการจัดการภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชนบริเวณห้วยขาแข้งมีความจำเป็นอย่างยิ่ง	๔.๕๔	๐.๗๐	มากที่สุด
๒. ท่านรู้สึกว่าการรักษาทรัพยากรธรรมชาติในห้วยขาแข้งมีผลต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน	๔.๑๓	๐.๐๕	มาก
๓. ท่านเห็นว่าชุมชนมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ภูมินิเวศในพื้นที่ห้วยขาแข้ง	๔.๐๑	๐.๙๕	มาก
๔. ท่านคิดว่าการให้ความรู้และการฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดการภูมินิเวศแก่ชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ	๔.๔๙	๐.๘๗	มาก
๕. ท่านเชื่อว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการจัดการภูมินิเวศจะส่งผลดีต่อความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ	๔.๒๑	๐.๙๙	มาก
๖. ท่านรู้สึกว่าการใช้เทคโนโลยีในการจัดการภูมินิเวศช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	๓.๗๒	๑.๔๓	มาก
๗. ท่านเห็นว่าการจัดการขยะและมลพิษในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการภูมินิเวศที่มีประสิทธิภาพ	๔.๓๗	๐.๗๖	มาก
๘. ท่านคิดว่าการส่งเสริมการปลูกพืชพื้นเมืองในชุมชนช่วยอนุรักษ์ภูมินิเวศในห้วยขาแข้ง	๔.๗๓	๑.๑๔	มาก
๙. ท่านรู้สึกว่าการมีพื้นที่สีเขียวในชุมชนมีผลดีต่อภูมินิเวศและสุขภาพของชุมชน	๔.๐๘	๐.๙๙	มาก
๑๐. ท่านเห็นว่าการร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐและชุมชนในการจัดการภูมินิเวศเป็นสิ่งจำเป็น	๔.๕๑	๐.๘๕	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ในขั้นตอนที่ ๒ ในภาพรวม อยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}$ = ๔.๑๘, S.D. = ๑.๐๓) เมื่อพิจารณาแบบสอบถามเพื่อการวิจัยเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับ มากที่สุด จำนวน ๒ ข้อ และในระดับ มาก จำนวน ๘ ข้อ

๔.๒ ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของข้อที่ ๒

เพื่อศึกษาการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

การจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมสูง แนวทางในการจัดการผังภูมินิเวศในพื้นที่นี้ควรครอบคลุมหลายด้าน ดังนี้

๔.๒.๑ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ

๑) รักษาพื้นที่ป่าไม้และแหล่งน้ำ การจำกัดการใช้พื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า รวมถึงการฟื้นฟูพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย

๒) ปกป้องชนิดพันธุ์ที่ใกล้สูญพันธุ์ การกำหนดเขตอนุรักษ์เฉพาะสำหรับสัตว์ป่าที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ รวมถึงการป้องกันการลักลอบล่าสัตว์

๓) การฟื้นฟูระบบนิเวศ การปลูกป่าและการฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมเพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศในพื้นที่

แผนภาพที่ ๔.๑๒ กิจกรรมจิตอาสาปลูกป่า

๑. บ้านคลองชะนีบน

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพในบ้านคลองชะนีบน ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากพื้นที่นี้ตั้งอยู่ใกล้เขต รักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

ดังนั้น ชุมชนบ้านคลองชะนีบนจึงมีบทบาทสำคัญในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศและ ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่นี้ โดยผู้นำชุมชน คณะกรรมการแต่ละด้านในชุมชน ประกอบด้วย

๑.๑ ผู้นำชุมชน

- ๑) นายเข้มเพชร แซ่ตั้ง ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนี
- ๒) นางเอื้องผึ้ง แสงศรี ตำแหน่ง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ
- ๓) นายพงษ์ศักดิ์ จันทร์ศรี ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
- ๔) นางสาวจิราพร สอนบ่อแร่ ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
- ๕) นางอาทิตย์ยา พงษ์ประเสริฐ ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

๑.๒ คณะกรรมการหมู่บ้าน

- ๑) นายอนงค์ วอเพ็ชร
- ๒) นายทองคำ เตยหอม
- ๓) นายสมโภชน์ พงษ์ประเสริฐ
- ๔) นายปกรณ์ชัย กาญจนเมฆินทร์
- ๕) นางชุติมา เทียนทอง
- ๖) นางพรพรรณ คุณปล้อง
- ๗) นางณัฐสุตา แก้วหนองยาง
- ๘) นางวิไลลักษณ์ เนียมนุช
- ๙) นางประคอง ธรรมสอน
- ๑๐) นางภัทรา เนียมจันทร์

๑.๓ คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้านคลองชะนิบ หมู่ที่ ๓ ตำบลป่าอ้อ
อำเภอลานสั๊ก จังหวัดอุทัยธานี

๑) นายเข้มเพชร แซ่ตั้ง	ประธาน
๒) นายเอื้องผิ้ง แสงศรี	รองประธาน
๓) นางชุติมา เทียนทอง	เลขานุการ
๔) นางสาวสมปอง เตยหอม	เหรัญญิก
๕) นางสาวจิราพร สอนบ่อแร่	กรรมการ
๖) นางบุบผา สุขสบาย	กรรมการ
๗) นายณรงค์ พันธุ์รอด	กรรมการ

๑.๔ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ประจำหมู่บ้านคลองชะนิบ หมู่ที่ ๓ ตำบลป่าอ้อ
อำเภอลานสั๊ก จังหวัดอุทัยธานี

๑) นายเข้มเพชร แซ่ตั้ง
๒) นายพงษ์ศักดิ์ จันทร์ศรี
๓) นายเอื้องผิ้ง แสงศรี
๔) นางอาทิตย์ยา พงษ์ประเสริฐ
๕) นางสาวจิราพร สอนบ่อแร่
๖) นางชุติมา เทียนทอง
๗) นางบุบผา สุขสบาย
๘) นางสาวสมปอง เตยหอม
๙) นางสาวสยาม ศรีไชย

๑.๕ คณะกรรมการกองทุนเงินล้าน ประจำหมู่บ้านคลองชะนิบ หมู่ที่ ๓ ตำบลป่าอ้อ
อำเภอลานสั๊ก จังหวัดอุทัยธานี

๑) นายเข้มเพชร แซ่ตั้ง	ประธาน
๒) นายเอื้องผิ้ง แสงศรี	รองประธาน

๓) นางชุติมา เทียนทอง	เลขานุการ
๔) นางสาวปออง เตยหอม	เหรัญญิก
๕) นางสาวจิราพร สอนบ่อแร่	กรรมการ
๖) นางบุบผา สุขสบาย	กรรมการ
๗) นายณรงค์ พันธุ์รอด	กรรมการ

๑.๖ แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ

๑) การจัดการป่าและทรัพยากรป่าไม้

การอนุรักษ์ป่าชุมชน ชุมชนบ้านคลองชะนีนับมีการจัดการป่าชุมชนโดยการรักษาพื้นที่ป่าที่สำคัญในด้านการเก็บหาของป่า การจัดการใช้ไม้และพืชสมุนไพรอย่างยั่งยืน รวมถึงการปลูกป่าเพิ่มเติมเพื่อฟื้นฟูพื้นที่ที่ถูกทำลาย

การป้องกันการลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเฝ้าระวัง และรายงานการกระทำผิดเกี่ยวกับการลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์ โดยมีการทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐ และองค์กรอนุรักษ์

๒) การฟื้นฟูและรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ

การฟื้นฟูระบบนิเวศท้องถิ่น การปลูกพืชท้องถิ่นและการอนุรักษ์พันธุ์พืชที่ใกล้สูญพันธุ์ รวมถึงการฟื้นฟูพื้นที่ที่เคยถูกใช้ประโยชน์ในทางที่ไม่ยั่งยืน

การสร้างแหล่งน้ำและที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า การสร้างและรักษาแหล่งน้ำตามธรรมชาติในพื้นที่ป่า เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งน้ำสำหรับสัตว์ป่า

๓) การส่งเสริมเกษตรยั่งยืน

การเกษตรผสมผสาน การใช้ระบบเกษตรผสมผสานที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เช่น การปลูกพืชหลากหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน การปลูกพืชคลุมดินเพื่อลดการกัดเซาะดิน และการใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนการใช้สารเคมี

แผนภาพที่ ๔.๑๓ การทำการเกษตรของชาวบ้าน

การลดการใช้สารเคมี ส่งเสริมการลดการใช้สารเคมีในเกษตรกรรม โดยใช้วิธีธรรมชาติในการควบคุมศัตรูพืชและการบำรุงดิน

๔) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การดูนก หรือการเรียนรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร โดยมีชุมชนเป็นผู้นำในการจัดการและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

การกระจายรายได้ให้ชุมชน การสร้างกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ เช่น การจัดแสดงวัฒนธรรมท้องถิ่น การทำหัตถกรรม และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนในชุมชน

๕) การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการอนุรักษ์

การสร้างความรู้และการศึกษา การให้ความรู้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการจัดอบรม การสัมมนา และการสื่อสารผ่านสื่อต่าง ๆ

แผนภาพที่ ๔.๑๔ การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการอนุรักษ์

การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชน การทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนบ้านคลองชะนีนับและชุมชนใกล้เคียงในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน

แนวทางเหล่านี้สามารถช่วยให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพในบ้านคลองชะนีนับประสบความสำเร็จและเป็นแบบอย่างของการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ชนบทที่มีความสำคัญทางระบบนิเวศ

๒. บ้านทรัพย์สมบูรณ์

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพในบ้านทรัพย์สมบูรณ์ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี มีความสำคัญเนื่องจากพื้นที่นี้อยู่ใกล้กับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งเป็นพื้นที่มรดกโลกที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง การอนุรักษ์ในพื้นที่นี้มีเป้าหมายเพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ และส่งเสริมความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยผู้นำชุมชน คณะกรรมการแต่ละด้านในชุมชนที่มี ดังนี้

๒.๑ การปกครอง

กำนันตำบลระบำ	นายอนุพันธ์ สารสุวรรณ
ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๑๒	นายเริงชัย ฉิมมาลี
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	นางอัมรา สามมาลี นายแพน บุญผิว

สมาชิก อบต. นายคมกฤต วงศ์วรรณ

๒.๒ ผู้ทรงคุณวุฒิ

นางบัวทิพย์ ลำเลิศ

นางเอียง ป่าคู่

นางอรุณ ไช้ญญการ

นางสาวเบญจมาศ เกิดสมบุญ

นางฉวี มูลมา

นางอุษา บุญผิว

นายปราโมทย์ กองสูงเนิน

นางลำพึง เล็งหนองแบน

๒.๓ ผู้นำคุ้ม

นางสมหมาย รักเขตรการ

นายอาด โนลาด

นางสาวเตือนใจ หมื่นชำนาญ

๒.๔ ผู้นำกลุ่มสตรี

นางเครือวัลย์ ฉิมมาลี (ประธานกลุ่มสตรี)

นางบุญล้อม แตนพรม

๒.๕ ผู้นำกลุ่มเยาวชน

นางวิมล โพธิ์คำ

๒.๖ ผู้นำกลุ่มกองทุน

นางปัทมวรรณ หมื่นชำนาญ

๒.๗ ผู้นำกลุ่มอาชีพ

นายสี พลอยนิล

๒.๘ ผู้นำหอพื้นบ้าน

นายเมือง นาล้านาค

๒.๙ กรรมการอำนวยการ ๑๐๐ ปี

นายอาทิตย์ เหล่าประชา

นายสุนัน นารี

นายจงอาจ ล้าเลิศ

นายชัยยุทธ ทำดี

นายนาวัน หงส์ทอง

นายวิสูตร โคตรบุตร

๒.๑๐ กลุ่มกิจกรรม/อาชีพ

กลุ่มสตรี-แม่บ้าน ปีที่จัดตั้ง ๒๕๖๐ จำนวนสมาชิก ๑๕๐ คน เงินทุน ๐ บาท

ชื่อประธาน นางเครือวัลย์ ฉิมมาลี

กลุ่มปลูกมัน ปีที่จัดตั้ง ๒๕๕๘ จำนวนสมาชิก ๑๐ คน เงินทุน ๑๐๐,๐๐๐ บาท

ชื่อประธาน นางเครือวัลย์ ฉิมมาลี

แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ

๑) การจัดการป่าและทรัพยากรป่าไม้

การรักษาป่าชุมชน บ้านทรัพย์สมบูรณ์มีการจัดการป่าชุมชนที่เข้มแข็ง โดยชาวบ้านร่วมกันดูแลรักษาพื้นที่ป่าที่สำคัญ ซึ่งรวมถึงการป้องกันการบุกรุกและการตัดไม้ทำลายป่า

การปลูกป่าและฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรม การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ที่เคยถูกใช้ประโยชน์มาก่อน เพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินและเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ

๒) การฟื้นฟูและรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ

การอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัตว์ท้องถิ่น ส่งเสริมการปลูกพืชท้องถิ่นและการรักษาสัตว์ที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ รวมถึงการป้องกันการสูญพันธุ์ของสัตว์ป่าที่สำคัญในพื้นที่

การสร้างแหล่งน้ำและการฟื้นฟูพื้นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า การดูแลและรักษาแหล่งน้ำในธรรมชาติ เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรของชุมชน

๓) การส่งเสริมเกษตรยั่งยืน

การเกษตรอินทรีย์ ชุมชนส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ที่ลดการใช้สารเคมี โดยใช้ปุ๋ยธรรมชาติและวิธีการปลูกที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม

การเกษตรผสมผสาน การปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกันเพื่อลดความเสี่ยงจากโรคพืชและศัตรูพืช และเพิ่มความหลากหลายของผลิตผลทางการเกษตร

๔) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การดูนก และการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตท้องถิ่น ซึ่งชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

แผนภาพที่ ๔.๑๕ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น การผลิตและจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น เช่น ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม หรือผลิตภัณฑ์จากเกษตรอินทรีย์ ซึ่งช่วยสร้างรายได้เสริมและลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่มียั่งยืน

๕) การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการอนุรักษ์

การศึกษาและเผยแพร่ความรู้ การจัดกิจกรรมอบรมและให้ความรู้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การจัดอบรมเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ หรือการจัดสัมมนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การวางแผนการใช้ที่ดินหรือการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพในบ้านทรัพย์สมบูรณ์เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนและการสนับสนุนจากภายนอก โดยมีเป้าหมายเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

๔.๒.๒ การจัดการการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน

๑) การวางผังชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

การจัดทำผังเมืองหรือผังชุมชนที่คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่การเกษตร และพื้นที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับภูมิประเทศและระบบนิเวศ

๒) การเกษตรยั่งยืน

การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์และเกษตรแบบผสมผสานเพื่อลดการใช้สารเคมีและรักษาคุณภาพดินและน้ำ

๑. บ้านคลองชะนิบ

การจัดการการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืนในบ้านคลองชะนิบ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี มีความสำคัญเนื่องจากพื้นที่นี้มีความหลากหลายทางธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของบริเวณใกล้เคียงกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งเป็นมรดกโลก การจัดการที่ดินอย่างยั่งยืนในพื้นที่นี้ช่วยรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

๑.๑ แนวทางการจัดการการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน

๑.๑.๑ การวางแผนที่ดินที่สอดคล้องกับภูมิประเทศและธรรมชาติ

๑) การกำหนดพื้นที่การใช้ที่ดินที่เหมาะสม การจัดสรรที่ดินตามลักษณะภูมิประเทศ เช่น พื้นที่ลาดชันใช้สำหรับการปลูกป่า พื้นที่ราบใช้สำหรับการเกษตร และการกำหนดเขตอนุรักษ์ พื้นที่ป่าที่มีความสำคัญทางระบบนิเวศ

๒) การสร้างโซนนิ่ง การกำหนดเขตพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชน เช่น เขตที่อยู่อาศัย เขตเกษตร เขตป่าอนุรักษ์ เพื่อให้การใช้ที่ดินเป็นไปอย่างเป็นระเบียบและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

๑.๒ การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน

๑) เกษตรผสมผสานและเกษตรอินทรีย์ การส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานที่ใช้พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน รวมถึงการทำเกษตรอินทรีย์ที่ไม่ใช้สารเคมีซึ่งช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน

๒) การอนุรักษ์ดินและน้ำ การใช้วิธีการอนุรักษ์ดิน เช่น การปลูกพืชคลุมดิน การสร้างระบบชลประทานแบบยั่งยืน เพื่อป้องกันการพังทลายของดินและการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

แผนภาพที่ ๔.๑๖ การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน

๑.๓ การจัดการพื้นที่ป่าและการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรม

๑) การปลูกป่าและฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรม การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ที่ถูกทำลายหรือพื้นที่ที่มีการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั่งยืนเพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่

๒) การจัดการป่าชุมชน การจัดการป่าชุมชนที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า เช่น การกำหนดกฎเกณฑ์ในการเก็บหาของป่า การดูแลแหล่งน้ำในป่า และการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่า

๑.๔ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

๑) การใช้พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าและแหล่งธรรมชาติที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดทำเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การท่องเที่ยวดูนก ซึ่งมีการกำหนดจำนวนผู้เข้าเยี่ยมชมให้เหมาะสมเพื่อรักษาความสมบูรณ์ของพื้นที่

๒) การสร้างศูนย์การเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ส่งเสริมการใช้พื้นที่ในการสร้างแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น พิพิธภัณฑ์ชุมชน การจัดนิทรรศการที่แสดงถึงวิถีชีวิตและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

แผนภาพที่ ๔. ๑๗ การสร้างศูนย์การเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

๑.๕ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการตัดสินใจ

๑) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนการใช้ที่ดิน การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสภาพแวดล้อม

๒) การสร้างความตระหนักรู้และการศึกษา การจัดอบรมและให้ความรู้แก่ชาวบ้านเกี่ยวกับแนวทางการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืนและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการสร้างความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

แนวทางเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างความยั่งยืนในการใช้ที่ดินในบ้านคลองชะนีนบน ซึ่งไม่เพียงแต่รักษาความสมดุลของระบบนิเวศ แต่ยังส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนอีกด้วย

แผนภาพที่ ๔.๑๘ การมีส่วนร่วมของชุมชน

๒. บ้านทรัพย์สมบูรณ์

การจัดการการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืนในบ้านทรัพย์สมบูรณ์ ตำบลระบำ อำเภอลานสีก จังหวัดอุทัยธานี มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากพื้นที่นี้มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และอยู่ใกล้กับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งเป็นพื้นที่มรดกโลก การจัดการที่ดินอย่างยั่งยืนในพื้นที่นี้ไม่เพียงแต่ช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศ แต่ยังส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับคนในชุมชน

๒.๑ แนวทางการจัดการการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน

๒.๑.๑ การวางแผนที่ดินที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและธรรมชาติ

๑) การจัดสรรที่ดินตามลักษณะภูมิประเทศ การจัดสรรพื้นที่ใช้ที่ดินตามลักษณะภูมิประเทศและการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การกำหนดเขตพื้นที่สำหรับการเกษตร การอยู่อาศัย และการอนุรักษ์ป่า

๒) การสร้างโซนนิ่ง การจัดทำโซนนิ่งหรือการแบ่งเขตพื้นที่ให้ชัดเจน เช่น พื้นที่เกษตร พื้นที่ป่าอนุรักษ์ และพื้นที่ชุมชน เพื่อลดการบุกรุกและการทำลายพื้นที่ธรรมชาติ

๒.๒ การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน

๑) เกษตรผสมผสาน การส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานที่ไม่เน้นการปลูกพืชชนิดเดียว แต่ให้ความสำคัญกับการปลูกพืชหลากหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งช่วยลดความเสี่ยงจากศัตรูพืชและสร้างรายได้ที่หลากหลายให้กับครัวเรือน

๒) การใช้เทคโนโลยีการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่ช่วยลดการใช้สารเคมี เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์และวิธีการควบคุมศัตรูพืชตามธรรมชาติ เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินและคุณภาพน้ำ

๒.๓ การฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่ป่า

๑) การปลูกป่าและฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรม การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ที่เคยถูกทำลายหรือเสื่อมโทรม เพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินและส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่

๒) การจัดการป่าชุมชน การจัดการป่าชุมชนให้มีความยั่งยืน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและอนุรักษ์ป่า รวมถึงการกำหนดกฎระเบียบในการเก็บหาของป่าอย่างเหมาะสม

๒.๔ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

๑) การท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เน้นการศึกษาธรรมชาติและอนุรักษ์ เช่น การเดินป่า การดูนก และการเรียนรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร โดยชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยว

๒) การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว การส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การผลิตและจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น การจัดแสดงวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน

๒.๕ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการที่ดิน

๑) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ที่ดินและการพัฒนาชุมชน เพื่อให้การจัดการที่ดินสอดคล้องกับความต้องการของคนในท้องถิ่นและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๒) การให้ความรู้และการศึกษา การจัดอบรมและให้ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับแนวทางการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การจัดการการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืนในบ้านทรัพย์สมบูรณ์จะช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ขณะเดียวกันก็สามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ให้คงอยู่ต่อไปในระยะยาว

๒.๖ การเดินทางเข้าหมู่บ้าน

จากที่ว่าการอำเภอลานสัก มุ่งหน้าทางทิศตะวันตก ไปยังถนนเส้นไปห้วยขาแข้ง แยกซ้าย ทางไปบ้านท่ามะนาว หมู่ ๑ ตำบลระบำ ตามถนนลาดยางประมาณ ๗ กิโลเมตร แยกซ้ายตรงป้ายศีรี วงศ์ หมู่ ๑๕ ตำบลระบำ ตรงเสาโทรศัพท์ตามถนนลาดยาง มา ๑ กิโลเมตร ก็ถึงหมู่บ้านทรัพย์ สมบูรณ์ แหล่งน้ำธรรมชาติ คลองบ้านทรัพย์สมบูรณ์

๒.๗ สาธารณูปโภค

อ่างเก็บน้ำ ๑๐๐ ปี บ้านทรัพย์สมบูรณ์

สระเก็บน้ำ สปก.โนไร่ จำนวน ๒๐ แห่ง

๔.๒.๓ การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่น

๑) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดเส้นทางเดินป่า การ ดูนก หรือการเรียนรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรและวัฒนธรรมท้องถิ่น

แผนภาพที่ ๔.๑๙ กิจกรรมการเดินป่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรมการเดินป่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนโดยชุมชน และนิสิตเข้าร่วมศึกษา การเดินป่าของชุมชนเพื่อเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติ และให้ชุมชนได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ นิสิต และนักท่องเที่ยวที่สนใจในการศึกษาเชิงนิเวศของชุมชน

๒) ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น

การรักษาและฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน เช่น การทำหัตถกรรมพื้นบ้านและการเกษตรแบบดั้งเดิม

๑. บ้านคลองชะนิบ

การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่นในบ้านคลองชะนิบ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสกก จังหวัดอุทัยธานี เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถเจริญเติบโตและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ขณะเดียวกันก็สามารถรักษาเอกลักษณ์และความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นได้ การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต้องอาศัยการวางแผนและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของท้องถิ่น

๑.๑ แนวทางการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่น

๑.๑.๑ การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน

๑) การเกษตรอินทรีย์และเกษตรผสมผสาน ส่งเสริมให้ชาวบ้านทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อลดการใช้สารเคมีและสร้างผลผลิตที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค ควบคู่กับการทำเกษตรผสมผสานซึ่งรวมถึงการปลูกพืชหลากหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน เพื่อเพิ่มรายได้และความมั่นคงทางอาหาร

๒) การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรและการตลาด การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อรวมกลุ่มกันผลิตและจำหน่ายสินค้าเกษตร รวมถึงการสร้างช่องทางการตลาดใหม่ ๆ เช่น ตลาดออนไลน์ หรือการทำสัญญากับร้านค้าหรือบริษัทใหญ่ ๆ เพื่อให้มีตลาดรองรับผลผลิตอย่างต่อเนื่อง

๑.๑.๒ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม

๑) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การดูนก หรือการเยี่ยมชมพื้นที่ป่า ซึ่งต้องมีการจัดการที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ไม่ซ้ำใคร

๒) การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การจัดแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน การสาธิตหัตถกรรมท้องถิ่น หรือการจัดงานประเพณีท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้กับชุมชน

๑.๑.๓ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

๑) การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ผลผลิตการเกษตร หัตถกรรม หรืออาหารพื้นบ้าน ให้มีคุณภาพและมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น โดยการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ การสร้างแบรนด์ หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของตลาด

๒) การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน ส่งเสริมการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพื่อเป็นหน่วยงานที่ดูแลการผลิตและจำหน่ายสินค้าท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนอื่นๆ และภาครัฐในการพัฒนาศักยภาพการผลิต

๑.๑.๔ การพัฒนาสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน

๑) การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค การปรับปรุงและขยายโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน น้ำประปา และไฟฟ้า เพื่อรองรับการเติบโตของชุมชนและการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนาระบบการสื่อสารที่ทันสมัยเพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและโอกาสทางธุรกิจได้ดีขึ้น

๒) การจัดตั้งศูนย์บริการชุมชน การจัดตั้งศูนย์บริการชุมชนที่ให้บริการทางการศึกษา สาธารณสุข และการฝึกอบรมต่างๆ เพื่อเพิ่มทักษะและความรู้ให้กับชาวบ้าน รวมถึงการให้บริการด้านการเกษตรและการพัฒนาอาชีพอื่น ๆ

๑.๑.๕ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

๑) การพัฒนาองค์กรชุมชน การสร้างองค์กรหรือกลุ่มชุมชนที่มีความเข้มแข็ง เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรกร หรือกลุ่มผู้ประกอบการท้องถิ่น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนซึ่งกันและกันภายในชุมชน

๒) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนา การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาในท้องถิ่น เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของชุมชน

การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่นในบ้านคลองชะนีนับเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและการสนับสนุนจากภายนอก เพื่อสร้างความยั่งยืนในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

๒. บ้านทรัพย์สมบูรณ์

การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่นในบ้านทรัพย์สมบูรณ์ ตำบลระบำ อำเภอลานสักร จังหวัดอุทัยธานี มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเพิ่มคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น บ้านทรัพย์สมบูรณ์มีศักยภาพในด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นแหล่งรายได้และสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน

๒.๑ แนวทางการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่น

๒.๑.๑ การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน

๑) เกษตรผสมผสานและเกษตรอินทรีย์ ส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานที่รวมพืชหลายชนิดและการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่เดียวกัน เพื่อลดความเสี่ยงจากการทำเกษตรแบบชนิดเดียว (Monoculture) และเพิ่มความมั่นคงทางอาหาร การเกษตรอินทรีย์ที่ไม่ใช้สารเคมีช่วยรักษาสภาพดินและสิ่งแวดล้อมให้คงความอุดมสมบูรณ์

๒) การสร้างตลาดท้องถิ่นและการเชื่อมโยงตลาด ส่งเสริมการจัดตั้งตลาดท้องถิ่นหรือการเชื่อมโยงกับตลาดภายนอกเพื่อให้เกษตรกรสามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของตนได้อย่างต่อเนื่อง การเชื่อมโยงกับโครงการต่าง ๆ เช่น ตลาดสีเขียวหรือเครือข่ายผู้บริโภคที่ใส่ใจสุขภาพจะช่วยเพิ่มโอกาสในการขายผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์

๒.๑.๒ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม

๑) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พัฒนาการท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้และสัมผัสธรรมชาติ เช่น การเดินป่าศึกษาธรรมชาติในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งเป็นมรดกโลก การจัดเส้นทางเดินป่าหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ให้ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศในพื้นที่จะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน

๒) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่แสดงถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การจัดงานเทศกาลพื้นบ้าน การสาธิตหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการเรียนรู้วิธีการทำอาหารพื้นถิ่น ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวและช่วยกระจายรายได้สู่ชุมชน

๒.๑.๓ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน

๑) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น พัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น อาหารแปรรูป หัตถกรรมท้องถิ่น หรือผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร ด้วยการปรับปรุงคุณภาพ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ และการสร้างแบรนด์ให้เป็นที่รู้จัก เพื่อเพิ่มมูลค่าและขยายตลาดทั้งในและต่างประเทศ

๒) การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน สนับสนุนการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนที่เป็นหน่วยงานกลางในการบริหารจัดการการผลิต การตลาด และการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนและผู้บริโภค การจัดฝึกอบรมและการสนับสนุนทางการเงินสามารถช่วยให้วิสาหกิจชุมชนเติบโตอย่างยั่งยืน

๒.๑.๔ การพัฒนาสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน

๑) การพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน การปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การเข้าถึงน้ำสะอาด การพัฒนาระบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร การปรับปรุงถนนหนทาง และการติดตั้งไฟฟ้าและอินเทอร์เน็ตในพื้นที่ เพื่อยอมรับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการเพิ่มคุณภาพชีวิตของชุมชน

๒) การพัฒนาศูนย์บริการและการศึกษาชุมชน จัดตั้งศูนย์บริการชุมชนที่ให้บริการด้านการศึกษา สาธารณสุข และการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะต่างๆ โดยเฉพาะด้านการเกษตร การประกอบอาชีพ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

๒.๑.๕ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา

๑) การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ส่งเสริมการจัดตั้งและพัฒนาองค์กรชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรกร หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการตนเองและสามารถพึ่งพาตนเองได้

๒) การให้ความรู้และการศึกษา จัดอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่นในบ้านทรัพย์สมบูรณ์ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมถึงการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างความยั่งยืนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชน

๔.๒.๔ การมีส่วนร่วมของชุมชน

๑) การสร้างความรู้และความตระหนักรู้ การให้ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

๒) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ การใช้ที่ดิน และการพัฒนาโครงการต่าง ๆ

๑. บ้านคลองชะนียบ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในบ้านคลองชะนียบ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมของชุมชนไม่เพียงแต่ช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของคนในพื้นที่ แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและช่วยให้การดำเนินงานต่างๆ ประสบผลสำเร็จ

๑.๑ แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

๑.๑.๑ การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน

๑) การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน การตั้งคณะกรรมการหรือกลุ่มประสานงานภายในชุมชนเพื่อรวบรวมความคิดเห็นและความต้องการของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชน เช่น คณะกรรมการพัฒนาเขตชุมชน หรือคณะกรรมการบริหารโครงการท้องถิ่น

๒) การจัดประชุมประชาคม การจัดประชุมประชาคมเป็นประจำเพื่อให้ชาวบ้านได้มีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และร่วมกันวางแผนการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นของทุกกลุ่มในชุมชน

๑.๑.๒ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

๑) การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยการจัดเวิร์กช็อปหรือการประชุมเพื่อรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

๒) การกำหนดกฎเกณฑ์และนโยบาย ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์และนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการพื้นที่ เพื่อให้กฎเกณฑ์เหล่านั้นสะท้อนความต้องการและความคาดหวังของชาวบ้าน

๑.๑.๓ การส่งเสริมการศึกษาและการให้ข้อมูล

๑) การจัดอบรมและการให้ความรู้ จัดอบรมหรือกิจกรรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาที่ยั่งยืน และทักษะในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้กับสมาชิกในชุมชน

๒) การเผยแพร่ข้อมูล ใช้สื่อท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน สื่อสังคมออนไลน์ หรือป้ายประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ข้อมูลและข่าวสารเกี่ยวกับโครงการพัฒนาและกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน

๑.๑.๔ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

๑) การจัดกิจกรรมชุมชน ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน เช่น การทำความสะอาดพื้นที่สาธารณะ การจัดงานเทศกาล หรือการทำกิจกรรมเพื่อการศึกษาและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน

๒) การสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ สนับสนุนกลุ่มหรือองค์กรที่มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มเยาวชน หรือกลุ่มผู้หญิง ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

๑.๑.๕ การสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนอื่น

๑) การทำงานร่วมกับภาครัฐและเอกชน สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยการร่วมกันจัดทำโครงการหรือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และขอรับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก

๒) การสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่น สร้างเครือข่ายกับชุมชนใกล้เคียงหรือองค์กรชุมชนที่มีความคล้ายคลึงกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ รวมถึงการร่วมกันดำเนินโครงการที่สามารถสร้างผลกระทบในวงกว้าง

การมีส่วนร่วมของชุมชนในบ้านคลองชะนีนับเป็นการสร้างพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะช่วยให้โครงการและกิจกรรมที่ดำเนินการสามารถตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของชาวบ้านได้ดีขึ้น และสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาว

๒. บ้านทรัพย์สมบูรณ์

การมีส่วนร่วมของชุมชนในบ้านทรัพย์สมบูรณ์ ตำบลระบำ อำเภอลานสีก จังหวัดอุทัยธานี เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมช่วยให้ชุมชนมีบทบาทในการตัดสินใจและจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้การพัฒนามีประสิทธิภาพและตรงตามความต้องการของชาวบ้าน

๒.๑ แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

๒.๑.๑ การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน

๑) การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน ตั้งคณะกรรมการชุมชนหรือกลุ่มทำงานที่ประกอบด้วยตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น เกษตรกร, ผู้ประกอบการท้องถิ่น, และผู้นำชุมชน เพื่อรวบรวมความคิดเห็นและกำหนดแนวทางการพัฒนา

๒) การประชุมประชาคม จัดประชุมประชาคมอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและโอกาสในการพัฒนาชุมชน รวมถึงการรายงานความก้าวหน้าและผลลัพธ์ของโครงการต่าง ๆ

๒.๑.๒ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

๑) การให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนา เช่น การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนหรือการกำหนดโครงการที่ตรงตามความต้องการของชาวบ้าน

๒) การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น สร้างช่องทางให้ชาวบ้านสามารถแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ

๒.๑.๓ การส่งเสริมการศึกษาและการให้ข้อมูล

๑) การจัดอบรมและการให้ความรู้ จัดอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาที่ยั่งยืน และทักษะทางอาชีพที่สามารถช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน

๒) การเผยแพร่ข้อมูล ใช้สื่อท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน หรือป้ายประชาสัมพันธ์ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการพัฒนา กิจกรรมชุมชน และข่าวสารที่สำคัญ

๒.๑.๔ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

๑) การจัดกิจกรรมชุมชน ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การทำความสะอาดพื้นที่สาธารณะ การจัดงานเทศกาล หรือการจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษา

๒) การสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ สนับสนุนกลุ่มหรือองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้หญิง หรือกลุ่มเยาวชน เพื่อให้พวกเขามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

๒.๑.๕ การสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนอื่น

๑) การทำงานร่วมกับภาครัฐและเอกชน สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนเพื่อสนับสนุนโครงการและกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การจัดทำโครงการพัฒนาทักษะ การสร้างโอกาสในการทำงาน หรือการสนับสนุนทางการเงิน

๒) การสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่น สร้างเครือข่ายกับชุมชนใกล้เคียงหรือองค์กรที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ รวมถึงการร่วมกันดำเนินโครงการที่สามารถสร้างผลกระทบในวงกว้าง

๒.๑.๖ การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

๑) การพัฒนาทักษะการบริหารจัดการ ส่งเสริมการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการขององค์กรชุมชน เช่น การจัดการทางการเงิน การวางแผนกลยุทธ์ และการดำเนินกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพ

๒) การสนับสนุนด้านการเงินและทรัพยากร สนับสนุนด้านการเงินและทรัพยากรสำหรับองค์กรชุมชนเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมและโครงการต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในบ้านทรัพย์สินบูรณจะช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน การสนับสนุนและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้โครงการและกิจกรรมมีความสำเร็จและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง

การจัดการผังภูมิในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

เป็นการผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์ธรรมชาติและการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเป็นหลัก

พื้นที่เกษตร พื้นที่ป่า พื้นที่สาธารณะ พื้นที่หน่วยงานราชการ พื้นที่เกษตร พื้นที่ป่า พื้นที่สาธารณะ พื้นที่หน่วยงานราชการบ้านคลองชะนีนบน หมู่ ๓ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

พื้นที่ทั้งหมดของ บ้านคลองชะนีนบน โดยประมาณ มี ๘,๐๐๐ ไร่ แบ่งเป็น พื้นที่ทำกิน โดยประมาณ ๔,๓๐๐ ไร่ โดยชาวบ้าน บ้านคลองชะนีนบน มีการทำการเกษตร ปลูกอ้อย ปลูกมัน ปลูกข้าวโพด ปาล์ม

แผนภาพที่ ๔.๒๐ การจัดการผังภูมิโนเวศในพื้นที่ชุมชน

๔.๓ ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของข้อที่ ๓

เพื่อเสนอรูปแบบการจัดผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

๔.๓.๑ รูปแบบการจัดผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

การจัดผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง มีความสำคัญในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ และการพัฒนาที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์พื้นที่มรดกโลก ที่มีลักษณะเฉพาะ และคุณค่าทางธรรมชาติที่สูง การจัดผังภูมินิเวศในพื้นที่นี้ต้องคำนึงถึงการบูรณาการระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

๑) การกำหนดขอบเขตและพื้นที่หลัก

๑.๑) ขอบเขตมรดกโลก

กำหนดขอบเขตของพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้งอย่างชัดเจน เพื่อการปกป้องและการบริหารจัดการพื้นที่

๑.๒) พื้นที่ชุมชน

ระบุพื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยของชุมชน และพื้นที่การเกษตรที่มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

๒) การจัดการพื้นที่อนุรักษ์

๒.๑) พื้นที่อนุรักษ์หลัก

กำหนดพื้นที่สำหรับการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า เช่น พื้นที่ที่ไม่ควรมีการพัฒนาเชิงพาณิชย์หรือการเกษตรที่เข้มข้น

๒.๒) พื้นที่ฟื้นฟู

ระบุพื้นที่ที่ต้องการการฟื้นฟูเพื่อคืนสภาพระบบนิเวศให้เหมือนเดิม เช่น พื้นที่ป่าไม้ที่ถูกทำลายและต้องการการปลูกป่าใหม่

๓) การจัดการพื้นที่การเกษตรและพื้นที่ทำมาหากิน

๓.๑) การเกษตรอย่างยั่งยืน

กำหนดเขตการเกษตรที่ใช้วิธีการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน การใช้ปุ๋ยธรรมชาติ และการจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๒) การทำมาหากินแบบดั้งเดิม

สนับสนุนการทำมาหากินแบบดั้งเดิมที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การเก็บเกี่ยวพืชป่าหรือการเลี้ยงสัตว์ในระบบที่มีความสมดุล

๔) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

๔.๑) เส้นทางคมนาคม

วางแผนเส้นทางคมนาคมที่ไม่กระทบต่อพื้นที่อนุรักษ์ เช่น การสร้างถนนและสะพานที่มีผลกระทบน้อยที่สุด

๔.๒) โครงสร้างพื้นฐานเพื่อการท่องเที่ยว

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่มีการศึกษาและสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์

๕) การจัดการทรัพยากรน้ำ

๕.๑) การจัดการน้ำ

วางแผนการจัดการน้ำเพื่อป้องกันการขาดแคลนและมลพิษ เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำ การจัดการน้ำทิ้ง และการฟื้นฟูแหล่งน้ำ

๕.๒) การใช้ทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน

ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพในพื้นที่การเกษตรและชุมชน

๖) การมีส่วนร่วมของชุมชน

๖.๑) การจัดการร่วมกับชุมชน

ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรและการพัฒนา เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ

๖.๒) การสร้างความตระหนักรู้

การให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการพัฒนาที่ยั่งยืนแก่ชุมชนผ่านการอบรมและกิจกรรมต่าง ๆ

๗) การประเมินผลและการปรับปรุง

๗.๑) การติดตามและประเมินผล

การติดตามผลการดำเนินการและประเมินผลการจัดการพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ เช่น การตรวจสอบสถานะของพื้นที่อนุรักษ์และการใช้ทรัพยากร

๗.๒) การปรับปรุงแผน

การปรับปรุงแผนการจัดการตามข้อมูลและข้อเสนอแนะที่ได้รับ เพื่อให้การจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

๔.๓.๒ การสร้างแผนที่ผังภูมินิเวศ

การจัดผังภูมินิเวศสำหรับพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้งควรมุ่งเน้นการรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ เพื่อให้พื้นที่นี้ยังคงความหลากหลายทางชีวภาพและความงดงามของธรรมชาติอย่างยั่งยืน เป็นกระบวนการที่ช่วยในการจัดการการใช้ที่ดินและทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน รูปแบบการจัดผังภูมินิเวศสามารถปรับให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชน โดยมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

๑) การวิเคราะห์และวางแผนเบื้องต้น

การวิเคราะห์และวางแผนเบื้องต้นสำหรับบ้านคลองชะนีนบน ตำบลป่าอ้อ อำเภอสามโก้ จังหวัดอุทัยธานี เป็นขั้นตอนสำคัญในการจัดการภูมินิเวศอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องพิจารณาและรวบรวมข้อมูลที่สำคัญเพื่อการพัฒนาและการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ดังนี้

๑.๑) การรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน

ข้อมูลภูมิประเทศ

ศึกษาลักษณะภูมิประเทศ เช่น พื้นที่ราบ, เนินเขา, ลำธาร, และพื้นที่ชุ่มน้ำ รวมถึงใช้แผนที่ภูมิประเทศเพื่อดูความสูงต่ำของพื้นที่

ข้อมูลการใช้ที่ดิน

สำรวจการใช้ที่ดินในพื้นที่ เช่น พื้นที่เกษตรกรรม, เขตที่อยู่อาศัย, และพื้นที่สาธารณะ รวมถึงวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในอนาคต

ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ

ระบุแหล่งน้ำในพื้นที่ เช่น ลำธาร, บึง, และแหล่งน้ำใต้ดิน รวมถึงศึกษาพื้นที่ป่าไม้ และพันธุ์ไม้ที่มีอยู่

ข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ

สำรวจพันธุ์พืชและสัตว์ที่มีอยู่ในพื้นที่ รวมถึงชนิดที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์

๑.๒) การวิเคราะห์ปัญหาและโอกาส

การประเมินปัญหาและโอกาสในพื้นที่ โดยพิจารณาปัญหาการขาดแคลนทรัพยากร เช่น น้ำ, พื้นที่เกษตร, และที่อยู่อาศัย รวมถึงผลกระทบจากกิจกรรมมนุษย์ที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โอกาสในการพัฒนา เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการเกษตรที่ยั่งยืน

๑.๓) การวางแผนการใช้ที่ดินและทรัพยากร

การกำหนดพื้นที่หลัก ได้แก่ พื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่พัฒนา โดยต้องมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งรวมถึงการจัดการน้ำและการจัดการดินเพื่อส่งเสริมการเกษตรที่ยั่งยืน

๑.๔) การมีส่วนร่วมของชุมชน

การจัดประชุมชุมชนเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวางแผน และการจัดการพื้นที่ พร้อมทั้งการเผยแพร่ข้อมูลและการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๑.๕) การวางแผนและการจัดทำแผนที่

การจัดทำแผนที่ที่แสดงลักษณะภูมิประเทศ, การใช้ที่ดิน, และทรัพยากรธรรมชาติ โดยจะมีการปรับปรุงแผนที่ตามข้อมูลและข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการติดตามและการมีส่วนร่วมของชุมชน

การวิเคราะห์และวางแผนเบื้องต้นสำหรับบ้านทรัพย์สมบูรณ์ จำเป็นต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ การใช้ที่ดิน และทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาและการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

๒) รูปแบบการจัดผังภูมินิเวศ

๒.๑) แผนที่พื้นที่อนุรักษ์ แสดงขอบเขตของพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่ฟื้นฟู

๒.๒) แผนที่การใช้ที่ดิน แสดงการใช้ที่ดินในพื้นที่ต่าง ๆ

๒.๓) แผนที่โครงสร้างพื้นฐาน แสดงโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ เช่น ถนนและสะพาน

๒.๔) แผนที่ทรัพยากรธรรมชาติ แสดงแหล่งน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ

การจัดผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนจึงเป็นการสร้างแผนที่ที่ครอบคลุมและตอบสนองความต้องการของชุมชน พร้อมทั้งคำนึงถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อให้พื้นที่สามารถรองรับการเจริญเติบโตได้ในระยะยาว

๔.๓.๓ แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาและการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน

การเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาและการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างยิ่งในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมความยั่งยืนในระยะยาว

๑) การให้ความรู้และการศึกษา

จัดกิจกรรมอบรม สัมมนา หรือเวิร์กช็อปเกี่ยวกับความสำคัญของป่าและผลกระทบที่เกิดจากการทำลายป่าให้กับชุมชน โดยอาจร่วมมือกับองค์กรภาครัฐและเอกชนที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้

๒) การสร้างแรงจูงใจ

มอบรางวัลหรือการยกย่องชุมชนหรือบุคคลที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า เช่น การประกาศเกียรติคุณ การให้เงินสนับสนุนโครงการอนุรักษ์

๓) การมีส่วนร่วมของชุมชน

ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่า เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนที่มีหน้าที่ในการดูแลและรักษาป่า

๓) การสร้างความเข้าใจในคุณค่าของป่า

เน้นให้ชุมชนเห็นคุณค่าของป่าในด้านต่าง ๆ เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ การเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน และการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างรายได้

๔) การส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

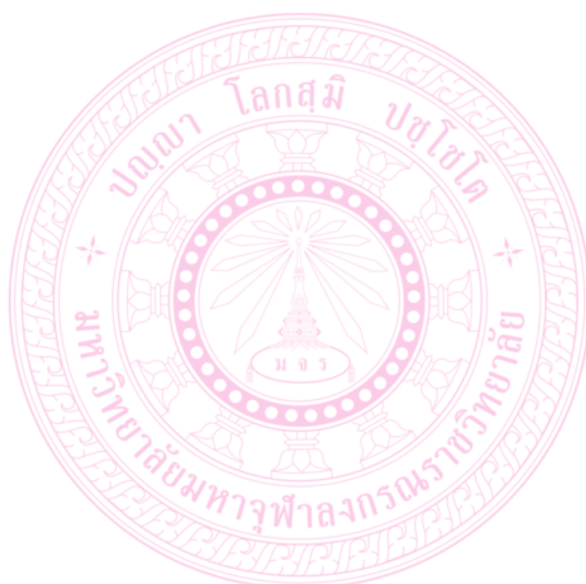
สอนชุมชนถึงวิธีการใช้ทรัพยากรในป่าอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน เช่น การเก็บสมุนไพร การปลูกพืชทดแทน หรือการใช้ไม้ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

๕) การจัดกิจกรรมปลูกป่าและฟื้นฟูป่า

จัดกิจกรรมปลูกต้นไม้และฟื้นฟูพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย โดยมีการติดตามและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ

๖) การเผยแพร่ข้อมูลและการประชาสัมพันธ์

ใช้สื่อสารมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า
และความสำเร็จของชุมชนในการดูแลป่า

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาการวิจัย เรื่อง “การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง” ผู้วิจัยวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสามารถสรุปออกมาเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ตามแผนภาพที่ ๔.๒๑ ดังนี้

โมเดลการจัดการภูมินิเวศและการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน (SUSTAINABLE ECOSYSTEM AND COMMUNITY DEVELOPMENT MODEL)

แผนภาพที่ ๔.๒๑ โมเดลการจัดการภูมินิเวศและการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน

บทสรุป

ผู้ศึกษาวิจัยสามารถสกัดออกมาเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง” แสดงเป็นโมเดลการจัดการภูมินิเวศและการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน (Sustainable Ecosystem and Community Development Model) โมเดลนี้เน้นการผสมผสานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเข้ากับการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในทุกมิติของการดำเนินชีวิตและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

๑.๑ ทรัพยากรน้ำ

กระบวนการวางแผน พัฒนา และควบคุมการใช้ทรัพยากรน้ำ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการของมนุษย์ ระบบนิเวศ และการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

๑.๑.๑ ขุดลอกแหล่งน้ำเพื่อเพิ่มปริมาณการกักเก็บ

๑.๑.๒ การสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อป้องกันการพังทลายของดินและรักษาปริมาณน้ำ

๑.๑.๓ การควบคุมคุณภาพน้ำเพื่อป้องกันการปนเปื้อน

๑.๒ ป่าไม้

เป็นการวางแผนดูแล อนุรักษ์ และฟื้นฟูพื้นที่ป่า เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ป้องกันการเสื่อมโทรมของดินและน้ำ รวมถึงสนับสนุนความหลากหลายทางชีวภาพและความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

๑.๒.๑ การปลูกป่าทดแทนเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียว

๑.๒.๒ การเฝ้าระวังการบุกรุกป่าเพื่อป้องกันความเสียหาย

๑.๒.๓ การฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมเพื่อคืนสมดุลระบบนิเวศ

๑.๓ ความหลากหลายทางชีวภาพ

การมีอยู่ของสิ่งมีชีวิตที่หลากหลาย ทั้งในด้านพันธุกรรม ชนิดของสิ่งมีชีวิต และระบบนิเวศที่สิ่งมีชีวิตเหล่านั้นอาศัยอยู่ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความสมดุลในธรรมชาติและดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนี้

๑.๓.๑ การอนุรักษ์ชนิดพันธุ์ท้องถิ่นเพื่อรักษาความสมดุลในระบบนิเวศ

๑.๓.๒ การป้องกันการล่าสัตว์เพื่อคงความสมบูรณ์ของธรรมชาติ

๑.๔ การส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน

เป็นการพัฒนารูปแบบการเกษตรที่รักษาสมดุลระหว่างการเพิ่มผลผลิต การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการสนับสนุนคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในระยะยาว ดังนี้

๑.๔.๑ การปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อป้องกันการใช้ทรัพยากรดินเกินสมควร

๑.๔.๒ การใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อลดสารเคมีตกค้างในดินและน้ำ

๑.๔.๓ การลดการใช้สารเคมีในการเกษตรเพื่อป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

๑.๕ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การเดินทางท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการเรียนรู้และชื่นชมธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และวิถีชีวิตของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

๑.๕.๑ การส่งเสริมกิจกรรมการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ

๑.๕.๒ การสนับสนุนกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

๒. บทบาทของชุมชน

๒.๑ การมีส่วนร่วมของชุมชน

เป็นการนำคนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ตั้งแต่การระบุปัญหา วางแผน ดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้แน่ใจว่าโครงการตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ดังนี้

๒.๑.๑ การตั้งกลุ่มอนุรักษ์เพื่อจัดการดูแลทรัพยากรในท้องถิ่น

๒.๑.๒ การจัดเวรลาดตระเวนป่าเพื่อป้องกันการลักลอบตัดไม้และการล่าสัตว์

๒.๑.๓ การทำปฏิทินชุมชนเพื่อกำหนดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากร

๒.๒ การศึกษาและสร้างจิตสำนึก

เป็นการให้ความรู้และปลูกฝังความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ดังนี้

๒.๒.๑ การจัดอบรมเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

๒.๒.๒ การพัฒนาทักษะเพื่อเสริมสร้างความรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๒.๓ การพัฒนาเศรษฐกิจ

เป็นการส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ช่วยสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและรักษาทรัพยากรสำหรับคนรุ่นต่อไป

๒.๓.๑ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน

๒.๓.๒ การสนับสนุนการผลิตสินค้าท้องถิ่นที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อเพิ่มมูลค่า

๓. การติดตามและประเมินผล

๓.๑ จัดทำแผนร่วมระหว่างชุมชนและภาครัฐ

เป็นการทำงานร่วมกันที่ต้องอาศัยความโปร่งใส การสื่อสารที่ดี และความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างทั้งสองฝ่าย (ชุมชนและภาครัฐ) เพื่อให้ผลลัพธ์ที่ได้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

๓.๒ จัดตั้งกลไกติดตามและรายงานผล

เป็นการสร้างระบบเพื่อตรวจสอบความคืบหน้าและประเมินผลของโครงการ โดยมีกลไก เช่น ทีมติดตามผล การประชุมรายงานความคืบหน้า และการใช้เครื่องมือเก็บข้อมูล เพื่อให้มั่นใจว่าโครงการดำเนินไปตามเป้าหมาย สร้างความโปร่งใส และปรับปรุงแก้ไขปัญหาได้อย่างทัน่วงที

๓.๓ ประเมินความสำเร็จ

การประเมินความสำเร็จคือการวิเคราะห์ผลลัพธ์ของโครงการหรือแผนงาน เพื่อวัดว่าบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยพิจารณาทั้งผลกระทบเชิงบวก ความคุ้มค่า และความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พร้อมสรุปบทเรียนเพื่อนำไปปรับใช้ในอนาคต เช่น การฟื้นฟูป่าชุมชน การจัดการมลพิษ

๔. การบูรณาการและพัฒนาอย่างยั่งยืน

๔.๑ การศึกษาและฝึกอบรม

เป็นกระบวนการให้ความรู้ ทักษะ และปลูกฝังความตระหนักในเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนแก่บุคคลและชุมชน เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

๔.๑.๑ พัฒนาหลักสูตรที่เน้นการอนุรักษ์

รวมเนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย

๔.๑.๒ การฝึกอบรมวิชาชีพที่ยั่งยืน

ฝึกอบรมอาชีพที่ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เช่น เกษตรอินทรีย์ งานหัตถกรรมจากทรัพยากรท้องถิ่น

๔.๑.๓ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชุมชน หน่วยงานรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน

๔.๑.๔ การส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน

จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นเพื่อเผยแพร่ความรู้เรื่องการอนุรักษ์และการจัดการ
ทรัพยากร

๔.๒ ความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชน

เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานของภาครัฐและองค์กรเอกชน เพื่อพัฒนา
และดำเนินโครงการที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้ทรัพยากรและ
ศักยภาพจากทั้งสองฝ่ายเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน

๔.๒.๑ ใช้เทคโนโลยี (เช่น GIS) ในการจัดการพื้นที่

เป็นการใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เป็นเครื่องมือที่ช่วย
รวบรวม วิเคราะห์ และแสดงข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจในการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๔.๓ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ

๔.๓.๑ ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

๔.๓.๒ ควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว

๕. การสร้างเครือข่ายชุมชน

๕.๑ แลกเปลี่ยนความรู้ด้านการอนุรักษ์

การแบ่งปันข้อมูล แนวปฏิบัติที่ดี และประสบการณ์เกี่ยวกับการดูแล
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจและพัฒนาความสามารถใน
การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

๕.๒ ส่งเสริมกิจกรรมฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

การกระตุ้นให้ชุมชนร่วมกันดำเนินกิจกรรมที่ช่วยฟื้นฟูและดูแลทรัพยากรธรรมชาติ
เช่น การปลูกป่าและการรักษาคุณภาพน้ำ เพื่อสร้างสมดุลในระบบนิเวศและความยั่งยืน เช่น การ
ปลูกป่า การดูแลแหล่งน้ำ

อันนำไปสู่ไปสู่ความสำเร็จ คือ การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขา
แข้งมีความยั่งยืน และเหมาะสม กับสภาพแวดล้อมและชุมชนในระยะยาว

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินกิจกรรมตามงานของโครงการวิจัย “การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง” โดยใช้การวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) มีการศึกษาโครงการตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ๒) เพื่อศึกษาการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์บุคคลผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ จำนวน ๙ รูป/คน แบบสอบถาม จำนวน ๒๘๘ รูป/คน และ โดยการเลือกเจาะจง (Purposive Selection) และมีสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะตามลำดับดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ การอภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง โดยใช้การวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ที่มีกระบวนการที่สำคัญ คือ กระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) ในสองพื้นที่ คือ

๑) บ้านคลองชะนิบ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

๒) หมู่บ้านทรัพย์สมบูรณ์ หมู่ ๑๒ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ดังสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อ ดังนี้

๕.๑.๑ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑

เพื่อศึกษาภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ผู้ศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ได้ดังนี้

๑) สัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview)

สัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๙ คน โดยมีคุณสมบัติ คือ เป็น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ และนักพัฒนาชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างภูมิโนเวศน์ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ และการรักษาสีงแวดล้อมในพื้นที่พัฒนา ๒ แห่ง ผลการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการทรัพยากรและการลดความขัดแย้งระหว่างคนกับสัตว์ ในชุมชนมาดำเนินการข้อมูลส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสีงแวดล้อม การบริหารจัดการพื้นที่ป่า รวมถึงการลาดตระเวนป้องกันรักษาป่า แต่ละคนให้ข้อมูลที่เจาะจงในแง่มุมมองของการจัดการภูมิโนเวศในพื้นที่ หรือบริบทของตนเอง การให้ข้อมูลจึงมีความหลากหลาย และครอบคลุมในมิติต่าง ๆ ของการจัดการภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

๒) แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ผู้ศึกษาวิจัยได้แจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย โดยกำหนดชุมชนโดยรอบพื้นที่การศึกษาวิจัย ประกอบด้วย หมู่ ๓ บ้านคลองชะนีนบน และหมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์ กับตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คำนวณโดยใช้ สูตร ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) จำนวน ๒๘๘ คน สามารถแสดงจำนวนความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) จากการสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๒.๑) ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป ที่ประกอบด้วย เพศ อายุ วุฒิการศึกษา จากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ได้ดังนี้ ๑) เพศ ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เพศหญิง จำนวน ๑๗๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๐๐ รองลงมา เพศชาย จำนวน ๑๐๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๐๐ ๒) อายุ ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุ ๒๐ - ๔๐ ปี จำนวน ๑๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๐๐ อายุ ๖๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๖๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๐๐ อายุ ต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐๐ อายุ ๔๑ - ๖๐ ปี จำนวน ๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๐๐ ๓) วุฒิการศึกษา ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๐๐ ปริญญาตรี จำนวน ๗๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๐๐ สูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๐๐

ภาพรวมในตอนที ๑ สรุปได้ว่า ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ และวุฒิการศึกษามีผลต่อการวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่มีกระบวนการที่สำคัญ คือ กระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) ในการศึกษาภูมิโนเขตพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

๒.๑) ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย ผู้วิจัยสามารถแสดงค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานจากความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการภูมิโนเขตพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง เรียงตามรายชื่อ พบว่า ข้อที่ ๑. อยู่ในระดับ มากที่สุด เมื่อพิจารณาแบบสอบถามเพื่อการวิจัยเป็นรายชื่อ พบว่า อยู่ในระดับ มากที่สุด จำนวน ๒ ข้อ และในระดับ มากจำนวน ๘ ข้อ

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ พบว่า บ้านคลองชะนีนและบ้านทรัพย์สมบูรณ์มีลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศที่มีความหลากหลาย ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตและการเกษตร ชุมชนเหล่านี้มีวิธีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรและการอนุรักษ์ป่าไม้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ทำให้เกิดสมดุลระหว่างการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาชุมชน

๕.๑.๒ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒

เพื่อศึกษาการจัดการผังภูมิโนเขตพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ผู้ศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ได้ดังนี้

๑) การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ ในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๒ รูป/คน สรุปได้ดังนี้

การจัดการผังภูมิโนเขตพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมสูง แนวทางในการจัดการผังภูมิโนเขตพื้นที่นี้ควรครอบคลุมหลายด้าน โดยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ๆ ไว้หลายประเด็น ผู้ศึกษาวิจัยนำสรุปได้ ๖ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ

๑.๑) การจัดการป่าและทรัพยากรป่าไม้

การจัดการป่าไม้เน้นไปที่การป้องกันการลักลอบตัดไม้ การล่าสัตว์ป่า และการฟื้นฟูป่าที่เสื่อมโทรม การอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยชุมชนเองมีบทบาทสำคัญ เช่น การร่วมกันลาดตระเวนป่า การฟื้นฟูพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมโดยการปลูกป่าใหม่

๑.๒) การฟื้นฟูระบบนิเวศ

การปลูกป่าและสร้างแหล่งน้ำในพื้นที่ชุมชนเพื่อเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นกระบวนการที่ทำให้สัตว์ป่าและพืชพรรณมีแหล่งอาศัยที่ยั่งยืน

๑.๓) การปกป้องชนิดพันธุ์ที่ใกล้สูญพันธุ์

การกำหนดเขตอนุรักษ์เฉพาะสำหรับสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ เช่น เสือโคร่ง และชนิดพันธุ์หายากอื่น ๆ เพื่อป้องกันการสูญเสียและรักษาความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่

ประเด็นที่ ๒ การจัดการการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน

๒.๑) การวางแผนชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

การจัดทำผังชุมชนที่คำนึงถึงความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการรักษาธรรมชาติ เป็นการกำหนดโซนนิ่งที่ชัดเจนเพื่อให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

๒.๒) เกษตรยั่งยืน

การสนับสนุนเกษตรอินทรีย์และเกษตรผสมผสานเพื่อลดการใช้สารเคมี การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในด้านการเกษตรยังช่วยรักษาคุณภาพของดินและน้ำ รวมถึงลดการทำลายระบบนิเวศโดยรวม

ประเด็นที่ ๓ การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่น

๓.๑) การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน

การพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เข้มแข็งผ่านการทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรผสมผสาน การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อรวมตัวกันสร้างความเข้มแข็งในการแข่งขันทางการตลาด

๓.๒) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการและการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจเข้ามาสัมผัสวัฒนธรรมและธรรมชาติในพื้นที่

ประเด็นที่ ๔ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

๔.๑) การท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

การสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การเดินป่าชมธรรมชาติ การดูนก รวมถึงการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๔.๒) การกระจายรายได้ให้ชุมชน

การสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้กระจายไปยังชุมชน เช่น การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นหรือการจัดกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมได้

ประเด็นที่ ๕ การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการอนุรักษ์

๕.๑) การศึกษาและเผยแพร่ความรู้

การจัดอบรมและการให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่ชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

๕.๒) การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชน

การทำงานร่วมกันของชุมชนในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยร่วมมือกันกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร

ประเด็นที่ ๖ การจัดตั้งและบริหารจัดการป่าชุมชน

๖.๑) การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน

การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านได้แสดงความเห็นและวางแผนร่วมกันในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการป่า

๖.๒) การทำแนวกันไฟและการลาดตระเวน

การสร้างแนวกันไฟและการลาดตระเวนในพื้นที่ป่าเพื่อป้องกันไฟป่าและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากการลักลอบเข้ามาใช้ประโยชน์

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า การจัดการผังภูมินิเวศในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้งเป็นกระบวนการที่ต้องการการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่ที่จะต้องมียุทธศาสตร์สำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ กระบวนการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญในการรักษามรดกธรรมชาติให้ยั่งยืนต่อไป

๕.๑.๓ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓

เพื่อเสนอรูปแบบการจัดผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งโลกห้วยขาแข้ง ผู้ศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ได้ดังนี้

๑) รูปแบบการจัดผังภูมินิเวศ

รูปแบบการจัดผังภูมินิเวศที่ได้จากการวิจัย แบ่งพื้นที่ตามการใช้ประโยชน์ ได้แก่ พื้นที่อนุรักษ์หลัก พื้นที่ฟื้นฟู พื้นที่ชุมชน และพื้นที่การเกษตรอย่างยั่งยืน ซึ่งต้องมีการกำหนดขอบเขตอย่างชัดเจน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การบริหารจัดการน้ำและทรัพยากรธรรมชาติต้องทำอย่างมีประสิทธิภาพ

๒) การสร้างแผนที่ผังภูมินิเวศ

การสร้างแผนที่ผังภูมินิเวศจำเป็นต้องอิงข้อมูลทางภูมิศาสตร์ การใช้ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อการวางแผนที่ตอบสนองต่อการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาและโอกาสของพื้นที่ช่วยให้สามารถกำหนดแนวทางการจัดการพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

๓) การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการและดูแลพื้นที่ การเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชุมชน การส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และการให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้าใจและร่วมมือของชุมชน

๔) การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การจัดการพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งควรมีการติดตามผลและประเมินอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงแผนการพัฒนาและอนุรักษ์ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของชุมชน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการวางแผนผังภูมินิเวศอย่างมีประสิทธิภาพสามารถสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ พบว่า แนวทางการจัดผังภูมินิเวศที่เหมาะสมควร เน้นการอนุรักษ์ป่า การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล แนวทาง เหล่านี้ควรรวมถึงการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการบูรณาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๕.๒ การอภิปรายผล

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยเรื่อง “การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณ มรดกโลกห้วยขาแข้ง” สามารถนำเสนอได้ดังนี้

๕.๒.๑ อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑

เพื่อศึกษาภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

จากการศึกษาสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ว่า การศึกษาภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณ มรดกโลกห้วยขาแข้ง พบว่า พื้นที่ดังกล่าวมีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติที่มีบทบาท สำคัญต่อระบบนิเวศที่ซับซ้อนในพื้นที่ ประกอบด้วยป่าไม้ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า พื้นที่ เกษตรกรรมที่ชุมชนใช้ในการทำการเกษตร และแหล่งทรัพยากรน้ำที่เป็นแหล่งน้ำสำคัญสำหรับทั้ง การดำรงชีวิตของคนในชุมชนและการคงความสมบูรณ์ของระบบนิเวศโดยรวม ซึ่งให้เห็นว่า ชุมชนใน พื้นที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรน้ำและป่า อย่างมีความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นแนวทางการอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน โดยการ จัดการทรัพยากรในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้ชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนเท่านั้น แต่ยัง สนับสนุนการคงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาสถานะของ ห้วยขาแข้งในฐานะมรดกโลกทางธรรมชาติ ชุมชนยังมีส่วนร่วมในกระบวนการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ผ่านการสร้างความรู้ความเข้าใจ และตระหนักรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การควบคุมการใช้ป่าและน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการพื้นที่ เกษตรกรรมที่ไม่กระทบต่อระบบนิเวศอื่น ๆ และการฟื้นฟูพื้นที่ที่เสื่อมโทรมให้กลับมามีสภาพที่ดีขึ้น การมีส่วนร่วมของชุมชนเหล่านี้สอดคล้องกับการวิจัยของ สรายุทธ์ คาน และ สมกุล ถาวรกิจ (๒๕๖๐) ที่ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยเน้นถึงความ จำเป็นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรที่เสื่อมโทรมเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างต่อเนื่องในระยะยาว

ในด้านความหลากหลายของระบบนิเวศ งานวิจัยนี้ยังพบว่าการรักษาสมดุลระหว่างการ พัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่นั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง ระบบนิเวศในห้วยขาแข้งมีทั้งพื้นที่ ป่าไม้ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ และพื้นที่เกษตรกรรมที่ชุมชนใช้ทำมาหากิน ดังนั้น

การจัดการทรัพยากรที่ดีจึงต้องครอบคลุมทั้งสองด้าน ชุมชนในพื้นที่ห้วยขาแข้งมีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสานเข้ากับการจัดการทรัพยากรเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น และส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติในอนาคต

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และน้ำ ในพื้นที่นี้ยังเชื่อมโยงกับการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับคนในชุมชนเกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรเหล่านี้ ทั้งการใช้ทรัพยากรป่าอย่างพอประมาณ และการฟื้นฟูทรัพยากรน้ำในลำธารและแหล่งน้ำที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต การวิจัยของ **สรายุทธ์ คาน** และ **สมกุล ถาวรกิจ** สนับสนุนแนวคิดที่ว่า การรักษาทรัพยากรธรรมชาติควรเป็นไปอย่างมีความสมดุลและมีการฟื้นฟูทรัพยากรที่เสื่อมโทรมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในอนาคต นอกจากนี้การใช้ทรัพยากรที่สมดุลยังช่วยลดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรระหว่างชุมชนและระบบนิเวศที่มีความอ่อนไหว

สรุปว่า ภูมิณีเวศของพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้งมีความหลากหลายและซับซ้อน โดยชุมชนมีบทบาทสำคัญในการรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติผ่านการใช้ทรัพยากรอย่างมีความรับผิดชอบและมีการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน การจัดการทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ และพื้นที่เกษตรกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับระบบนิเวศในพื้นที่ได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

๕.๒.๒ อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒

เพื่อศึกษาการจัดการผังภูมิณีเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

จากการศึกษาสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ว่า การจัดการผังภูมิณีเวศในพื้นที่นี้มุ่งเน้นการวางแผนร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งการจัดการดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ สิ่งที่น่าสนใจในการจัดการนี้คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและฟื้นฟูพื้นที่ที่เสื่อมโทรม ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการรวมพลังจากทุกภาคส่วนเพื่อการจัดการที่ยั่งยืน การจัดการผังภูมิณีเวศในพื้นที่ห้วยขาแข้งนี้สอดคล้องกับ งานวิจัยของ **ปริญญญา จันทะคาม** (๒๕๖๓) ที่เสนอแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเน้นถึงการวางแผนอย่างเป็นระบบและการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ สิ่งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า การจัดการผังภูมิณีเวศที่มีประสิทธิภาพและเป็นประสิทธิผลต้องอาศัยการวางแผนและดำเนินการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ มีประเด็นสำคัญ คือ

ประเด็นที่ ๑ การวางแผนร่วมกันอย่างเป็นระบบ

การจัดการผังภูมินิเวศในห้วยขาแข้งเป็นผลจากกระบวนการวางแผนร่วมกันที่ครอบคลุมหลายภาคส่วน ทั้งชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน การวางแผนดังกล่าวมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลอย่างต่อเนื่องระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งส่งผลให้การจัดการผังภูมินิเวศเกิดขึ้นอย่างเหมาะสม และสามารถรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรและการพัฒนาพื้นที่

ประเด็นที่ ๒ บทบาทของชุมชนในการจัดการผังภูมินิเวศ

ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในแง่ของการอนุรักษ์และการฟื้นฟูพื้นที่ที่เสื่อมโทรม การที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ไม่เพียงแต่เพิ่มความตระหนักรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ แต่ยังสร้างความเป็นเจ้าของในกระบวนการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ ชุมชนในห้วยขาแข้งได้ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการวางแผนและจัดทำแผนผังการใช้ทรัพยากรที่ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างเป็นระบบ

ประเด็นที่ ๓ การรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์

การจัดการผังภูมินิเวศในพื้นที่นี้มุ่งเน้นการรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาพื้นที่ชุมชนและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมและมีการวางแผนอย่างรอบคอบช่วยป้องกันการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและการใช้งานที่เกินขีดจำกัด การสร้างสมดุลนี้ยังช่วยส่งเสริมความยั่งยืนในระยะยาวและลดผลกระทบจากการพัฒนาเกินขอบเขต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในงานวิจัยของ **ปริญญญา จันทะคาม** ที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดผลที่ยั่งยืน

ประเด็นที่ ๔ การฟื้นฟูพื้นที่ที่เสื่อมโทรม

การฟื้นฟูพื้นที่ที่เสื่อมโทรมเป็นส่วนสำคัญของการจัดการผังภูมินิเวศในห้วยขาแข้ง ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันดำเนินการฟื้นฟูสภาพพื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติที่ได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์เกินขีดจำกัด การฟื้นฟูในลักษณะนี้เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลานานและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติกลับมาฟื้นตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปว่า การจัดการผังภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชนห้วยขาแข้งเกิดเป็นผลสำเร็จก็มาจากการมีส่วนร่วมของหลายฝ่าย โดยเน้นการวางแผนอย่างเป็นระบบและการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการ

ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกับหน่วยงานรัฐและองค์กรเอกชน ผลการวิจัยนี้สะท้อนถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและภูมินิเวศที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

๕.๒.๓ อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓

เพื่อเสนอรูปแบบการจัดผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดผังภูมินิเวศที่ยั่งยืนเน้นให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการวางแผนและดำเนินการอนุรักษ์พื้นที่ ระบบการจัดการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้เกิดการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม แต่ยังเน้นการอนุรักษ์พื้นที่ที่สำคัญต่อระบบนิเวศ รวมถึงส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การจัดการที่มีประสิทธิภาพและเกิดเป็นประสิทธิผลในระยะยาว ประเด็นสำคัญในการอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผนและดำเนินการ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการจัดผังภูมินิเวศในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้งเน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชนมีส่วนสำคัญในการกำหนดแผนการจัดการและการฟื้นฟูพื้นที่ที่เสื่อมโทรม การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนช่วยให้ชุมชนเข้าใจความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรเหล่านั้น ทำให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประคอง มาโต (๒๕๖๒) ที่ระบุถึงความสำคัญของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติผ่านเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานรัฐ

๒) การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม

การฟื้นฟูพื้นที่ที่เสื่อมโทรมเป็นองค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการจัดผังภูมินิเวศที่นำเสนอ การวิจัยพบว่าการดำเนินการฟื้นฟูต้องอาศัยการวางแผนและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ทั้งชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยชุมชนมีบทบาทในการดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรที่เสียหาย เช่น การปลูกป่า การจัดการพื้นที่เกษตรกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในทางลบ การฟื้นฟูนี้ช่วยให้ทรัพยากรธรรมชาติกลับมามีความสมบูรณ์และส่งเสริมให้ระบบนิเวศทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓) การอนุรักษ์พื้นที่สำคัญต่อระบบนิเวศ

รูปแบบที่เสนอในการวิจัยนี้ยังเน้นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พื้นที่ที่เป็นหัวใจของระบบนิเวศ เช่น พื้นที่ป่าไม้ที่มีความสำคัญต่อการคงอยู่ของสัตว์ป่าและทรัพยากรน้ำ การปกป้องพื้นที่เหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ และลดความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์

ของสายพันธุ์สัตว์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ นอกจากนี้การอนุรักษ์ยังสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวังและยั่งยืน

๔) การส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น

รูปแบบการจัดผังภูมิโนเวศที่นำเสนอยังเน้นการส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรป่าไม้และน้ำในวิถีชีวิตประจำวันโดยไม่ทำลายทรัพยากรที่มีค่า ชุมชนในพื้นที่ห้วยขาแข้งมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดการน้ำแบบประหยัด การจัดทำแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติ ซึ่งช่วยลดการใช้น้ำที่เกินความจำเป็นและส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

การดำเนินงานตามรูปแบบที่เสนอในการวิจัยนี้จะเกิดประสิทธิผลสูงสุดเมื่อมีการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนและการมีส่วนร่วมของชุมชนที่แท้จริง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะนี้สามารถสร้างความยั่งยืนให้กับระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมได้ โดยการใช้แนวทางที่เน้นการมีส่วนร่วม การวางแผนอย่างรอบคอบ และการปฏิบัติที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและธรรมชาติ

สรุปว่า ผลการวิจัยในข้อที่ ๓ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อเสนอรูปแบบการจัดผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง นำเสนอรูปแบบการจัดผังภูมิโนเวศที่มีความยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผนและปฏิบัติ รูปแบบนี้ให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม การอนุรักษ์พื้นที่สำคัญต่อระบบนิเวศ และการส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปแบบการจัดการนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและช่วยสร้างแนวทางที่ยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง นอกจากนี้การดำเนินการดังกล่าวยังส่งผลให้เกิดความยั่งยืนทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการดำเนินกิจกรรมตามงานของโครงการวิจัย “การจัดการภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง” สามารถออกแบบได้โดยพิจารณาจากผลการวิจัยที่พบและแนวทางในการปรับปรุงหรือพัฒนาการจัดการภูมิโนเวศในพื้นที่ดังกล่าว ข้อเสนอแนะที่ออกแบบสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ด้านหลักดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผนและดำเนินการ

๑.๑) เพิ่มการอบรมและสร้างความตระหนัก ควรเพิ่มกิจกรรมการอบรมและการสร้างความตระหนักให้กับชุมชนในพื้นที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน การให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์และการฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมจะช่วยสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมที่มากขึ้น

๑.๒) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมเชิงลึก ควรส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ และการดำเนินการ เพื่อให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในทรัพยากรของตน

๑.๓) จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการร่วมระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง: คณะกรรมการนี้จะช่วยให้การประสานงานและการตัดสินใจในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างมีระบบและโปร่งใส

๒) การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม

๒.๑) การจัดทำแผนฟื้นฟูระยะยาว ควรจัดทำแผนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมในระยะยาว โดยเน้นการจัดสรรพื้นที่สำหรับการปลูกป่า ฟื้นฟูแหล่งน้ำ และพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน

๒.๒) ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากร ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการติดตามสภาพสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้โดรนในการสำรวจสภาพป่า การติดตามการฟื้นตัวของพื้นที่เสื่อมโทรม และการใช้แอปพลิเคชันในการรายงานข้อมูลการฟื้นฟู

๓) การอนุรักษ์พื้นที่สำคัญต่อระบบนิเวศ

๓.๑) การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ควรจัดตั้งเครือข่ายอนุรักษ์ระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการรักษาพื้นที่สำคัญต่อระบบนิเวศ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าไม้และแหล่งน้ำที่มีความสำคัญในการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ

๓.๒) จัดทำแผนผังการใช้พื้นที่อย่างชัดเจน การจัดทำแผนผังที่กำหนดพื้นที่ที่สามารถใช้ประโยชน์และพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์ ควรมีความชัดเจนและยึดหลักการรักษาสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์

๔) การส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๔.๑) ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ ควรส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การปลูกพืชที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการใช้ทรัพยากรป่าไม้และน้ำอย่างยั่งยืน โดยการสนับสนุนชุมชนให้มีรายได้จากการอนุรักษ์ธรรมชาติ

๔.๒) การพัฒนาการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ควรสนับสนุนการเกษตรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ เช่น การปลูกพืชผสมผสาน การใช้น้ำแบบประหยัด การปลูกป่าในเขตเกษตรกรรม และการใช้ทรัพยากรดินอย่างยั่งยืน

๔.๓) การสร้างพื้นที่การเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้สำหรับชุมชนและเยาวชนในพื้นที่ให้มีโอกาสเรียนรู้และฝึกฝนทักษะเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

สรุปข้อเสนอแนะ การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งจะประสบความสำเร็จได้หากมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกกระบวนการ การวางแผนฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์ที่มีการทำงานร่วมกัน และการส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

ราชกิจจานุเบกษา. ยุทธศาสตร์ชาติ (๒๕๖๑-๒๕๘๐). เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก. (๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑): ๕๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

นงนภัส คู่ขวัญ. เที่ยงกลม. การวิจัยเชิงบูรณาการแบบองค์รวม(Holistically Integrative Research). พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สำนักงานจังหวัดอุทัยธานี. แผนพัฒนาจังหวัดอุทัยธานี (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๖๔): ๒๗, ๗๕.

สมพร อธิวิธาน. เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หลักและทฤษฎี. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาเศรษฐศาสตร์และทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตร, ๒๕๓๘.

เกษม จันทรแก้ว. หลักการจัดการลุ่มน้ำ. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๙.

จิระ จินตกุล. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. กรุงเทพมหานคร: สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้, ๒๕๔๒.

อาษา พรหมบุปผา. นโยบายทรัพยากรธรรมชาติ เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๙.

โฆสิต ปันเปี่ยมรักษ์. ทรัพยากรธรรมชาติกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๓๓.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. **ปาฐมนิเทศในประเทศไทย แนวทางการพัฒนา ๒ ปาฐมนิเทศภาคเหนือ : ศักยภาพของชาวบ้านในการจัดการปาฐมนิเทศ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **การปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ**. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๕.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **คู่มือการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สาธิตพัฒนา, ๒๕๔๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **คู่มือการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สาธิตพัฒนา, ๒๕๔๗.

ดิเรก ฤกษ์ห่วย. **พฤกษกรรมองค์การ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

ธีรวัลย์ ศิลารัตน์. **การจัดการความรู้ชุมชน**. จันทบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๔๙.

มนตรี กรรพุมมาลย์ และคณะ. **การพัฒนาแบบยั่งยืน**. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ม.ป.ป..

ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุบลมภ์. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ม.ป.ป.

อकिन รพีพัฒน์. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารพิมพ์, ๒๕๒๗.

สำนักมาตรฐานการศึกษา. สำนักงานสถาบันราชภัฏ. กระทรวงศึกษาธิการ. สำนักมาตรฐาน
อุดมศึกษาและทบวงมหาวิทยาลัย. วิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์.,
๒๕๔๖.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง.
กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๖.

ชิต นิลพานิช และคณะ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. นนทบุรี: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒.

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๓๑.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง. เชียงใหม่: 598
Print, ๒๕๔๖.

ชิต นิลพานิช และคณะ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. นนทบุรี: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒.

สานิตย์ บุญชู. การพัฒนาชุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.

สถาบันพระปกเกล้า. การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร:
ธรรมดาเพรส, ๒๕๔๕.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

จันทรา อ่อนระหง. “ผลการสอนแบบบูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นสื่อ สาระการเรียนรู้
สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หน่วยการเรียนรู้ “บ้านหลวงของเรา” สำหรับ
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านหลวง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
เชียงราย เขต ๔”. วิทยานิพนธ์ คม. เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๐.

จิรศักดิ์ ประทุมรัตน์. “รูปแบบแหล่งการเรียนรู้ตามความต้องการของเกษตรกรในจังหวัด ,
มหาสารคาม”. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
๒๕๕๐.

เกษม คำบุตดา. “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
นักเรียน โรงเรียนอนุบาลมหาสารคาม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”. **การศึกษา
ค้นคว้าอิสระ การศึกษามหาบัณฑิต**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐.

ยุพาพร รูปงาม. “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ”.
บัณฑิตวิทยาลัย. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕.

ยุพาพร รูปงาม. “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ”.
บัณฑิตวิทยาลัย. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕.

ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุบลมภ์. “ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน”. **สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน. คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ม.ป.ป..**

(๓) บทความ:

ประยูร วงศ์จันทร์. “การสอนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอาเซียน โดยใช้เอกสารคำสอน
สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี”. **วารสารสิ่งแวดล้อมศึกษา-สสศท.**, ๒๕๕๙: ๑๗.

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์. “แหล่งเรียนรู้ที่ครูต้องสร้าง”. **วารสารวิชาการ. ปีที่ ๗๘ ฉบับที่ ๕
(พฤษภาคม ๒๕๕๔): ๒๙-๓๒.**

ลัดดา ศิลาน้อย. “การรวบรวมแหล่งความรู้ไปสู่งานวิจัยสังคมศึกษา”. **วารสารศึกษาศาสตร์, ปีที่ ๒๖
ฉบับที่ ๒ (มกราคม-มีนาคม, ๒๕๕๕): ๓๔-๓๘.**

โกวิทย์ พวงงาม. “แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของ ตำบลทุ่งโพธิ์
อำเภอนาคู จังหวัดปราจีนบุรี”. **วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒
(พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๔): ๑๕-๓๐.**

โกวิทย์ พวงงาม. “แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของ ตำบลทุ่งโพธิ์
อำเภอนาคู จังหวัดปราจีนบุรี”. **วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒
(พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๔): ๑๕-๓๐.**

สรายุทธ คาน และคณะ. “รูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนกรณีศึกษา:ชุดโครงการวิจัยและ
พัฒนา การเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ”. **วารสาร
สารสนเทศ. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๐): ๑๖๙.**

ประคอง มาโต. “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง”.
วารสารวิจัยวิชาการ. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๒): ๘๙.

ปริญญญา จันทะคาม. “แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน”. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๓).

ซัชฎา อุดมสิทธิ และคณะ. “การพัฒนารูปแบบการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนเพชรพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๐”. วารสารเชนตจอน. (๒๕๖๓): ๒๖๓-๒๖๗.

คำวิเศษ เพ็งวันสุวรรณ. “แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้เขตป่าสงวนแห่งชาติดงห้วยสาว พื้นที่บ้าน น้ำปาก เมืองปทุมพร แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”. วารสารวิชาการการจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรม. ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (๒๕๖๕): ๓๗.

ศุภวิชญ์ จิราพงษ์, “แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบยั่งยืน”, วารสารวิชาการ. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๐ (ตุลาคม ๒๕๖๔): ๔๕๖-๔๕๗.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

องค์การอนามัยโลก (พ.ศ. ๒๕๕๘). ภูมิอากาศและสุขภาพ ข้อมูลประเทศ-๒๕๕๘: ประเทศไทย. สืบค้นเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๖๒.

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

กรมประชาสัมพันธ์ของรัฐบาลไทย ๒๕๖๐. นโยบายประเทศไทย ๔.๐ ที่จะเป็นกลไกเพื่อการปฏิรูปประเทศ. สืบค้นเมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๖๒.

สภาพทั่วไป อบต. ระเบ้า. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.rabum.go.th/condition> [๕ กันยายน ๒๕๖๗].

โอบาส เสวีกุล. บรรณสารสตติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. บทวิทยุออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย. วันที่ ๒๓ - ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๒.

แมน พัฒนนะ. “ศาสตร์พระราชา”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<http://www.manpattanalibrary.com/newsdetail.php?id=๓๐> [๔ กันยายน ๒๕๖๒].

(๗) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ นายเรงชัย ฉิมมาลี, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นายเข้มเพชร แซ่ตั้ง, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนีน, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นางสาวอาพาภร ชาดาสุข, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองชะนี, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นายพงษ์ศักดิ์ จันทร์ศรี, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนี, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นางเอื้องผึ้ง แสงศรี, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นางอาทิตย์ยา พงษ์ประเสริฐ, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนี, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นายสันติ เอมสรรค์, เจ้าหน้าที่หน่วยฐานปฏิบัติการป้องกันรักษาป่าที่ ๒, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นายสุรศักดิ์ นาคบุตร, เจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันและพัฒนาป่าไม้ ที่ ๐๙.๘, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

(๗) สันทนากลุ่ม:

สันทนากลุ่ม พระราชอุทัยโสภณ, ดร., เจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี, ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สันทนากลุ่ม พระครูอุทัยสุตกิจ, ดร., รองเจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สันทนากลุ่ม พระอธิการชูศักดิ์ ธมฺมสภกโร, เจ้าอาวาสวัดทรัพย์สมบูรณ์, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สันทนากลุ่ม ผู้ใหญ่เรียงชัย ฉิมมาลี, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สันทนากลุ่ม ผู้ใหญ่เข้มเพชร แซ่ตั้ง, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนี, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สันทนากลุ่ม นางสาวจิราพร สอนบ่อแร่, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนี, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สันทนากลุ่ม นายพงษ์ศักดิ์ จันทร์ศรี, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนี, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สันทนากลุ่ม นางอาทิตย์ยา พงษ์ประเสริฐ, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนี, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สันทนากลุ่ม นางสาวอาพาภร ชาดาสุข, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองชะนี, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สันทนากลุ่ม นางเอื้องผึ้ง แสงศรี, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สันทนากลุ่ม นายสมบัติ ชูมา, หัวหน้าสถาบันธรรมชาติพัฒนา, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สันทนากลุ่ม ดร.ประคอง มาโต, ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

2. Secondary Sources

(I) Books:

Good, et.al.. **Dictionary of Education**. New York: McGraw-Hill Book Company, 1976.

Wittich, et.al.. **Audio Visual Materials**. New York: Harper & Row Publisher, 1962.

Ramirez, Emiliano C. **Some Community School Practices**. Quezan City : National Printing, 1954.

Jarolimek. **Social Studies in Elementary Education**. 3rd ed.. New York : The Macmillan Company, 1969.

Anderson, B.. **Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism**. London: Verso, 1983.

Gellner, E.. **Nations and nationalism**. Ithaca: Cornell University Press, 1983.

Smith, A. D.. **The ethnic origins of nations**. Oxford: Blackwell, 1986.

Hobsbawm, E. et.al.. **The invention of tradition**. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

Northouse, P. G.. **Leadership: Theory and practice**. 8th ed.. Thousand Oaks: Sage Publications, 2019.

Robbins, S. P. et.al.. **Management**. 14th ed.. Boston: Pearson, 2018.

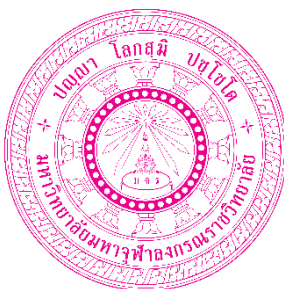
(II) Articles:

Nichols, et.al.. "Community Resources for School". **Encyclopedia of Education**. Vol. 2 No. 1 (February, 1971): 341-347.

Nichols, et.al.. "Community Resources for School". **Encyclopedia of Education**. (February, 1971): 341-347.

Maslow, A. H.. "A theory of human motivation". **Psychological Review**. Vol. 50 No. 4 (1943): 370-396.

เครื่องมือวิจัยแบบสำรวจเพื่อการวิจัย เรื่อง การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

คำชี้แจง

๑. แบบสำรวจชุดนี้ จัดทำขึ้นเพื่อศึกษา เรื่อง “การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง” โปรดตอบแบบสำรวจตามความเห็นอย่างแท้จริงให้ครบถ้วนทุกข้อคำถาม คำตอบของท่าน ผู้วิจัยจะรักษาไว้เป็นความลับ และจะไม่มีผลกระทบใดๆ ทั้งสิ้น

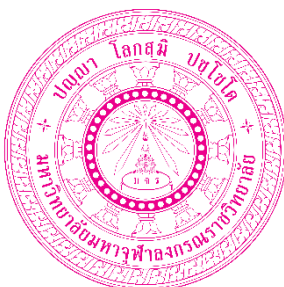
๒. แบบสำรวจชุดนี้ประกอบด้วย ๓ ตอนดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ แบบสำรวจที่เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล

ตอนที่ ๒ แบบสำรวจที่เกี่ยวกับแนวความคิดที่มีต่อการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชน

ตอนที่ ๓ แบบสำรวจเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชน

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความร่วมมือตอบแบบสำรวจในครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

แบบสำรวจเพื่อการวิจัย

เรื่อง การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสำรวจ

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ หน้าข้อความต่อไปนี้ให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริง
เกี่ยวกับตัวผู้ตอบแบบสำรวจ

๑. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

๒. อายุ

☐ อายุต่ำกว่า ๓๑

☐ ๓๑ - ๔๐ ปี

☐ ๔๑ - ๕๐ ปี

☐ ๕๑ - ๖๐ ปี

☐ อายุมากกว่า ๖๐ ปี

๓. การศึกษา

☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี

☐ ปริญญาตรี

☐ สูงกว่าปริญญาตรี

๔. ตำแหน่งหน้าที่

☐ ผู้นำชุมชน

☐ คณะกรรมการชุมชน

☐ ประชาชนในชุมชน

☐ อื่น ๆ (ระบุ).....

ตอนที่ ๒ แบบสำรวจที่เกี่ยวกับแนวความคิดความเข้าใจที่มีต่อภูมินิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความคิดเห็น

ท่านมีตำแหน่งหน้าที่ในการจัดการระบบนิเวศ และทรัพยากรธรรมชาติ

☐ ไม่มี

☐ มี

ท่านมีความเข้าใจต่อระบบนิเวศ และทรัพยากรธรรมชาติ

☐ น้อย

☐ ปานกลาง

☐ มาก

ท่านเข้าร่วมกิจกรรมการสร้างพื้นที่ป่า และสร้างระบบนิเวศ

- ☐ ไม่เคยเลยหรือน้อยมาก ☐ บางครั้งบางครั้ง ☐ บ่อยครั้ง

ท่านมีความรู้ความเข้าใจในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ทำลายระบบนิเวศ

- ☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก

ท่านเข้าใจในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นความรับผิดชอบของใคร

- ☐ เป็นไปตามธรรมชาติ ☐ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องดูแล ☐ สมาชิกในชุมชนดูแล

ท่านเข้าร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมการประชุมของชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ หรือระบบนิเวศที่เกี่ยวข้อง

- ☐ ทุก ๆ ครั้ง ☐ บางครั้งคราว ☐ ไม่เคยเลย

ท่านรับรู้ข่าวสารด้านทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนจากทางใด

- ☐ จากคณะกรรมการ ☐ จากสมาชิกในชุมชน

ท่านคิดว่าทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชน มีประโยชน์หรือไม่

- ☐ ไม่มีความคิดเป็นใด ๆ ☐ ไม่มีประโยชน์ ☐ มีประโยชน์

ท่านเคยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนหรือไม่

- ☐ ไม่เคยเลย ☐ บางครั้งคราว ☐ บ่อยครั้ง

ท่านประกอบอาชีพโดยอาศัยผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชน

- ☐ ไม่ได้นำมาประกอบอาชีพ ☐ นำมาประกอบอาชีพ

ท่านใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนด้านต่าง ๆ

- ☐ ใช้ประกอบอาชีพ ☐ ใช้ภายในครอบครัว

ท่านใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนประเภทใดบ้าง

- ☐ สัตว์ (เช่น แะ แมลง เป็นต้น)
☐ พืช (เช่น เหิน ผักหวาน ตำลึง เป็นต้น)
☐ สมุนไพร
☐ ไม้
☐ อื่น ๆ (ระบุ)

ช่วงเดือนที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนช่วงใดบ้าง

- ☐ ตลอดทั้งปี ☐ มกราคม ☐ กุมภาพันธ์ ☐ มีนาคม
☐ เมษายน ☐ พฤษภาคม ☐ มิถุนายน ☐ กรกฎาคม
☐ สิงหาคม ☐ กันยายน ☐ ตุลาคม ☐ พฤศจิกายน ☐ ธันวาคม

ท่านใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนเพื่ออะไร

☐ นำมาใช้ภายในครัวเรือน

☐ ใช้ในการประกอบอาชีพ

ท่านคิดว่าควรมีการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนให้มีความยั่งยืนหรือไม่

☐ ไม่ควรมี

☐ ควรมีหรือไม่ก็ได้

☐ ควรมี

ท่านคิดว่าทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนควรมีอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืนหรือไม่

☐ ควรให้มืออยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน

☐ มีไม่มียั่งยืนก็ได้

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. ท่านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนอย่างไรบ้าง					
๒. ประชาชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนมากน้อยเพียงไร					
๓. ประชาชนได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนมากน้อยเพียงไร					
๔. ระบบนิเวศของชุมชนอุดมสมบูรณ์ น้ำกิน น้ำใช้ จะไม่ขาดแคลนจริงมากน้อยเพียงไร					
๕. ประชาชนในชุมชนมีการรักษาดูแลประชาชนได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนมากน้อยเพียงไร					
๖. ประชาชนในชุมชนมีการอนุรักษ์และรักษาประชาชนได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนมากน้อยเพียงไร					
๗. ความคิดเห็นว่ามีการบุกรุกทำลายพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนมากน้อยเพียงไร					

ตอนที่ ๓ แบบสำรวจเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการดูแล
ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชน

คำชี้แจง โปรดระบุปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และ
ระบบนิเวศของชุมชน

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

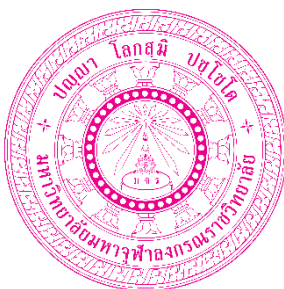
ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ผู้วิจัยขอขอบคุณที่ได้รับความร่วมมือในการตอบแบบสำรวจในครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ
โอกาสนี้

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยชุดนี้ จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาเรื่อง “การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง” ซึ่งท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ถูกสัมภาษณ์แบบสำรวจ โปรดตอบแบบสัมภาษณ์ตามความคิดเห็นของท่านอย่างแท้จริงได้ครบถ้วนทุกข้อ ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์แบบสัมภาษณ์ในครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview)

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... ฉายา/นามสกุล.....

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

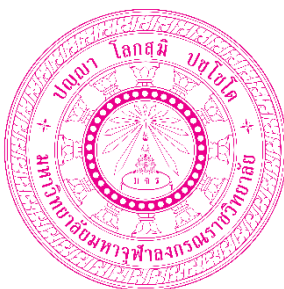
วัน เดือน ปี.....

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับการจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ดังนี้

ที่	วัตถุประสงค์	ข้อคำถาม	ความคิดเห็น
1	เพื่อศึกษาการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง	1. ชุมชนของท่านมีการจัดตั้งคณะกรรมการพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชน หรือไม่	
		2. รูปแบบการจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนของท่านเป็นอย่างไร	

ที่	วัตถุประสงค์	ข้อคำถาม	ความคิดเห็น
		3.มีองค์กรภาครัฐ อบต. และชาวบ้านเข้ามา มีส่วนร่วมอย่างไร -ภาครัฐได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างไร -อบต. มีส่วนร่วมอย่างไร -ชาวบ้านมีส่วนร่วมในพื้นที่อย่างไร อื่น ๆ เช่น โรงเรียน หน่วยงาน ฯ มีส่วนร่วม อย่างไร	
		4.การอนุรักษ์ รักษาทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนเป็นอย่างไร	
		5. ข้อเสนอแนะในการจัดการภูมิณีเวศพื้นที่ ชุมชนของท่านเป็นอย่างไรควรเป็นอย่างไร	
2	เพื่อจัดผังภูมิณีเวศ พื้นที่ชุมชนบริเวณ มรดกโลกห้วยขา แข้งโลกห้วยขา แข้ง	การจัดพื้นที่ป่า พื้นที่ชุมชน พื้นที่เกษตร อย่างไร	
		การมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) - ตั้งคณะกรรมการ - สร้างเครือข่าย	
		ผลลัพธ์การจัดผังภูมิณีเวศพื้นที่ชุมชน	

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านในการตอบแบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
สำหรับ “ผู้ใช้ข้อมูลคนสำคัญ” การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

ชื่อ-สกุลผู้ถูกสัมภาษณ์.....ตำแหน่ง.....

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....เวลา.....นาฬิกา สถานที่.....

สถานภาพทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์

เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง

อายุ ☐ ต่ำกว่า ๓๐ ปี ☐ ๓๑-๔๐ ปี ☐ ๔๑-๕๐ ปี ☐ ๕๑-๖๐ ปี ☐ ๖๑ ปีขึ้นไป

ศาสนา ☐ พุทธ ☐ คริสต์ ☐ อิสลาม ☐ อื่น ๆ

อาชีพ ☐ รับราชการ ☐ เอกชน ☐ ธุรกิจส่วนตัว ☐ อื่น ๆ

ระดับการศึกษา ☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี ☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก

ปัจจุบันชุมชนมีคณะกรรมการพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....

รูปแบบการจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนของท่านเป็นอย่างไร

.....

ปัจจุบันชุมชนมีกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ
 ของชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....

หน่วยงานหรือองค์กรจัดกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับ
ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

กิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมี
ความสำคัญอย่างไร

.....

.....

.....

กิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท่าน
คาดหวังไว้อย่างไร

.....

.....

.....

ด้านการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึง การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การ
อยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ท่านมีความคิดเห็นว่าการดำเนินกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับ
ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนควรมีองค์ประกอบที่สำคัญอะไรบ้าง

.....

.....

.....

ท่านมีความคิดเห็นว่าการดำเนินการกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับ
ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ควรมีขั้นตอนการดำเนินการอย่างไร

.....

.....

.....

ท่านมีความคิดเห็นว่าจะมีวิธีการใดเพื่อให้กิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่
รวมกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน มีส่วนช่วยส่งเสริมชุมชน

.....

.....

.....

ท่านมีความคิดเห็นว่าการบริหารจัดการกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การอยู่รวม
กับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ควรมีแนวทางอย่างไร

.....

.....

.....

ท่านมีความคิดเห็นว่าจะปัจจัยใดที่จะส่งผลทำให้กิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่ การ
อยู่รวมกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนประสบความสำเร็จ

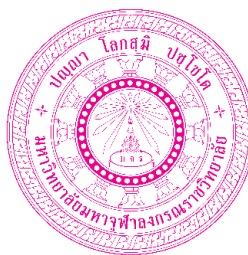
.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์

คณะผู้วิจัย

แบบสังเกตกิจกรรมการจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

คำชี้แจง

แบบสังเกตกิจกรรมการจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง มุ่งศึกษาการจัดการกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ดังนี้

- ๑) ศึกษากิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

.....

.....

- ๒) รูปแบบกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

.....

.....

- ๓) การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

.....

.....

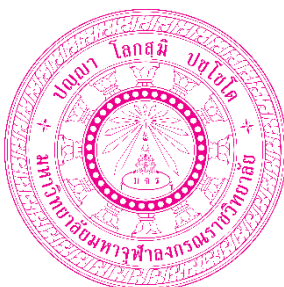
- ๔) ปัญหาอุปสรรคในกิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

คณะผู้วิจัย

การสนทนากลุ่ม (FOCUS GROUP)

การศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

ดำเนินการสนทนาเมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....น. สถานที่.....

ผู้ดำเนินการรายการ.....

ผู้จัดบันทึก.....

คำชี้แจง แบบบันทึกการสนทนากลุ่มนี้ แบ่งเป็น ๔ ตอน

ตอนที่ ๑ ขอให้ทุกท่านร่วมกันวิเคราะห์กิจกรรม การเรียนรู้ การสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่ การอยู่รวมกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ท่านคิดว่ามีอะไรบ้าง

๑. ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	- - -
๒. กิจกรรมการสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่	- - -
๓. การอยู่รวมกับทรัพยากรธรรมชาติ	- - -
๔. อื่น ๆ	- - -

ตอนที่ ๒ บทสนทนาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

บันทึกข้อคิดเห็น

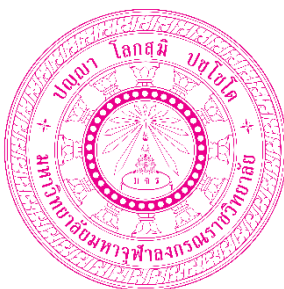
ตอนที่ ๓ บทสนทนาเกี่ยวกับกิจกรรมการสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่

บันทึกข้อคิดเห็น

ตอนที่ ๔ บทสนทนาเกี่ยวกับวิธี การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ

บันทึกข้อคิดเห็น

กิจกรรมถอดองค์ความรู้
การศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

ชื่อผู้ร่วมถอดองค์ความรู้.....

เวลา.....น. สถานที่.....

หัวข้อกิจกรรม

๑. ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน
๒. กิจกรรมการสร้างภูมินิเวศน์ของพื้นที่
๓. การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ
๔. แนวทางการต่อยอดสร้างภูมินิเวศ
๕. องค์ความรู้ที่ได้
๖. การจัดการพื้นที่ร่วมกันของชุมชน

ของขอพบพระคุณเป็นอย่างสูง

๒. หนังสือของความอนุเคราะห์ผู้ให้ข้อมูล

ที่ พิเศษ/๒๕๖๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี

ณ วัดหนองขุนชาติ อำเภอหนองฉาง

จังหวัดอุทัยธานี ๖๑๑๑๐

วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูล สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลชุมชน

เรียน/กราบนมัสการ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี ณ วัดหนองขุนชาติ อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี ได้มีการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา ปริญญาตรี ซึ่งกระผม ดร. ประคอง มาโต ตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สังกัดส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะ ได้จัดทำ โครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เรื่อง การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ กระผมผู้ทำวิจัยจึงขอความอนุเคราะห์ท่านให้ข้อมูลและสัมภาษณ์ดังกล่าว ในส่วนของวัน เวลา สถานที่ที่จะขอข้อมูลและสัมภาษณ์นั้น จะขอความอนุเคราะห์ผู้ให้ข้อมูลหลักกำหนดตามความสะดวก

จึงเรียน/กราบนมัสการมาเพื่อพิจารณาและหวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียน/กราบนมัสการมาด้วยความเคารพ

(ดร.ประคอง มาโต)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ดร.ประคอง มาโต มือถือ ๐๘๗-๘๔๒๖๙๒๔

E-mail. prakong_๙๙@hotmail.com

๓. ภาพถ่ายในการลงพื้นที่ทำวิจัย

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : ดร.ประคอง มาโต
- ตำแหน่งปัจจุบัน : ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานีอุทัยธานี
- วัน เดือน ปีเกิด : [REDACTED]
- ภูมิลำเนาที่เกิด : ๑๑๗ หมู่ที่ ๔ ตำบลหนองบ่มกล้วย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ประเทศไทย
- การศึกษา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๒ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ร.ม.) สาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๖๔ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชารัฐศาสตร์
- ผลงานทางวิชาการ : งานวิจัย
เรื่อง การพัฒนากระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามแนวทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของชุมชนเมืองพระชนกจักรี อำเภอมือง จังหวัดอุทัยธานี ๒๕๖๓
เรื่อง พุทธเกษตร สู้วิกฤต COVID- ๑๙ กับการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในจังหวัดอุทัยธานี ๒๕๖๕
เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ ๒๕๖๖
เรื่อง การส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ ๒๕๖๖
เรื่อง มรดกโลกทางธรรมชาติห้วยขาแข้ง : การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในการอนุรักษ์พื้นที่จังหวัดอุทัยธานี ๒๕๖๗
- ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ ๑๓๔ หมู่ที่ ๔ ตำบลสุขฤทัย อำเภอย้ายคลัด จังหวัดอุทัยธานี ๖๑๑๓๐ โทรศัพท์ ๐๘๗-๘๔๔๒ ๖๙๒๔
E-mail: prakong_๙๙@hotmail.com